

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Michal Karásek

Vymezení a proměny metropolitních areálů
v transformačním období v Česku

Delimitation and transformations of metropolitan areas
in the transformation period in Czechia

Diplomová práce

Praha 2009

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jakub Novák

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně za použití uvedené literatury.

Praha, 15. srpna 2009

.....

Děkuji svému školiteli Mgr. Jakubu Novákovi za cenné rady a inspirativní připomínky, které mi usnadnily zpracovat tuto práci, a také mu děkuji za jeho čas, který mi věnoval při konzultacích.

V Praze, 15. srpna 2009

Vymezení a proměny metropolitních areálů v transformačním období v Česku

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na dva hlavní cíle. Prvním cílem práce je definovat vlastní metodiku vymezení metropolitních areálů. Na základě této metodiky jsou vymezeny metropolitní areály Prahy, Plzně, Brna a Ostravy. Druhým hlavním cílem práce je nalezení odpovědi na otázku, zda se v transformačním období rozvíjí proces metropolizace či nikoli. Za tímto účelem jsou ve vymezených metropolitních areálech analyzovány konkrétní vývojové tendence. Nejprve je sledován vývoj koncentrace obyvatelstva a pracovních příležitostí, poté následují analýzy zabývající se prostorovou mobilitou obyvatelstva uvnitř areálů. V této souvislosti je sledován vývoj intenzity dojížděkových a migračních proudů mezi různými jednotkami metropolitního areálu. Rostoucí vzájemná intenzita mobility mezi jednotkami metropolitních areálů naznačuje rozvoj kooperačních vazeb v území a také rozvoj procesu metropolizace.

Klíčová slova: metropolitní areály, metropolizace, vymezení, koncentrace, mobilita, migrace, dojížděka, transformační období.

Delimitation and transformations of metropolitan areas in the transformation period in Czechia

Abstract

The diploma thesis is focused on two main aims. The first aim of the thesis is to define proper methodology for delimitation of the metropolitan areas. On the basis of this methodology the metropolitan area of Prague, Plzeň, Brno and Ostrava are defined. The second main aim of this thesis is answer the question, whether transformation period influences development of process of metropolization or not. With this purpose concrete development tendencies in the delimitation metropolitan areas are analyzed. At first the development of concentration of population and jobs is concerned, after follows the analysis dealing with spatial mobility of the population within areas. In this context is covered development of intensity of commute and migration flows among different units of metropolitan area. The growing in mutual intensity of mobility among units of metropolitan areas indicates the development of cooperative ties in territory and also development of process of metropolization.

Key words: metropolitan areas, metropolization, delimitation, concentration, mobility, migration, commuting, transformation period.

Obsah práce

Seznam tabulek	8
Seznam obrázků.....	10
ÚVOD.....	12
1. METROPOLITNÍ AREÁLY A PROCES METROPOLIZACE	15
1.1. Obecná definice metropolitních areálů	15
1.2. Proces metropolizace	16
1.3. Výzkumná témata spojená s metropolitními areály.....	18
2. METODICKÉ PŘÍSTUPY K VYMEZENÍ METROPOLITNÍCH AREÁLŮ A URBANIZOVANÝCH ÚZEMÍ.....	21
2.1. Metropolitní areály v USA - vývoj přístupu k vymezení	23
2.2. Vybrané přístupy k vymezení metropolitních areálů a urbanizovaných území v Evropě	28
2.3. Metropolitní areály a urbanizovaná území v Česku	29
2.4. Alternativní přístupy k vymezení metropolitních areálů a urbanizovaných území.....	33
2.5. Vlastní metodika vymezení metropolitních areálů	34
3. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VYMEZENÝCH METROPOLITNÍCH AREÁLŮ A KONCENTAČNÍ TENDENCE PROBÍHAJÍCÍ V METROPOLITNÍCH AREÁLECH V TRANSFORMAČNÍM OBDOBÍ	39
3.1. Obecná charakteristika vymezených metropolitních areálů	40
3.2. Změny v koncentraci obyvatelstva a populační vývoj v metropolitních areálech v transformačním období.....	44
3.2.1 Koncentrace obyvatel v rámci základních prvků metropolitních areálů a celkový růst populace v rámci Česka.....	44
3.2.2 Trendy ve vývoji obyvatelstva přirozenou měnou a migrací	47

3.3.	Změny významu metropolitních areálů z hlediska koncentrace pracovních příležitostí a proměny vnitřní distribuce pracovních příležitostí v rámci areálů v transformačním období přirozenou měnou a migrací	54
3.3.1	Změny významu metropolitních areálů z hlediska koncentrace pracovních příležitostí.....	57
3.3.2	Proměny vnitřní distribuce pracovních příležitostí v rámci metropolitních areálů	60
4.	VÝVOJ PROSTOROVÉ MOBILITY OBYVATELSTVA METROPOLITNÍCH AREÁLŮ Z HLEDISKA DOJÍŽDKY DO ZAMĚSTNÁNÍ V TRANSFORMAČNÍM OBDOBÍ	65
4.1.	Vývoj vyjížděky do zaměstnání mezi jádrovou oblastí a zázemím metropolitních areálů	67
4.2.	Vývoj dojížděky do zaměstnání mezi hlavními prvky osídlení jednotlivých metropolitních areálů	69
4.3.	Vývoj dojížděky do zaměstnání mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi	74
5.	VÝVOJ MIGRAČNÍCH VAZEB V RÁMCI METROPOLITNÍCH AREÁLŮ	78
5.1.	Domácí migrační atraktivita metropolitních areálů a územní struktura směrové migrace za jednotlivé areály.....	79
5.2.	Vývoj vnitřní intenzity migrace v rámci metropolitních areálů	81
	ZÁVĚR	86
	Literatura, datové zdroje a internetové odkazy.....	91
	Přílohy.....	95

Seznam tabulek

1. Kritéria pro vymezení metropolitních a mikropolitních areálů (schematicky).....	28
2. Významné obce zařazené do metropolitního areálu	37
3. Základní charakteristiky vymezených metropolitních areálů	40
4. Vzdělanostní struktura obyvatelstva metropolitních areálů v roce 2001 - obyvatelstvo s nejvyšším ukončeným vzděláním starší 15 let	43
5. Vývoj obyvatelstva v metropolitních areálech (1991-2009)	46
6. Přírůstek obyvatelstva v metropolitních areálech v letech 1993-2007	47
7. Podíl zaměstnaných v hospodářských odvětvích v roce 1991 a 2001 v jednotlivých metropolitních areálech.....	56
8. Pracovní příležitosti v metropolitních areálech (1991-2001)	59
9. Celkový objem vzájemné pracovní vyjížděky mezi jádrem/konurbací a zázemím v rámci metropolitních areálů - index vývoje 2001/1991	68
10. Objem pracovní vyjížděky mezi jádrem/konurbací a zázemím v rámci metropolitních areálů - index vývoje 2001/1991	68
11. Objem vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů - index vývoje 2001/1991	70
12. Přírůstek/úbytek vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů dle hospodářských sektorů mezi censy 1991 a 2001	70
13. Struktura vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů dle hospodářských sektorů mezi censy 1991 a 2001	71
14. Vývoj pracovních dojížděkových vztahů mezi vůdčí jednotkou a významnými obcemi mezi censy 1991 a 2001	72
15. Korelační koeficienty mezi indexem růstu pracovních příležitostí a indexem růstu dojížděky/vyjížděky mezi vůdčím městem a významnými obcemi (index 2001/1991).....	73
16. Pracovní dojížděka mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi - index vývoje 2001/1991	75

17. Pracovní dojíždka mezi vybranými obcemi – index vývoje 2001/1991	76
18. Pracovní dojíždka mezi významnými integrovanými obcemi - index vývoje 2001/1991	77
19. Vývoj vnitrostátní migrace v metropolitních areálech	79
20. Migrační proudy mezi jádrem/konurbací a vybranými jednotkami	81
21. Migrační proudy mezi zázemím a vybranými jednotkami	81

Seznam obrázků

1. Schéma metropolitních a mikropolitních statistických areálů	27
2. Metropolitní a mikropolitní areály v USA vymezené při sčítání lidu 2000	27
3. Pražský metropolitní areál	41
4. Plzeňský metropolitní areál.	41
5. Brněnský metropolitní areál.....	42
6. Ostravský metropolitní areál.....	42
7. Celková míra přírůstku obyvatel v metropolitních areálech v letech 1993-2007....	46
8. Přirozená míra přírůstku obyvatel v metropolitních areálech v letech 1993-2007.....	48
9. Míra přírůstku obyvatel stěhováním v metropolitních areálech v letech 1993-2007.....	49
10. Podíl obcí ve skupinách dle míry přírůstku stěhováním na 1 000 obyvatel v pražském a ostravském metropolitním areálu v letech 1993-2007.....	51
11. Migrační saldo v obcích pražského metropolitního areálu - data za období 1993-1997	52
12. Migrační saldo v obcích pražského metropolitního areálu - data za období 2003-2007	52
13. Podíl obcí ve skupinách dle míry přírůstku stěhováním na 1 000 obyvatel v plzeňském a brněnském metropolitním areálu v letech 1993-2007	54
14. Vývoj zaměstnanosti v hospodářských odvětvích mezi roky 1991 a 2001 v jednotlivých metropolitních areálech.....	56
15. Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích pražského metropolitního areálu (rok 1991 = 100).....	61
16. Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích plzeňského metropolitního areálu (rok 1991 = 100).....	62
17. Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích brněnského metropolitního areálu (rok 1991 = 100).....	63

18.	Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích ostravského metropolitního areálu (rok 1991 = 100).....	64
19.	Intenzita vzájemné migrace mezi hlavními jednotkami metropolitních areálů (období 1993-1997 a 2002-2006)	82
20.	Míra vystěhování z jádra/konurbace metropolitních areálů (1993-1997, 2002-2006)	83
21.	Míra vystěhování ze zázemí metropolitních areálů (1993-1997, 2002-2006).....	84
22.	Míra vystěhování z významných integrovaných obcí metropolitních areálů (1993-1997 a 2002-2006)	85

Úvod

Metropolitní areály lze obecně definovat jako funkčně propojená území skládající se z jádrové oblasti a zázemí. Vzhledem k populační a pracovní velikosti a značné koncentraci řídicích funkcí představují metropolitní areály nejvýznamnější prvky osídlení (Hampl 2005). Význam těchto území logicky přitahuje pozornost odborníků, kteří se snaží analyzovat vývoj a procesy probíhající v metropolitních areálech. Vývoj metropolitních areálů byl nejvíce ovlivněn úrovní mobility obyvatelstva, která byla závislá na technologickém rozvoji společnosti (Borchert 1967, Zelinsky 1971). Rostoucí migrační mobilita obyvatelstva nejprve nastartovala urbanizační proces charakterizovaný zvýšením úrovně koncentrace obyvatelstva ve městech (Hampl 2005). Později v souvislosti s narůstající individuální mobilitou obyvatel a schopností obyvatel pravidelně dojíždět za prací se prohlubovala územní dělba práce a s ní se rozvíjely nové formy prostorového uspořádání obyvatelstva a ekonomických aktivit v rámci metropolitních areálů (dekoncentrace obyvatelstva a některých ekonomických funkcí z jádra do zázemí).

Pozornost odborníků se obrací ke studiu historického vývoje metropolitních areálů a k popisu a identifikaci jednotlivých vývojových fází. Teoretický rámec popisující tři základní fáze utváření metropolitních areálů uvádí Hampl (Hampl et al., 1987). Zjednodušeně je možné vývojové fáze popsat takto: V první fázi dominuje koncentrační proces charakterizovaný migrací obyvatelstva do metropolitních areálů. V druhé fázi je koncentrační proces postupně nahrazován opakovanými pohyby obyvatel mezi jednotkami systému (např. dojíždka za prací ze zázemí do jádra). V třetí fázi dochází k rozvoji oboustranných vztahů mezi jednotkami systému. Poslední fázi vývoje lze ztotožnit s rozvojem vzájemné kooperace mezi prvky systému, kterou charakterizuje přechod od industriální společnosti k post-industriální a přechod od dynamické k organické prostorové organizaci společnosti (Hampl 2005). Hlavním cílem diplomové práce je analýza vývoje metropolizačního procesu ve zkoumaných areálech prostřednictvím výše zmíněných etap metropolizačního procesu. Zvláštní důraz je

kladen na třetí fázi vývoje, kterou metropolitní areály procházejí v současném, v práci zkoumaném transformačním období. S pomocí cílů uvedených níže bude provedena podrobná analýza vývoje pražského, plzeňského, brněnského a ostravského metropolitního areálu.

Dílčí cíle práce lze obecně rozdělit do dvou skupin. První skupinu představují teoreticko-metodologické cíle, jejichž úkolem je obecně definovat metropolitní areály a proces metropolizace a shrnout existující teoretické přístupy k vymezení metropolitních areálů. Druhou skupinu představují cíle empirického charakteru zaměřené na probíhající procesy v metropolitních areálech. Bližší specifikace všech hlavních cílů práce je strukturovaně uvedena níže:

- Zhodnotit teoretické přístupy k vymezení metropolitních areálů v domácí a zahraniční literatuře a obecně definovat pojem metropolitní areál.
- Navrhnout vlastní metodiku vymezení metropolitních areálů a vymežit pražský, brněnský, ostravský a plzeňský metropolitní areál na základě této metodiky.
- Provést analýzu koncentračních tendencí obyvatelstva a pracovních příležitostí v metropolitních areálech v transformačním období.
- Zhodnotit rozvinutost metropolizačních tendencí v jednotlivých areálech prostřednictvím dat za dojížděku obyvatelstva do zaměstnání a škol a dat za směrovou migraci obyvatelstva.

S pomocí výše uvedených cílů budou ověřeny následující předpoklady týkající se vývoje sledovaných metropolitních areálů v transformačním období:

- V průběhu transformačního období roste intenzita pracovních dojížděkových vztahů mezi jednotkami metropolitního areálu.
- Hospodářské změny spojené s transformačním obdobím v Česku silně ovlivnily pracovní dojížděku v jednotlivých metropolitních areálech a způsobily diferencovaný vývoj v růstu/poklesu pracovní mobility uvnitř jednotlivých metropolitních areálů.

- Ve sledovaném období se zvyšuje intenzita migračních pohybů mezi jádrovou oblastí a zázemím v důsledku rozvíjení suburbanizačních procesů.
- Rozvoj metropolizačních tendencí mezi jednotlivými areály je značně diferencovaný, přičemž nejvyšší úroveň rozdílů předpokládám mezi „transformačně úspěšným“ pražským metropolitním areálem a „transformačně neúspěšným“ ostravským metropolitním areálem.

S ohledem na vymezené cíle lze obsah práce rozdělit na teoreticko-metodologickou a analytickou část. V teoretické části jsou obecně definovány pojmy metropolitní areál a proces metropolizace. Navazující metodologická část se zabývá jednotlivými přístupy k vymezení metropolitních areálů objevujících se v domácí a zahraniční literatuře a dále diskutuje vhodnost a přínosnost jednotlivých metod. V závěru metodologické části je za účelem dalšího zkoumání vytvořena vlastní metodika vymezení metropolitních areálů, která vychází z diskuze jednotlivých přístupů. Analytická část se nejprve zabývá obecnými charakteristikami metropolitních areálů čtyř největších měst Česka (tj. Prahy, Brna, Ostravy a Plzně). Po obecném hodnocení následuje analýza koncentračních tendencí hodnocená prostřednictvím vývoje koncentrace obyvatel a pracovních příležitostí. Tato část se dále zaměřuje i na komponenty růstu obyvatelstva (migrace a přirozený přírůstek) v jednotlivých areálech a na vnitřní diferenciaci růstu v rámci každého areálu. Následující kapitola se zaměřuje na analýzu vývoje vnitřní propojenosti jednotlivých areálů hodnocenou prostřednictvím dat o dojížděcí obyvatelstva do zaměstnání a do škol ze dvou posledních censů 1991 a 2001. Na základě podrobného hodnocení bude dále specifikována vývojová orientace propojenosti jednotlivých prvků osídlení v rámci každého metropolitního areálu. Diskutován bude i vliv transformační úspěšnosti jednotlivých metropolitních areálů na úroveň mobility obyvatelstva. Poslední analytická kapitola se zabývá tématem migrace obyvatelstva v jednotlivých metropolitních areálech. Zkoumán je především vývoj intenzity směrových proudů migrantů mezi jádrovou oblastí, významnými integrovanými obcemi a zázemím metropolitního areálu. V závěru je provedena syntéza nejdůležitějších poznatků z předchozích kapitol doplněná o stručný nástin budoucího vývoje.

Kapitola 1

Metropolitní areály a proces metropolizace

Výchozí úkol práce se zaměřuje na obecnou definici pojmu metropolitní areál. Nalézt jasnou definici metropolitního areálu je velmi složité. Komplikovanost tohoto úkolu je dána rozmanitostí definic v odborné literatuře. Pokud srovnáváme metropolitní areály dle definice vymezení, nelze tento pojem jednoduše ztotožňovat. Obecně však lze najít několik charakteristik, které jsou společné většině definic. Neméně složitým a důležitým úkolem diskutovaným v následující podkapitole je definice samotného procesu metropolizace. Závěrečným cílem kapitoly je přiblížení nejvýznamnějších témat, které jsou studovány v souvislosti s metropolitními areály a metropolizací v domácí a zahraniční literatuře.

1.1. Obecná definice metropolitních areálů

Metropolitní areály svou velikostí a nadnodálním charakterem uspořádání představují nejvýznamnější prvky osídlení (Hampl 2005). Metropolitní areál tvoří jádro oblasti a zázemí složené z jednotek silně integrovaných k jádrové oblasti. Chápání pojmu metropolitní areál může být různé a obecně vychází ze samotné definice tohoto území. Definice a jednotlivé přístupy k vymezení tak významně určují přesný význam tohoto pojmu. Obecně můžeme nalézt několik znaků charakterizující metropolitní areály. Hampl uvádí tyto tři nejpodstatnější (Hampl et al., 1987, s. 116):

- Velikost a význam.
- Výrazná koncentrace obyvatel a zvláště střediskových funkcí.
- Organická sounáležitost a to zvláště oboustranná, resp. vícestranná sounáležitost jednotek v rámci metropolitního areálu.

Na základě výše zmíněných charakteristik lze tvrdit, že metropolitní areály obecně charakterizuje význam těchto jednotek a jejich vnitřní integrita. Význam i integritu můžeme definovat různým způsobem. Význam může být dán velikostí populace, počtem pracovních příležitostí, přítomností řídicích funkcí apod. Integrita je vyjádřena intenzitou a objemem pohybů obyvatel mezi jednotkami areálu. Tyto pohyby mohou být pravidelné a nepravidelné. K pravidelným pohybům může patřit dojíždka do zaměstnání a do škol. Nepravidelné například představuje dojíždka za některými vyššími službami (nákup specializovaného zboží, kultura, návštěva lékaře apod.) nebo dojíždka do místa rekreace, kde lidé tráví volný čas (víkendové pobyty apod.) Specifickým dlouhodobým pohybem může být vnitřní migrace obyvatel v rámci areálu. Pohyby dále mohou být jednostranně orientované, ty jsou typické pro nodální regiony, nebo oboustranné, které přispívají k formování metropolitních areálů a kooperačních aktivit v prostoru (Hampl et al., 1987). Hlavním iniciátorem všech těchto pohybů je člověk, který je různou mírou spjatý s mnoha místy v prostoru.

1.2. Proces metropolizace

Formování metropolitních areálů a postupné rozvíjení metropolizace úzce souvisí s vývojovou trajektorií celé společnosti. Hampl (2005) v této souvislosti poukazuje na postupný přechod od industriální (dynamické) k post-industriální (organické) společnosti. Z geografického hlediska tento přechod charakterizuje postupná proměna dominantně nodální formy organizace regionu na nadnodální formu organizace. Nadnodální forma uspořádání regionu, která je typická pro metropolitní areály, vzniká prohlubováním kooperačních aktivit v prostoru a růstem kvalitativního významu největších center (Hampl 2005). Samotný proces metropolizace Hampl popisuje jako „vývojově vyšší fázi urbanizace“ (Hampl 2005, s. 89). Pro názornost je vhodné jednotlivé fáze stručně charakterizovat. Van den Berg a kol. (1982) rozlišuje čtyři vývojové fáze urbanizace. První je klasická fáze urbanizace primárně spojovaná s industrializací a masivním stěhováním obyvatel do měst za prací. Další fázi představuje suburbanizace, která se vyznačuje stěhováním obyvatel do zázemí měst a decentralizací některých aktivit z center měst do zázemí měst. Dalšími fázemi je deurbanizace a reurbanizace. Deurbanizace se projevuje stěhováním obyvatel z metropolitních regionů do venkovských regionů, kde jsou nižší životní náklady a lepší

životní prostředí. Reurbanizaci lze zjednodušeně charakterizovat jako proces spojený s revitalizací chátrajících částí měst za účelem nového komerčního nebo i residenčního využití. Zjednodušeně představené urbanizační fáze většinou neprobíhají v rámci regionu samostatně, ale spíše se prolínají. V tomto důsledku je celý urbanizační proces složitější. Metropolizační proces tak provází postupný přechod od jednodušších a jasněji identifikovatelných urbanizačních procesů k složitějším a komplexnějším. Pro snadnější uchopení této problematiky je vhodné uvést jednotlivé fáze charakterizující metropolizační proces. Popis hlavních tří fází, které postupně formují metropolitní areály, uvádí Hampl (Hampl et al., 1987, s. 104). Zjednodušeně lze popsat takto:

- V první fázi dominuje koncentrační proces charakterizovaný stěhováním obyvatel do metropolitního areálu.
- V druhé fázi se snižuje význam migračních pohybů a zintenzivňují se opakovatelné pohyby (např. dojížděka za prací) mezi jednotkami metropolitního areálu.
- V třetí fázi dochází k rozvoji oboustranných vztahů mezi prvky systému (dojížděka do zaměstnání a migrace obyvatel) a k prohlubování celkové kooperativnosti prvků v rámci areálů.

Výše uvedený teoretický popis umožňuje rozpoznat vyvinutost metropolizačních tendencí ve zkoumaném území a bude dále využit v empiricky zaměřených kapitolách. Z toho popisu lze dále odvodit, že postupným rozvíjením metropolizačních tendencí vznikají populačně velké územní celky se silnou vnitřní hierarchickou integritou. Metropolitní areály nejprve rostou extenzivně (koncentrace obyvatel, územní rozsah) a později se u nich projeví intenzifikační forma růstu charakterizovaná zvýšením vnitřní propojenosti (oboustranné pohyby mezi jednotkami). Původní nodální forma organizace regionu se tak postupně mění na formu nadnodální, pro kterou je typický kvalitativní růst největší center ve smyslu jejich působnosti a celkové zvyšování územní dělby práce mezi prvky osídlení v rámci areálu (Hampl 1996).

1.3. Výzkumná témata spojená s metropolitními areály

Tématům spojených s výzkumem metropolitních areálů věnují geografové, sociologové a odborníci zabývající se územním plánováním významnou pozornost. Geografové nejčastěji studují koncentrace jevů v území a procesy proměňující území, sociologové a demografové struktury obyvatelstva a chování obyvatel a územní plánovači navrhují územní a strategické plány rozvoje metropolitních území. Dominantní postavení ve výzkumu metropolitních areálů zauímají práce geografů. Jejich příspěvkům je v následujícím textu věnována zvláštní pozornost.

Významné téma geografů je spojeno se studiem urbanizačních fází formující metropolitní areály. Fáze urbanizace lze podle Van den Berga a kol. (1982, 1987) zjednodušeně rozdělit na urbanizaci, suburbanizaci, deurbanizaci a reurbanizaci. Nejvýznamnější pozornost je obecně věnována urbanizaci a suburbanizaci z důvodu rozvinutosti obou fází ve většině vyspělých zemí. Klasická fáze urbanizace je spojována s koncentrací obyvatel do měst, kterou si vynutila industriální fáze vývoje společnosti. Tato fáze byla ve většině vyspělých zemí již převážena druhou fází, suburbanizací. Sýkora a Posová definuje suburbanizaci jako „specifickou formu prostorového rozrůstání města“ (Sýkora, Posová 2007, s. 336). Prostorové rozrůstání města pak přispívá k suburbanizaci, pokud je realizováno za hranicemi kompaktního města odděleného od stávající zástavby (Sýkora, Posová 2007). Tato definice suburbanizace vychází z morfologického přístupu. Vedle morfologického přístupu Sýkora (2003) uvádí druhý nejčastější přístup, který analyzuje změny v distribuci obyvatel a ekonomických aktivit mezi jádrem a zázemím metropolitního areálu. Oba výše jmenované přístupy v definici suburbanizace předpokládají růst příměstské oblasti. Obecně lze sledovat absolutní nebo relativní růst obyvatelstva v zázemí vzhledem k jádru (viz např. Van den Berg a kol. 1982, 1987). Při samotném studiu suburbanizace je vhodné odlišit její rezidenční a komerční formu (Sýkora, Ouředníček 2007). Rezidenční forma je spojována s výstavbou nových domů v zázemí měst a s významným stěhováním obyvatel do zázemí měst. Komerční forma se projevuje decentralizací ekonomických aktivit z centrálních a vnitřních částí měst do zázemí, nebo i budováním zcela nových ekonomických aktivit v zázemí metropolitního areálu. Obě formy suburbanizace jsou častým předmětem výzkumu britských a amerických geografů. Například Hall (1973) ve své práci dokumentuje růst obyvatel a pracovních příležitostí v zázemí anglických měst. Podobné zjištění dokumentují na

příkladu amerických metropolitních areálů Bourne (1996) a Scott (1982). Z českých autorů se suburbanizací nejvíce zabývá Ouředníček (2003, 2006, 2007) a Sýkora (2003, 2007). Hlubší analýzu rezidenční a komerční suburbanizace z českých prací představuje studie Sýkory a Ouředníčka zabývající se územím pražského a brněnského metropolitního areálu (Sýkora, Ouředníček 2007). Ve své práci dokumentují významný růst obyvatel i pracovních příležitostí v zázemí pražského metropolitního regionu. Obecně je studium suburbanizačních tendencí v metropolitních areálech klíčové, neboť vysvětluje vnitřní redistribuci obyvatelstva a pracovních příležitostí v rámci těchto zkoumaných území.

Značná pozornost je dále věnována územnímu a strategickému plánování. Práce zabývající se tímto tématem identifikují rozvojové možnosti metropolitních areálů a definují aktuální problémy a jejich možná řešení. Jako příklad lze uvést poměrně nedávno vydané publikace detailně studující vybrané evropské metropolitní areály (Salet et al., 2003, Markowski, Marzsal 2002). Publikace se například zaměřují na analýzu fungování státní správy a samosprávy v rámci metropolitních areálů. Nejdůležitější výstupy příspěvků jsou doporučení vztahující se k spolupráci mezi jednotlivými administrativními jednotkami a úřady a návrhy týkající se strategických plánů velkých územních celků. V této souvislosti je třeba zmínit strategie zabývající se podporou podnikání, inovacemi, koncepcí dopravy apod.

Dalším časté téma výzkumu představují práce zabývající se mobilitou obyvatelstva. Zajímavá je například práce zabývající se růstem dojížděkové vzdálenosti obyvatel za prací na příkladu francouzských metropolitních areálů (Aguilera 2005) nebo práce hledající vhodný způsob dopravy obyvatel ze suburbí do center měst (Asensio 2002). Obě jmenovaná témata jsou důležitá, protože se zabývají problémem stále intenzivnější dopravy v rámci metropolitním areálů. Z českých autorů se mobilitou obyvatel zabývá Hampl, který podrobně analyzoval změny v dojížděce za prací a do škol prostřednictvím dat z posledních dvou censů 1991 a 2001 (Hampl 2004). Jiný příklad analýzy mobility obyvatel představuje práce Nováka (Novák 2004). Autor v práci představuje detailní analýzu časoprostorového chování obyvatel ve vybraných lokalitách pražského metropolitního areálu. Další téma zkoumající mobilitu obyvatelstva představuje analýza dopravní dostupnosti hlavních center osídlení. Identifikaci dopravní časové dostupnosti center pracovních regionů na příkladu Česka zpracoval kolektiv autorů v rámci projektu RePUS (Maier et al., 2007).

Sociologicko-geografické příspěvky představují práce zabývající se sociálně-prostorovou strukturou metropolitních areálů či městských regionů. Podnětná je například práce o metropolitních areálech v USA od Burdacka (Burdack 1985). Autor v ní poukazuje na problémy spojené se segregací a separací obyvatel. Z česky psaných prací je sociálně-prostorová struktura metropolitních areálů zkoumána v některých příspěvcích zabývajících se pražským městským regionem (Ouředníček et al., 2006). V této práci nalezneme příspěvky zabývající se vzdělanostní strukturou obyvatel či sociálním prostředím vybraných lokalit v rámci metropolitního regionu.

V posledních několika letech je významná pozornost věnována studiu rozvoje polycentricity v rámci metropolitních regionů. Polycentrický region se obecně vyznačuje existencí více jader na svém území a silnou vzájemnou propojeností těchto jednotek. Rozvoj polycentricity se pak projevuje narůstající propojeností vazeb mezi těmito jednotkami. Typickým příkladem polycentrického regionu je například Randstad v Nizozemsku, kde významná města tohoto území tvoří Amsterdam, Rotterdam, Haag a Utrecht (Hoppenbrouwer, Meijers 2002). Polycentrickými regiony se například zabývá studie několika evropských metropolitních regionů (Markowski, Marzsal 2002). V souvislosti s regionální politikou EU je realizován projekt RePUS zabývající se polycentrickými regiony. Tento projekt by měl identifikovat síť městských regionů, které by mohly potenciálně vytvářet polycentrický systém spolupracujících regionů. Polycentrické regiony se mohou utvářet na nadnárodní, národní nebo regionální úrovni. Program RePUS se nejvíce zaměřuje na regionální úroveň.

Kapitola 2

Metodické přístupy k vymezení metropolitních areálů a urbanizovaných území

Jednotlivé přístupy k vymezení metropolitních areálů zpravidla odráží jejich předmět zkoumání. Předmětů zkoumání je velmi mnoho, což znesnadňuje vytvoření jednoznačné klasifikace přístupů. Přístupy se od sebe liší složitostí danou kombinací různých indikátorů potřebných pro vymezení metropolitních areálů a samotným chápáním pojmu metropolitní areál. Přístupy k vymezení tak mohou být velmi rozmanité. Zjednodušeně lze hlavní přístupy rozdělit do tří hlavních kategorií:

- Přístupy vycházející pouze z polaritý jádra a zázemí.
- Účelová vymezení pomocí velkých administrativních jednotek.
- Přístupy chápající metropolitních areál jako integrovaný systém měst.

První přístup dominantně vychází z polaritý mezi jádrem a zázemím a připomíná vymezení nodálního regionu. Tento způsob vymezení nejčastěji zohledňuje jednostranné pracovní vazby mezi jádrem a zázemím. Jádrem v tomto případě představuje přirozenou koncentraci pracovních příležitostí pro zázemí. Sledovány jsou pak pohyby za práci ze zázemí do jádra. K jádru jsou další jednotky připojeny na základě integračního kritéria, kterým může být například minimální podíl ekonomicky aktivních vyjíždějících z dané jednotky do jádra. Výhodou tohoto vymezení je jeho jednoduchost a snadná implikace v praxi. Nevýhodou je omezené chápání procesu metropolizace jako takového, protože daný způsob vymezení reflektuje pouze jednostranné vazby mezi jádrem a zázemím metropolitního areálu.

Druhý přístup vychází z potřeb územních a strategických plánů pro velké územní celky. V tomto případě tvoří metropolitní areál jádro (velké město nebo skupina měst) a další administrativní jednotky obklopující jádro. Integrujícím prvkem je v tomto případě

prostorová blízkost jádra a jednotlivých administrativních jednotek. Tento přístup vymezení nemusí být vždy exaktní, ale je praktický pro svůj účel. Účelem takto vymezených metropolitních areálů nebo regionů je spolupráce větších administrativních jednotek v rámci velkého integrovaného území. V případě Česka by se například jednalo o administrativní jednotky obcí s rozšířenou působností (ORP). Tento způsob vymezení je dále vhodné použít, pokud analyzujeme územně méně podrobná data dostupná pouze za větší územní celky a přibližné vymezení metropolitního areálu postačuje účelu zkoumání.

Třetí hlavní přístup definuje metropolitní areál, jako systém oboustranně propojených významných měst. Hlavní prvky osídlení metropolitního areálu tvoří jádro a soustava dalších měst silně vzájemně propojených s jádrem a přirozené regiony těchto měst. Hampl tento systém měst označuje jako integrovaný systém středisek a definoval jej v pracích zabývajících se metropolitními areály v Česku (Hampl et al., 1987, Hampl 2005). Tento přístup umožňuje vymezit metropolitní areály v jejich širším významu a umožňuje lépe analyzovat řádově vyšší procesy. Takto vymezené areály mají nadnárodní charakter uspořádání (Hampl 2005).

Vedle těchto nejvýznamnějších přístupů k vymezení můžeme nalézt i jiné, které pomocí kombinace různých indikátorů určují, zda daná jednotka tvoří metropolitní areál či nikoli.

Alternativní klasifikaci jednotlivých přístupů k vymezení metropolitních areálů uvádí Hampl (Hampl 2005, s. 89). Níže uvedené tři přístupy vychází z kritérií, které definují metropolitní areály:

- První přístup zohledňuje kritéria velikosti a územní koncentrace. Většinou se používají data za obyvatelstvo z důvodu jejich dobré dostupnosti. Kritériem může být populační velikost území v kombinaci s ukazatelem hustota obyvatelstva na km².
- Druhý přístup zdůrazňuje kritéria městského, resp. velkoměstského charakteru sídel (sociální a ekonomická struktura obyvatelstva apod.) a eventuálně i úroveň prostorové mobility obyvatelstva (např. vyjížděkovost za prací).
- Třetí přístup zohledňuje vztahovou sounáležitost sídel v rámci metropolitních areálů. V tomto případě by měla být hodnocena oboustranná propojenost sídel.

Konkrétní způsoby vymezení metropolitních areálů nebo územních areálů jim podobných, budou dále podrobně diskutovány. Metodický přehled jednotlivých

způsobů vymezení metropolitních areálů je v následujících podkapitolách rozdělen dle místa svého vzniku. Nejprve je přiblížena metodika vymezení metropolitní areálů v USA. Další podkapitola se bude zabývat evropskými příklady vymezení. Třetí část se zaměřuje na přístupy popisované v domácí literatuře. Další podkapitola přiblíží alternativní způsoby vymezení metropolitních areálů.

Závěrečným cílem této kapitoly je formulace vlastní metodiky vymezení metropolitních areálů. Výsledná metodika vychází z jednotlivých přístupů diskutovaných v této kapitole.

2.1. Metropolitní areály v USA – vývoj přístupu k vymezení

Studium metropolitních areálů a procesů v nich probíhajících má v USA dlouhou tradici. Již v roce 1910 úřad pro sčítání (Bureau of Census) zavádí termín Metropolitní okrsky (Berry, Horton 1970, Bourne, Simmons 1978). Poprvé tak byla definována městská populace i mimo jasné hranice města. Za metropolitní okrsky byly považovány jednotky s 200 000 a více obyvateli. Specifikace dalších kritérií nebyla příliš jednoznačná a postupně se měnila. Poměrně časté byly drobné změny v názvu těchto území, většinou doprovázené i změnou nebo úpravou kritérií nutných pro vymezení metropolitních areálů. Přehled vývoje metodiky vymezení je schematicky uveden v tabulce 1 na konci podkapitoly.

Lépe specifikovaná definice z roku 1940 vymezovala metropolitní okrsky na základě dvou kritérií (Berry, Horton 1970). Prvním kritériem byla minimální populační velikost jádra oblasti, která byla stanovena na 50 000 nebo více obyvatel. Druhé kritérium stanovilo podmínky pro začlenění okolních jednotek v zázemí. Pokud byla hustota zalidnění navazujících územních jednotek 150 obyvatel na čtvereční míli nebo vyšší, byla jednotka začleněna do metropolitního okrsku. Tyto navazující jednotky americká statistika nazývá „Minor civil divisions“¹. S dalšími sčítáními lidu se metodika vymezení zdokonalovala a území bylo vymezeno na základě více kritérií.

Nová sofistikovanější metodika byla poprvé užitá při sčítání v roce 1950. Vymezené jednotky také dostaly nový název: Standardní metropolitní areály (dále jen SMA).

¹Minor civil divisions je označení pro administrativní a správní jednotky v okrscích. Tyto jednotky mohou představovat města, městečka, malé oblasti a další menší územní jednotky. Okrsky nadřazené těmto jednotkám tvoří jednotlivé státy USA. Administrativní členění USA lze zjednodušeně popsat touto posloupností: Jednotlivé státy → Okrsky (Counties) → Minor civil divisions.

Vymezené jednotky se skládaly z jádra nebo více jader a zázemí. Podle definice jádro metropolitního areálu tvoří alespoň jedno město s 50 000 a více obyvateli a okrsek, v němž je město lokalizováno. Zázemí tvoří navazující okrsky splňující kritéria pro začlenění. Navazující okrsky jsou k okrsku s jádrovým městem přiřazovány na základě kritérií městského charakteru a stupně integrity s jádrovým okrskem. Okrsky v zázemí jsou k jádrovému okrsku přiřazovány na základě následující kritérií (Klove 1952, s. 96):

1. Každý okrsek musí mít nejméně 10 000 nezemědělských pracovníků, nebo 10 % nezemědělských pracovníků v rámci SMA, nebo více než polovina populace okrsku bydlí v navazujících „Minor civil divisions“ s hustotou obyvatel 150 a více na čtvereční míli.
2. Každý okrsek musí mít nejméně 2/3 zaměstnaných v nezemědělských profesích
3. Každý okrsek musí být ekonomicky a sociálně integrovaný s okrskem obsahující jádrové město SMA. Okrsek je považovaný za integrovaný:
 - a) Když 15 % nebo více pracovníků žijících v okrsku pracuje v okrsku obsahující centrální město území; nebo
 - b) když 25 % nebo více pracujících v okrsku žije v okrsku obsahující centrální město území; nebo
 - c) když telefonní hovory předplatitelů z okrsku do okrsku obsahující největší město jsou v průměru 4 a více za měsíc.

V případě jednotek v Nové Anglii² postačuje kritérium hustoty zalidnění. Pokud je hustota zalidnění vyšší než 100 obyvatel na čtvereční míli a jednotka navazuje na jádro nebo další hustě zalidněné jednotky je považována za integrovanou.

Další změnu kritérií pro vymezení metropolitních areálů přináší nová definice standardního metropolitního statistického areálu (dále jen SMSA) poprvé použita ve sčítání z roku 1960. Řada kritérií použitých v nové definici je převzata z předchozí definice, jiná kritéria byla upravena, odstraněna nebo nahrazena novými. Klove uvádí v této souvislosti několik důležitých změn (Klove, 1961, s. 270-271):

- Jádro metropolitního areálu mohla nově tvořit dvojice měst s více než 50 000 obyvateli, přičemž menší město muselo mít nejméně 15 000 obyvatel.

² V Nové Anglii tvoří administrativní jednotky města a městečka se svým zázemím, nikoli okrsky. Data jsou sestavována za jednotlivá „Minor civil division“.

- Aby okrsek mohl být integrován k jádrovému, muselo nově nejméně 75 % zaměstnaných pracovat v nezemědělských profesích, namísto původních 2/3.
- Data za telefonní spojení byla užita jen výjimečně.
- Nově byla přidána možnost přiřazení okrsku k jádrovému pokud, počet nezemědělských pracovníků zaměstnaných v okrsku se rovnal nejméně 10 % počtu nezemědělských pracovníků zaměstnaných v okrsku obsahující jádrové město, nebo okresek byl místem zaměstnání 10 000 nezemědělských pracovníků. Tato podmínka rozšířila původní dvě možnosti definované v bodě 1 v předchozím vymezení z roku 1950 (viz s. 10). Tato podmínka zohledňovala význam nezemědělských pracovních příležitostí lokalizovaných v připojovaném okrsku.

V literatuře nalezneme další zajímavé zpřesňující poznatky k vymezení SMSA z roku 1960 (Berry, Horton 1970, s. 252):

- Metropolitní areál se může skládat i z více jádrových měst pokud jsou od sebe vzdálená do 20 mil a není jasný důkaz, že dvojice měst není ekonomicky a sociálně integrovaná.
- Pokud nejsou k dispozici relevantní data za dojížděku lze použít doplňující analýzy. Příkladem je územní distribuce denního tisku, analýza spotřebitelských úvěrů poskytovaných v centrální oblasti zázemí, sledování intenzity dopravy mezi jádrem a zázemím aj.

Způsob vymezení SMSA z roku 1960 je velmi promyšlený, ale bohužel poměrně složitý. Okrsky jsou k jádrové oblasti připojovány na základě kritérií zohledňující jejich městský charakter, územní koncentraci obyvatel a pracovní integraci s jádrem. Některé kritéria jsou již dnes neaktuální (např. zaměstnanost v nezemědělských profesích). Z těchto důvodů bylo třeba koncept vymezení přepracovat. Definice metropolitního areálu byla v následujících desetiletích často upravována s ohledem na vypovídající schopnost jednotlivých kritérií užitých k vymezení těchto jednotek.

Řadu zásadních změn přinesla metodika vymezení užitá při sčítání lidu v roce 2000. Přesnou definici kritérií a nejdůležitější změny nalezneme v metodické příručce (OMB 2000).

Zcela nově byl zaveden termín „Core based statistical area” (dále jen CBSA). Tímto termínem se označuje jádrová jednotka metropolitních nebo mikropolitních statistických areálů. Areál může mít i více CBSA, pokud splňuje určité podmínky definované dále. Termín mikropolitní statistický areál je také nový a představuje území, ve kterém jádro areálu tvoří jedno nebo více CBSA s 10 000 až 49 999 obyvateli. Naproti tomu metropolitní statistický areál musí mít na svém území alespoň jedno CBSA s 50 000 a více obyvateli. Rozdíl je tedy pouze mezi velikostí CBSA. Jednotlivé komponenty metropolitních a mikropolitních areálů tvoří CBSA spolu s centrálním okrskem a navazující integrované okrsky (viz obr. 1). V Nové Anglii jsou místo okrsků použita města a městečka jakožto základní geografické jednotky. Samotné vymezení metropolitních a mikropolitních areálů musí předcházet stanovení CBSA. Dle definice CBSA tvoří jedna nebo více urbanizovaných jednotek s celkovým počtem 10 000 a více obyvatel a další přilehlé jednotky, které jsou sociálně a ekonomicky integrované s urbanizovaným územím. Klíčová je definice centrálních okrsků, ve kterých jsou lokalizovány CBSA. Za centrální okrsky jsou považovány ty, ve kterých žije nejméně 50 % populace v urbanizovaných jednotkách s celkovým počtem nejméně 10 000 obyvatel, přičemž alespoň jedna urbanizovaná jednotka musí mít nejméně 5 000 obyvatel. Navazující okrsky jsou k centrálním okrskům připojovány na základě kritérií dojížděky za prací. Integrovány jsou okolní okrsky, pokud nejméně 25 % pracujících z těchto okrsků dojíždí do zaměstnání do centrálního okrsku CBSA, nebo pokud 25 % zaměstnaných pracovníků v centrálním okrsku dojíždí do připojovaného okrsku. Metropolitní a mikropolitní areály se skládají z více CBSA, pokud splňují kritéria uvedená výše, to znamená, že vzájemně dojíždí 25 % pracujících bydlících z každého okrsku. Ve výjimečných případech lze integrovat CBSA, pokud podíl vzájemně dojíždějících je vyšší než 15 % a nižší než 25 %. Jednotky jsou spojeny, pokud splňují toto kritérium a spojení je podpořeno lokálními autoritami.

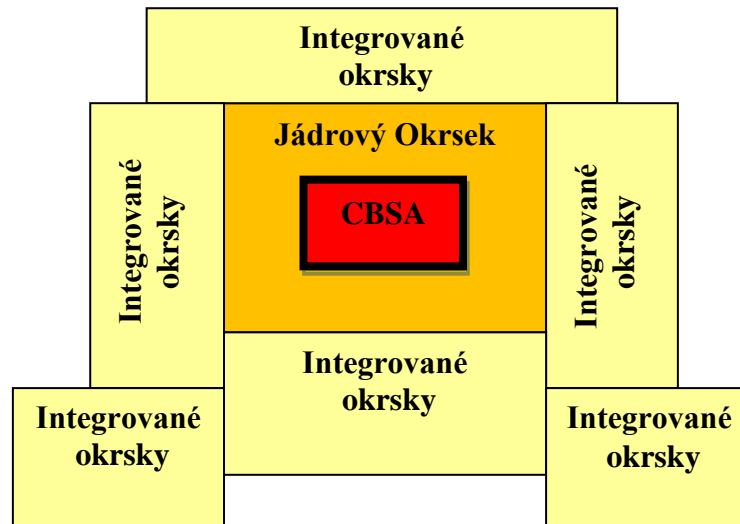
Finálním úkolem bylo samotné vymezení metropolitních a mikropolitních areálů ve sčítacím roce 2000. Celkem bylo vymezeno 922 jednotek (viz obr. 2). Mikropolitní areál většinou tvořil pouze jeden okrsek s centrálním městem, výjimečně i více okrsků. Metropolitní areál zpravidla tvořilo více okrsků.

Nový koncept vymezení se oproti předchozím konceptům výrazně odlišuje. Mezi nejvýznamnější změny patří velikostní rozrůznění podle jádrových oblastí na metropolitní a mikropolitní areály a zavedení CBSA tvořící jejich jádra. Menší změna

se dotkla integračního kritéria, které reprezentuje dojízdka do zaměstnání. Použití jednotlivých typů kritérii ve vybraných letech sčítání lidu přibližuje tabulka 1.

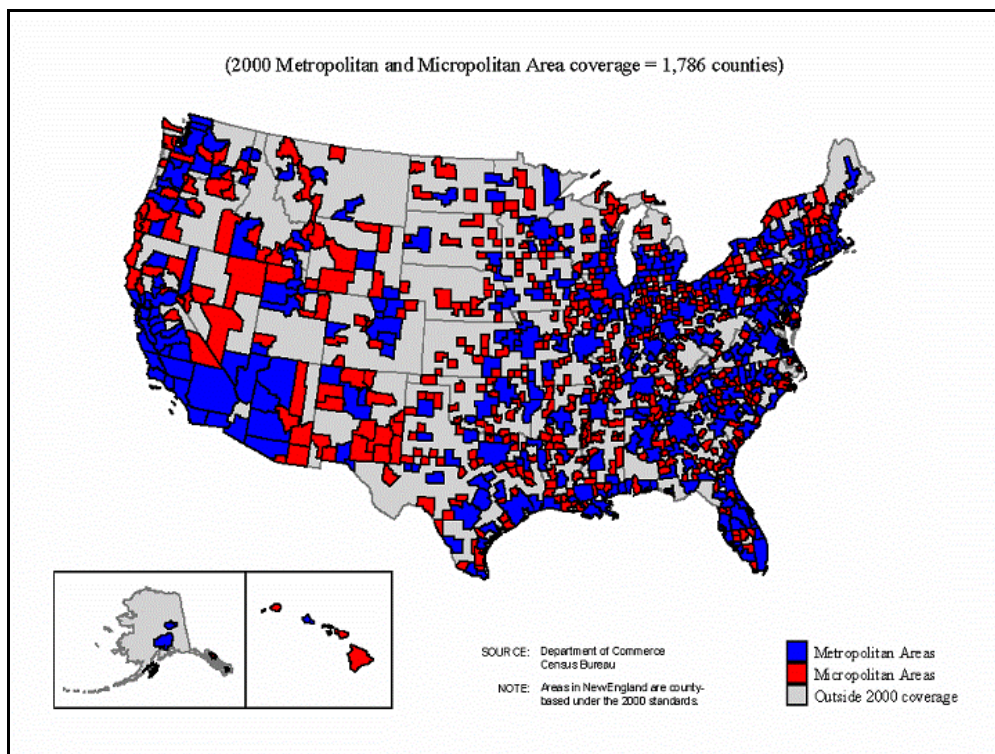
Metropolitní areály se na počátku vymezovaly na základě dvou kritérií. Později užitá metodika byla mnohem složitější než předchozí, ale v posledním sčítání lidu nastává obrat k jednoduššímu a jasnějšímu způsobu vymezení.

Obr. 1 - Schéma metropolitních a mikropolitních statistických areálů

Zdroj: Autor

Obr. 2 - Metropolitní a mikropolitní areály v USA vymezené při sčítání lidu 2000

Zdroj: <http://www.bls.gov/lau/maps/uscmpr.htm>

Tab. 1 - Kritéria pro vymezení metropolitních a mikropolitních areálů (schematicky)

	Jádro kritérium	Použitá kritéria pro připojení navazujících jednotek			
Rok	Minimální velikost jádra	Hustota navazujících jednotek	Kritéria nezemědělské povahy pracovních příležitostí	Integrita vyjádřená dojížděnkou do zaměstnání	Jiné
1940	50 000	ano	ne	ne	ne
1950	50 000	ano	ano	ano	ano
1960	50 000*	ano	ano	ano	ano
1990	50 000	ano	ne	ano	ano
2000	10 000**	ne	ne	ano	ne

Poznámky: mohou tvořit dvě města*, platí pro mikropolitní areály**

Zdroj: upraveno dle autora

2.2. Vybrané přístupy k vymezení metropolitních areálů a urbanizovaných území v Evropě

Významnou práci zkoumající problematiku vymezení městských regionů v Německu napsal Olaf Boustedt (Boustedt 1960, in: Weiler 1971). Autor pomocí několika kritérií stanovil jednotlivé zóny vytvářející městský region. Městský region se zjednodušeně skládal z jádrové oblasti a okolí. Tyto jednotky se dále členily. Jádrová oblast byla tvořena jádrovým městem a navazující oblastí, přičemž obě jednotky musely splnit kritérium vysoké hustoty zalidnění (větší než 500 obyvatel na km²) a dále podíl pracujících obyvatel v zemědělství v těchto jednotkách musel být nižší než 10 %. Okolí se členilo na urbanizovanou zónu a hraniční zónu, která se ještě dělila na bližší a vzdálenější zónu. Urbanizovaná zóna musela splňovat následující kritéria: hustota zalidnění musela být větší než 200 obyvatel na km², podíl zaměstnaných v zemědělství musel být nižší než 30 % a dále více než 30 % pracujících a 60 % všech vyjíždějících muselo dojíždět do jádrové oblasti. Hraniční zóna byla charakterizovaná mírnějšími kritérii. Podíl vyjíždějících pracujících do jádrové oblasti byl stanoven na více než 20 % a podíl všech vyjíždějících musel přesáhnout hranici 60 %. Maximální podíl zaměstnaných v zemědělství v případě bližší hraniční zóny byl do 50 %, v případě vzdálenější zóny byl podíl stanoven na 50-65 %.

Představený koncept zónování považuji za velmi přínosný, jelikož umožňuje studovat vnitřní strukturu vymezeného území. Pokud bychom chtěli tento koncept použít i dnes bylo by nutné opustit kritérium zaměstnanosti v zemědělství v jednotlivých obcích.

Tento ukazatel je vzhledem k stále klesajícímu podílu zaměstnaných v zemědělství již neprůkazný. Ostatní ukazatele jsou použitelné i dnes a dobře vystihují sounáležitost jednotlivých sídel v rámci areálu a integritu celého území.

Další koncept zabývající se vymezením metropolitních areálů pochází ze Spojeného Království. Koncept standardních metropolitních pracovních areálů (dále jen SMLA) je založen na principu integrity centra pracovních příležitostí a zázemí. Definici vymezení areálu uvádí odborná literatura (Bourne, Simmons 1978, s. 54):

Tři základní kritéria definují jádro areálu:

1. Hustota pracovních příležitostí v administrativních jednotkách (local authorities) musí převyšovat 5 na akr (1 236 na km²).
2. Celkový počet pracovních příležitostí v těchto oblastech tvořící jádro musí přesáhnout 20 000.
3. Administrativní jednotky určené jako části jádra musí být geograficky navazující.

Zázemí tvoří administrativní jednotky, které splňují podmínku pro přiřazení k jádru. Pokud více než 15 % obyvatel těchto jednotek dojíždí za prací do jádra definovaného výše je jednotka přiřazena k jádru.

Poslední kritérium určuje minimální populační velikost SMLA. Aby bylo možné považovat jednotku za SMLA musí být kombinovaná populační velikost jádra a zázemí vyšší než 70 000 obyvatel.

2.3. Metropolitní areály a urbanizovaná území v Česku

Práci zabývající se vymezením metropolitních areálů a urbanizovaných území v Česku je jen několik. Nejvýznamnější práce v tomto směru představují příspěvky profesorů Korčáka a Hampla. Prvně jmenovaný formuloval koncepci oblastí maximálního zalidnění (Korčák 1966), druhý koncepci integrovaného systému středisek zdůrazňující vztahové vazby v rámci území (Hampl et al., 1987, Hampl 2005).

Vymezení oblastí maximálního zalidnění představuje průkopnickou práci v definici velkých urbanizovaných území v Česku (Korčák 1966). Autor konceptu se snaží vymežit oblasti/areály splňující podmínku určité minimální hustoty zalidnění při

maximalizaci rozlohy území. Jinými slovy jde o to, vymežit rozlohou co možná největší areál s předem stanovenou celkovou minimální hustotou zalidnění. Minimální hustota zalidnění vymezeného území by měla být nejméně 1 000 obyvatel na km². Tato hodnota může být v praxi různá, přičemž platí, že čím je nižší, tím bude vymezený areál rozsáhlejší. Autor dále považuje za vhodné, oblast vymežit tak, aby byl její tvar pokud možno uzavřený. To je poměrně složité a vždy svým způsobem subjektivní. Minimální velikost areálů by měla být 100 km², pokud chceme srovnávat areály velkých evropských měst. V případě Česka stačí menší rozloha území. Například v Národním atlase ČSSR byla minimální hodnota stanovena na 50 km² (Korčák 1966).

Představený koncept je velmi užitečný jako nástroj k analýze vývoje koncentračních tendencí obyvatelstva v rámci zkoumaných států či regionů. Koncept byl aplikovaný v pracích našich předních geografů (Hampl, Gardavský, Kühnl 1987, Hampl 2005).

Významný přínos pro studium metropolitních areálů v Česku představovaly práce Hampla (Hampl et al., 1987, Hampl 2005). V Hamplově pojetí představuje metropolitní areál systém oboustranně propojených měst integrovaný dojížděnkou obyvatelstva za prací a do škol. Hampl tento systém nazývá integrovaným systémem středisek (dále jen ISS). Komponenty metropolitního areálu tvoří jádro/konurbace a další města, která jsou silně oboustranně propojená s jádrem a dále regiony, v nichž se tato města nacházejí. Metodika vymezení metropolitních areálů je následující (Hampl 2005, s. 91-92):

- Nejprve je na základě hodnocení intenzity pracovní a školní dojížděky mezi dvojicemi středisek s KV^3 2,5 a více určený integrovaný systém středisek. ISS tvoří kostru metropolitního areálu. Ukazatel, který rozhoduje o integraci střediska je vyjádřen jako objem vzájemné pracovní a školní dojížděky mezi dvojicemi středisek vztažený k jejich vzdálenosti. Tedy objem vzájemně dojíždějících na km vzdušné vzdálenosti mezi středisky. Kritická hodnota⁴ pro přijetí střediska do systému ISS byla stanovena na 75 dojíždějících na km.

³Hampl, uvádí následující definici (2005, s. 44): „Ukazatel komplexní velikost je definován jako jedna třetina součtu podílu obce na obyvatelstvu ČR a dvojnásobku podílu na pracovních příležitostech ČR“. Hodnoty jsou vyjádřeny v desítitisícinách podílu na ČR.

⁴ Podklady k stanovení kritické hodnoty počtu dojíždějících na km vychází z dat o dojížděnce obyvatelstva ze sčítání lidu 2001.

- Následně jsou k jádru přiřazeny mikroregiony (ORP, okresy), ve kterých je lokalizováno alespoň jedno středisko ISS, které splňuje integrační kritérium uvedené výše. Za metropolitní obvody se považují okresy nebo v přesnější variantě vymezení obce s rozšířenou působností.
- Vymezené integrované systémy středisek byly považovány za metropolitního řádu, pokud hodnota součtu KV integrovaných středisek byla rovna 100 nebo vyšší.

Představený způsob vymezení se významně odlišuje od koncepcí zohledňující pouze jednostranné pracovní vazby (např. nodální pracovní region). Na rozdíl od klasických nodálních regionů vymezené metropolitní areály dle Hamplovy metodiky vytváří nadnodální územní celky. Velkou výhodou tohoto vymezení oproti jiným způsobům je možnost sledovat hierarchické vazby mezi hlavními středisky v širším vymezeném území. Analyzovány tak mohou být vztahy nejen v rámci jádra a zázemí, ale například i mezi jádrem a dalšími významnými městy tvořící kostru metropolitního areálu.

Otázkou vymezení metropolitních areálů v Česku se dále zabývali autoři Kostecký a Čermák (2004). Vedle definice vymezení metropolitních areálů se autoři zabývají i vývojem sociálně-prostorových charakteristik a politickým chováním obyvatel v metropolitních areálech.

Prvním úkolem autorů byl výběr studovaného území. Kritériem pro výběr studovaných metropolitních areálů byla jejich populační velikost. Autoři vybrali areály s populační velikostí 200 000 a více obyvatel. Toto kritérium splnily pouze metropolitní areály Prahy, Brna, Ostravy a Plzně. Jádro každého areálu tvoří jedno z výše jmenovaných měst a v případě Ostravy i okres Karviná (obě jednotky tvoří konurbaci). Zázemí je složeno z obcí, ve kterých více než 30 % ekonomicky aktivních obyvatel denně dojíždí za prací do jádra. V některých případech byly přiřazeny k jádru i obce s nepatrně nižším podílem dojíždějících s ohledem na kontinuitu území. Pro potřeby studie autoři zázemí rozdělily na vnitřní a vnější suburbánní zónu. K vnitřní zóně patřily obce, ve kterých více než 40 % ekonomicky aktivních obyvatel denně dojíždí za prací do jádra. V případě vnější zóny postačovalo kritérium 30 %.

Tato definice vymezení je vhodná pro vymezení pracovního regionu jádra. Stanovení kritické hranice pro připojení okolních obcí může být diskutabilní a lze jej stanovit i níže (například 25 % v případě metropolitních areálů v USA). Tato metoda vymezení je

poměrně jednoduchá a nenáročná, což lze považovat za výhodu. Takto vymezená území ovšem nezohledňují možnou nadnodální formu uspořádání metropolitních areálů, což lze považovat za nevýhodu. Důraz je v tomto případě kladen pouze na jednosměrnou dojížděku do jádra ze zázemí a opačné vazby nejsou uvažovány.

Složitější způsob vymezení metropolitních areálů prezentuje ve své práci Körner (2006). Jeho návrh je založen na vymezení souvislého urbanizovaného území na příkladu pražského metropolitního areálu. Definice souvislého urbanizovaného území podle společnosti AURS je následující (Körner 2006, s. 8):

Jedná se o území, které je v kontaktu s koridory hlavních železničních tratí a významných dopravních silničních radiál. Jednotky integrované do urbanizovaného území jsou charakterizovány vysokou hustotou zalidnění a populační velikostí (minimálně 300 obyvatel na km² v obci a minimální velikost obce 500 obyvatel). Vzdálenost do centra města by měla být do 30 km a časová dostupnost města veřejnou dopravou do 45 minut. Bezprostřední vazba na sídlo městského typu je vyjádřena maximální vzdáleností přerušení zastavěného území na jeden km. Autor dále uvádí další doplňková kritéria související s technickou či obslužnou vybaveností obce.

Tento způsob vymezení dobře kombinuje kritéria koncentrační, vzdálenostní a snaží se vymezit sféru vlivu města pomocí časové dostupnosti veřejnou dopravou. Vytknout mu lze pouze absenci integračních kritérií, které ovšem odrážejí reálné vztahy v území.

Další možný způsob vymezení často vychází s praktických úkolů, které řeší. Například studie zabývající se územním plánováním, suburbanizací nebo decentralizací městských funkcí z jádrových oblastí. V tomto případě se metropolitní areál nebo městský region skládá z jádrového města a z dalších navazujících větších administrativních jednotek typu obcí s rozšířenou působností nebo okresů. Tento způsob vymezení nalezneme v několika pracích zkoumající české metropolitní areály/regiony (Maier 2003, Ouředníček 2006, Ouředníček, Sýkora 2007). Zjednodušení je většinou nutné provést z důvodu nedostupnosti potřebných analyzovaných dat za menší jednotky (v případě Česka obce). Některá data jsou totiž běžně dostupná až na úrovni jednotek řádově vyšších.

2.4. Alternativní přístupy k vymezení metropolitních areálů a urbanizovaných území

Vedle tradičních přístupů uvedených v předchozím textu existují i další alternativy. Velmi netradiční je například způsob vymezení metropolitních areálů na základě distribuce denního tisku (Johnson 1972). Tato metoda vymezení určitým způsobem zohledňuje informační zónu jádrového města. Regionální distribuce tisku odráží zájem odběratelů o noviny, které jsou jim nabízeny. Předplatitelé těchto tiskovin se tak identifikují s regionem, který je jim blízký.

Jiný způsob vymezení metropolitních či urbanizovaných území přináší využití stále dokonalejší a přístupnější techniky. Dobrým příkladem je satelitní mapování území. Pomocí satelitních snímků lze dobře vymežit urbanizovaná území a sledovat dynamiku změn v území. Tuto techniku například využívají vědci mapující změny ve využití krajiny („Land Use“). Samotné vymezení urbanizovaných území vychází se stanovení minimálního podílu urbanizovaných ploch v rámci jednotlivých stejně velkých čtverců, tvořící čtvercovou síť promítnutou na území. Podrobný způsob vymezení urbanizovaných území nalezneme v literatuře (Burns, Galaup 2003).

Kromě metropolitních areálů se v USA objevily i další zajímavé koncepty vymežující urbanizovaná území. Za nejznámější lze považovat Friedmannův a Millerův koncept urbánního pole („Urban Field“) často zmiňovaný v literatuře zabývající se urbánní geografii (Berry, Horton 1970, Bourne, Simmons 1978, Pacione 2001). Pacione pod pojmem urbánní pole chápe „jednotku podobnou konurbaci“⁵ (Pacione 2001, s. 123). Berry a Horton popisují urbánní pole jako „rozšířený prostor pro městský způsob života, který se rozprostírá daleko za hranicemi metropolitních areálů“ (Berry, Horton 1970, s. 56). Tato jednotka se skládá z jádrové urbanizované oblasti s nejméně 300 000 obyvateli a územím do dojížděkové časové vzdálenosti dvou hodin od jádrové oblasti. Užitím těchto kritérií lze vymežit velmi rozsáhlé území, ovšem bez možnosti ověření, zda opravdu celá oblast náleží k dané urbanizované oblasti. Chybí zde totiž užití kritérií integrujících jádro a zázemí. Velikost vymezeného území tak dominantně závisí na kvalitě dopravního spojení mezi jádrem a místy v okolí.

⁵ Termín konurbace vytvořil v roce 1915 Patrick Geddes. Tímto termínem označoval zastavěné území, které vzniklo srůstáním původně samostatných městských sídel (Pacione 2001). Tento termín se dnes spíše používá k popisu polynodálního městského území (Pacione 2001).

2.5. Vlastní metodika vymezení metropolitních areálů

Závěr této kapitoly se věnuje významnému cíli práce, kterým je navržení vlastní metodiky vymezení metropolitních areálů čtyř největších měst Česka. Zvolená metodika vychází z poznatků diskutovaných v předchozích podkapitolách a současně odráží potřeby témat zkoumaných v práci, která budou diskutovaná v dalších kapitolách.

Samotné vymezení metropolitních areálů lze rozdělit do tří kroků. Tyto kroky vycházejí z kumulace jednotlivých přístupů zohledňující územní koncentraci obyvatelstva, vztahovou sounáležitost sídel a prostorovou mobilitu obyvatelstva v rámci areálu. Hampl (2005) připouští možnost vzájemného doplňování těchto přístupů.

Cílem práce je vymezení metropolitní areály na základě jejich vnitřní integrity danou funkční propojeností jednotlivých sídel. Tento základní postulát umožní dobře analyzovat vztahy (propojenost sídel) a procesy (dojížděka, migrace), probíhající ve vymezeném území. Důraz je kladen i na přesnost vymezení metropolitních areálů. Proto stavební kameny metropolitních areálů tvoří obce.

Postup vymezení metropolitních areálů

Prvním krokem při vymezení metropolitního areálu je určení jádra a bezprostředně navazujících koncentračních prostorů. Tyto prostory můžeme definovat jako obce s velmi vysokou hustotou zalidnění, které administrativně sousedí s jádrem a dále na sebe vzájemně navazují další obce s velmi vysokou hustotou zalidnění. Tento krok je nezbytný v případě vymezení jádrových oblastí typu ostravská konurbace, kde jádro (Ostrava) na sebe přímo navazuje další hustě zalidněné obce. Nepřipojení těchto dalších obcí k jádru by bylo metodickou chybou, protože v podstatě tvoří jeden celek respektive jedno jádro.

V druhém kroku se zaměřím na analýzu vztahů mezi jádrovou oblastí a dalšími významnými centry. Jako významná centra jsou uvažovaná sídla s komplexní velikostí vyšší než 2,5. Zde je vhodné použít metodu vymezení ISS (viz např. Hampl 2005), která zohledňuje vzájemné vazby mezi jádrem a významnými obcemi na základě vzájemné interakce tj. oboustranné vyjížděky za prací a do škol vztažené k vzdálenosti mezi jádrem a integrovaným městem. Tato metoda byla přiblížena v podkapitole zabývající se vymezováním metropolitních areálů v Česku.

V posledním kroku je třeba vymežit oblast zázemí náležící k jádru a významným obcím tvořící kostru metropolitního areálu. V tomto případě je sledována vyjíždka z obce do jádra a významných integrovaných obcí vymezených na základě konceptu ISS. Za každou obec jsou sčítány vyjíždkové proudy do všech obcí tvořící konurbaci a do významných integrovaných obcí. Sledována je tedy vyjíždka z obce do významově vyšších center.

Aplikace prvního kroku:

Na základě četností a s pomocí Sturgesova pravidla⁶ pro určení počtu intervalů byla z údajů o hustotě obyvatelstva v obcích Česka stanovena kritická hranice pro připojení obce k jádru 400 obyvatel na km². Tato hodnota se podle histogramu četností rozdělených do 14 variačních tříd zdá být nejvhodnější. Hustota zalidnění za obce Česka má krajně asymetrické rozložení hodnot typu málo maxim, mnoho minim, typické pro geografické jevy. Hustě zalidněná obec zároveň musí mít určitý význam, aby mohla být součástí konurbace. Jako významná obec bude uvažovaná obec s komplexní velikostí vyšší než 2,5. Pro účely práce vycházím z hodnot komplexní velikosti středisek vymezených k roku 2001 (viz Hampl 2005, s. 128-138).

Aplikace druhého kroku:

Pro určení síly oboustranných vazeb mezi středisky je nutné vypočítat ukazatel objemu vzájemné denní pracovní a školské dojíždky na km vzdálenosti. Uvažovaná je dopravní silniční vzdálenost z centra jednoho města do centra druhého jako aritmetický průměr nejrychlejší a nejkratší cesty (výpočty provedeny pomocí softwaru umístěného na internetových stránkách www.mapy.cz). Dále byl tento ukazatel vynásoben korekčním koeficientem zohledňující vzájemnou závislost mezi prvky systému. Koeficient je dán součtem podílů denně vyjíždějících na počet zaměstnaných bydlících obyvatel měst. Mezi sídly je tak zohledněn objem vzájemných vztahů, prostorová distance a funkční závislost mezi sídly. Pro lepší názornost je vzorec pro výpočet výsledného ukazatele uveden níže. Vazby mezi jednotlivými obcemi byly zkoumány u případů, kdy celkový objem vzájemně dojíždějících byl nejméně 200 a více a

⁶ Pomocí Sturgesova pravidla lze určit vhodný počet skupin četností souboru ohraničenými intervaly. Počet skupin se vypočítá takto: $k = 1 + 3,3 \log n$ – kde: k je počet intervalů a n je počet jednotek souboru.

komplexní velikost obou obcí byla vyšší než 2,5. Posuzováno bylo okolo 150 případů, přičemž výsledně bylo integrováno do metropolitních soustav 52 obcí.

Obtížný úkol představovalo rozhodnutí, které obce integrovat. Výsledné stanovení kritické hranice pro včlenění obce do metropolitního systému je vždy zčásti subjektivní. Finální rozhodnutí vycházelo z posouzení rozložení empirických četností zkoumaného souboru potenciálně integrovaných obcí. Výsledně byly integrovány významné obce s hodnotou výsledného ukazatele vyšší než 4. Ostatní obce, které nesplnily podmínku pro zařazení do systému ISS, ale byly u nich také zkoumány vazby na jádro, můžeme nazvat jako slabě integrované a do metropolitní soustavy sídel zařazeny nejsou. Obce integrované na základě prvního a druhého kroku vymezení uvádí tabulka 2.

Vzorec pro výpočet výsledného ukazatele je následující:

$$U = \frac{V_{ij_p} + V_{ij_s} + V_{ji_p} + V_{ji_s}}{(D_k + D_r)/2} \times \left(\frac{V_{ij_p}}{P_i} + \frac{V_{ji_p}}{P_j} \right)$$

Kde:

V_{ij_p} = Počet vyjíždějících za prací z obce i do obce j

V_{ij_s} = Počet vyjíždějících do škol z obce i do obce j

V_{ji_p} = Počet vyjíždějících za prací z obce j do obce i

V_{ji_s} = Počet vyjíždějících do škol z obce j do obce i

D_k = Nejkratší silniční vzdálenost mezi obcemi i a j

D_r = Časově nejvýhodnější silniční vzdálenost mezi obcemi i a j

P_i = Počet zaměstnaných bydlících v obci i

P_j = Počet zaměstnaných bydlících v obci j

Tab. 2 - Významné obce zařazené do metropolitního areálu. Oranžově označené obce na základě prvního kroku vymezení, modře označené na základě druhého kroku.

Praha	Brno	Ostrava	Plzeň
Černošice	Adamov	Bohumín	Blovice
Hostivice	Šlapanice	Český Těšín	Dobřany
Libčice nad Vltavou	Blansko	Havířov	Horní Bříza
Roztoky	Hrušovany	Hlučín	Chlumčany
Říčany	Ivančice	Horní Suchá	Kaznějov
Úvaly	Kuřim	Karviná	Nýřany
Beroun	Modřice	Ludgeřovice	Přeštice
Brandýs nad Labem	Pohořelice	Orlová	Rokycany
Čelákovice	Rosice	Petřvald	Starý Plzenec
Český Brod	Rousínov	Rychvald	Třemošná
Dobříš	Slavkov u Brna	Třinec	
Jesenice	Tišnov	Vratimov	
Jílové u Prahy	Veverská Bítýška	Bílovec	
Kamenice	Židlochovice	Bystřice	
Kladno		Dětmárovice	
Kralupy nad Vltavou		Doubrava	
Lysá nad Labem		Frýdek-Místek	
Mníšek pod Brdy		Jablunkov	
Neratovice		Klimkovice	
Odolena Voda		Paskov	
Průhonice		Petrovice u Karviné	
Rudná		Stonava	
Slaný		Studénka	
Unhošť		Šenov	

Aplikace třetího kroku:

Obec v zázemí byla integrována do metropolitního areálu, pokud více než 50 % denně vyjíždějících za prací z obce v zázemí vyjíždělo do výše jmenovaných center. Pokud obec splňuje toto kritérium, lze usuzovat, že obec je více spjata s těmito centry než s okolím a tudíž více náleží k tomuto území. V tomto posledním kroku jsou obce do metropolitního areálu integrovány na základě jejich hierarchické propojenosti na hlavní prvky osídlení metropolitního systému.

Na základě výše jmenovaného pravidla včleňujeme obce do metropolitního areálu. Dále je nutné dbát na zásadu územní celistvosti. Obce nenavazující na metropolitní areál, ale splňující kritéria nevčleňujeme. V případě že obec nesplňuje kritérium, ale je bezprostředně obklopena obcemi, které kritérium pro včlenění splňují, je obec do metropolitního areálu včleněna.

Problémy spojené s vymezením metropolitních areálů na základě výše zvolené metodiky

Složitý problém v případě vymezení metropolitních areálů či regionů představuje konfrontace logičnosti vymezeného území na základě předem stanovené metodiky s objektivní realitou probíhající v území. Tento problém lze vyřešit užitím výjimek, které lze užít minimálně a pouze v opodstatněných případech. Výjimkou je v tomto případě chápán důvod, kvůli němuž je možné v konkrétním případě nevyžadovat splnění definovaných kritérií nutných pro začlenění dané jednotky do metropolitního areálu.

Ve finálním vymezení metropolitních areálů byly použity pouze dvě výjimky. V případě plzeňského metropolitního areálu byly integrovány obce Vlčtejn a Žákava, i když nesplnily kritérium více než 50% denní vyjíždky pracujících do obcí tvořící hlavní prvky osídlení. Obě obce byly integrovány z důvodu vyšší ucelenosti vymezeného území plzeňského metropolitního areálu. V opačném případě by do vymezeného území nelogicky pronikal klín, přerušující kontinuitu okolních integrovaných jednotek. Druhá výjimka byla užita v případě ostravského metropolitního areálu. K jádrové oblasti byly přiřazeny významná města Český Těšín a Třinec, které nesplňují kritérium přímé územní návaznosti definované v prvním kroku vymezení. Obě jednotky však splňují kritérium vysoké hustoty zalidnění a přímo spolu sousedí, ovšem jejich územní návaznost k dalším hustě zalidněným obcím přerušuje obec Chotěbuz do roku 1996 součást obce Český Těšín. Vzhledem k populačnímu a pracovnímu významu obou obcí a síle integračních vazeb na jádrovou oblast metropolitního areálu byly obě jednotky začleněny do konurbace vymezené na základě prvního kroku vymezení.

Kapitola 3

Obecná charakteristika vymezených metropolitních areálů a koncentrační tendence probíhající v metropolitních areálech v transformačním období

Obsah této kapitoly lze rozdělit na tři hlavní části. První část podává vstupní informace o vymezených metropolitních areálech. Druhá část se zabývá populačním vývojem metropolitních areálů s důrazem na jednotlivé komponenty růstu obyvatelstva (přirozený přírůstek, migrace) a zkoumá proměny ve vnitřní distribuci obyvatelstva v jednotlivých areálech. Poslední podkapitola se zabývá změnami v distribuci pracovních příležitostí uvnitř metropolitních areálů a hodnotí proměny významu jednotlivých metropolitních areálů coby koncentrací pracovních příležitostí v rámci Česka. Výzkum koncentračních tendencí je nutné omezit pouze na obyvatelstvo a pracovní příležitosti z důvodu územní a časové nedostupnosti jiných využitelných dat za obce Česka.

Data analyzovaná v této kapitole vycházejí ze dvou posledních populačních censů z let 1991 a 2001 a dále z databáze demografických údajů za obce České republiky. Data z censů poskytují základní strukturální charakteristiky obyvatelstva a umožňují získat údaje o pracovních příležitostech v jednotlivých obcích. Důležité informace umožňující sledování koncentračních tendencí obyvatelstva poskytuje databáze demografických údajů za obce České republiky obsahující data za přirozenou měnu a migraci obyvatelstva. Analýzy těchto dat umožňují stanovit komponenty růstu obyvatelstva jednotlivých metropolitních areálů a sledovat jejich podrobný územní detail včetně vnitřní diferenciace.

Změny v distribuci obyvatelstva a pracovních příležitostí budou studovány na úrovni celých metropolitních areálů i v rámci jednotlivých částí metropolitních areálů (vnitřní struktura). Agregátní úroveň poskytne závěry pro analýzu změn významu jednotlivých metropolitních areálů v rámci celého Česka. Analýza územních změn v distribuci

obyvatelstva a pracovních příležitostí v rámci každého metropolitního areálu umožní rozpoznat vyvinutost rezidenční a komerční formy suburbanizace. Na suburbanizaci, stejně jako na územní dělbu práce uvnitř metropolitních areálů je nutné zaměřit svou pozornost, neboť úzce souvisí se samotným rozvíjením metropolizačních tendencí (HAMPL 2005).

3.1 Obecná charakteristika vymezených metropolitních areálů

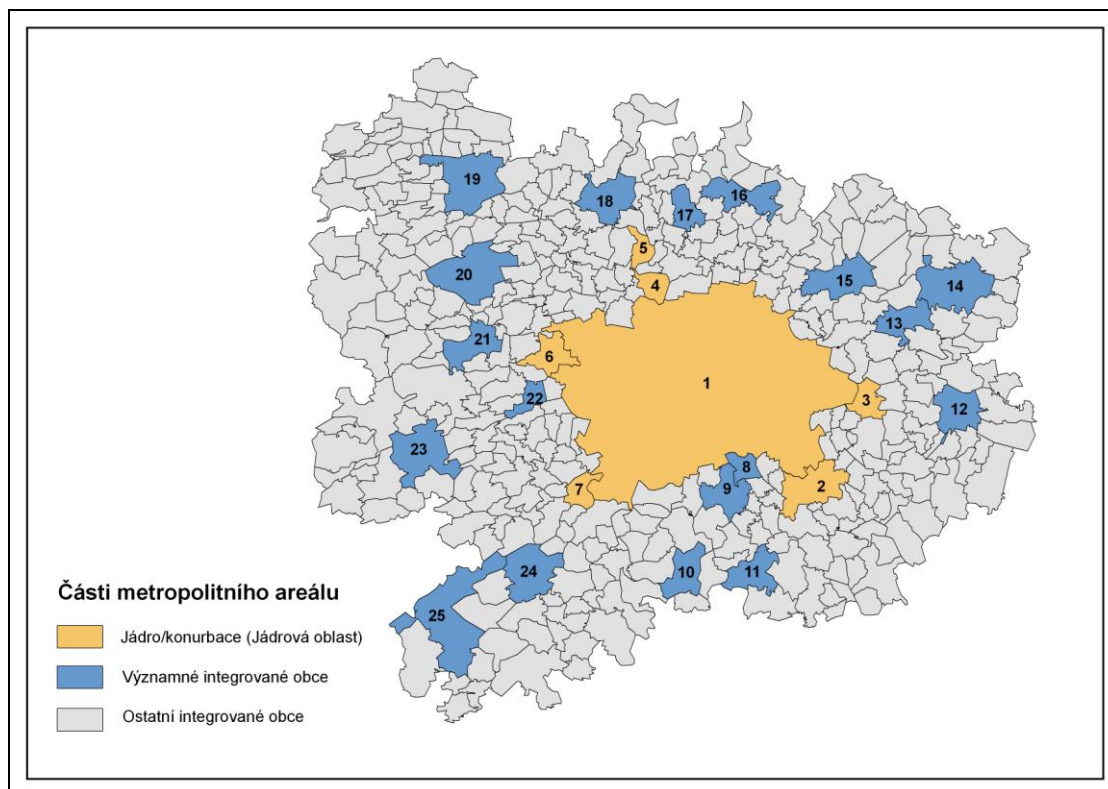
Výchozím úkolem každé geografické práce je základní seznámení se studovaným územím. Studovány jsou metropolitní areály Prahy, Plzně, Brna a Ostravy, které byly vymezeny na základě metodiky diskutované v podkapitole 2.5. Základní údaje o metropolitních areálech uvádí tabulka 3. Z těchto základních charakteristik je důležité poukázat na rozdílný význam jednotlivých metropolitních areálů z hlediska jejich populační velikosti. Pražský metropolitní areál představuje s více než 17 % populace Česka nejvýznamnější prvek osídlení státu. Ostravský metropolitní areál má zhruba poloviční, brněnský třetinový a plzeňský šestinový populační význam ve srovnání s pražským metropolitním areálem. Základní údaje vedle populační velikosti metropolitních areálů doplňují informace o rozloze a průměrné hustotě zalidnění uvedené v tabulce 3. Přesné vymezení metropolitních areálů na základě podrobně diskutované metodiky v podkapitole 2.5 přibližují obrázky 3, 4, 5 a 6 uvedené níže. Názvy vybraných obcí jsou uvedeny pod čísly v příloze 1.

Tab. 3 - Základní charakteristiky vymezených metropolitních areálů

Metropolitní areál	Rozloha v km ²	Počet obyvatel k 1. 1. 2009	Hustota zalidnění na km ²	Podíl na obyvatelstvu Česka v %
Pražský	3517	1803357	513	17,23
Plzeňský	1486	314454	212	3,00
Brněnský	2153	653762	304	6,25
Ostravský	1727	864182	500	8,26

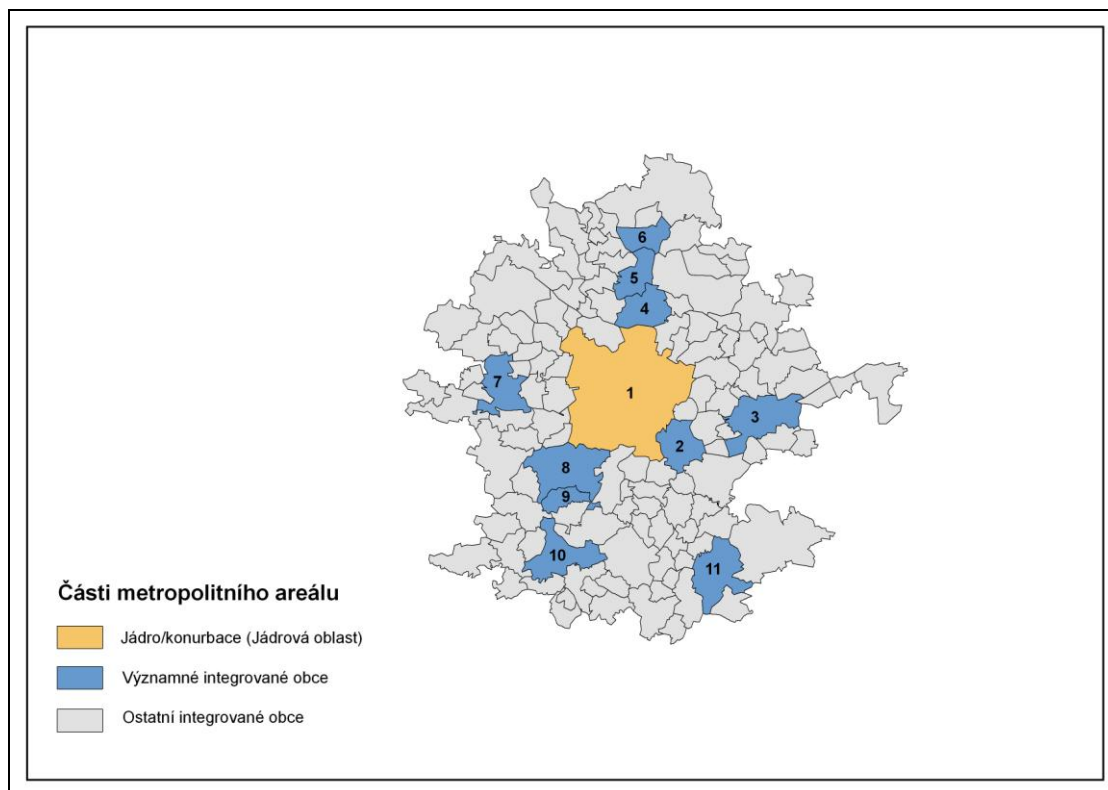
Zdroj dat: Malý lexikon obcí 2008, ČSÚ, Praha. Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2009, ČSÚ, Praha.

Obr. 3 - Pražský metropolitní areál

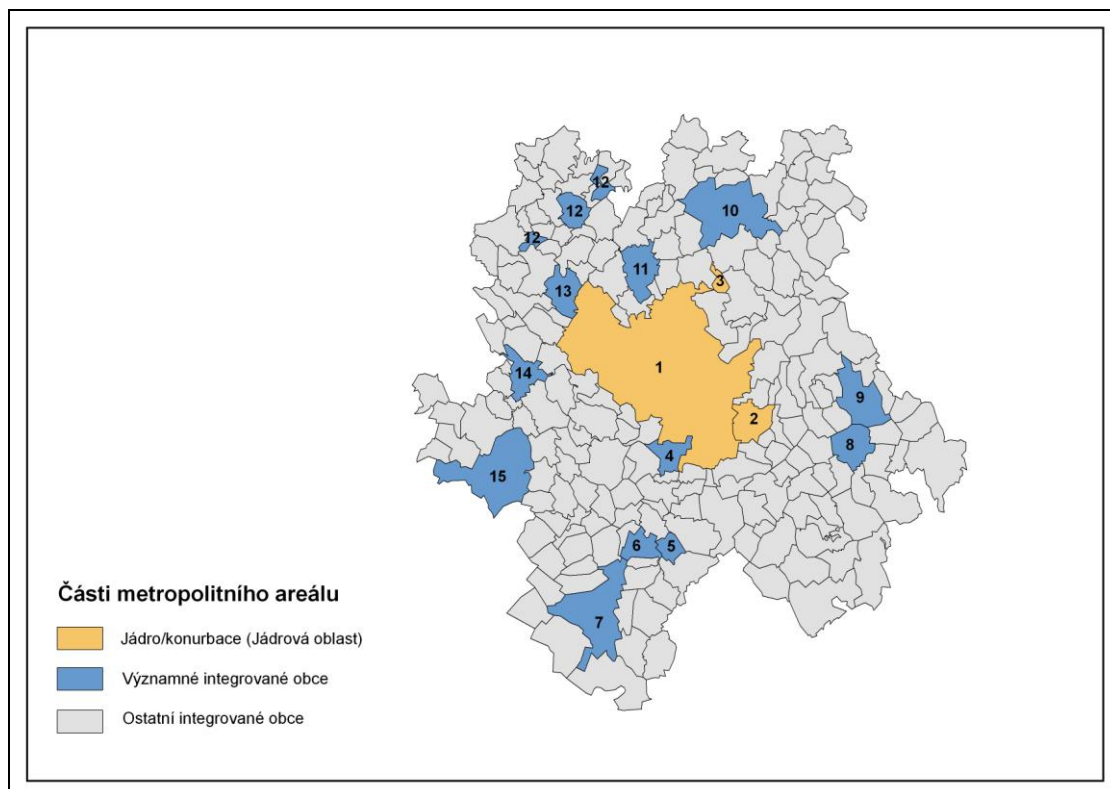
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Poznámka:** Názvy očíslovaných obcí jsou uvedeny v příloze 1.

Obr. 4 – Plzeňský metropolitní areál

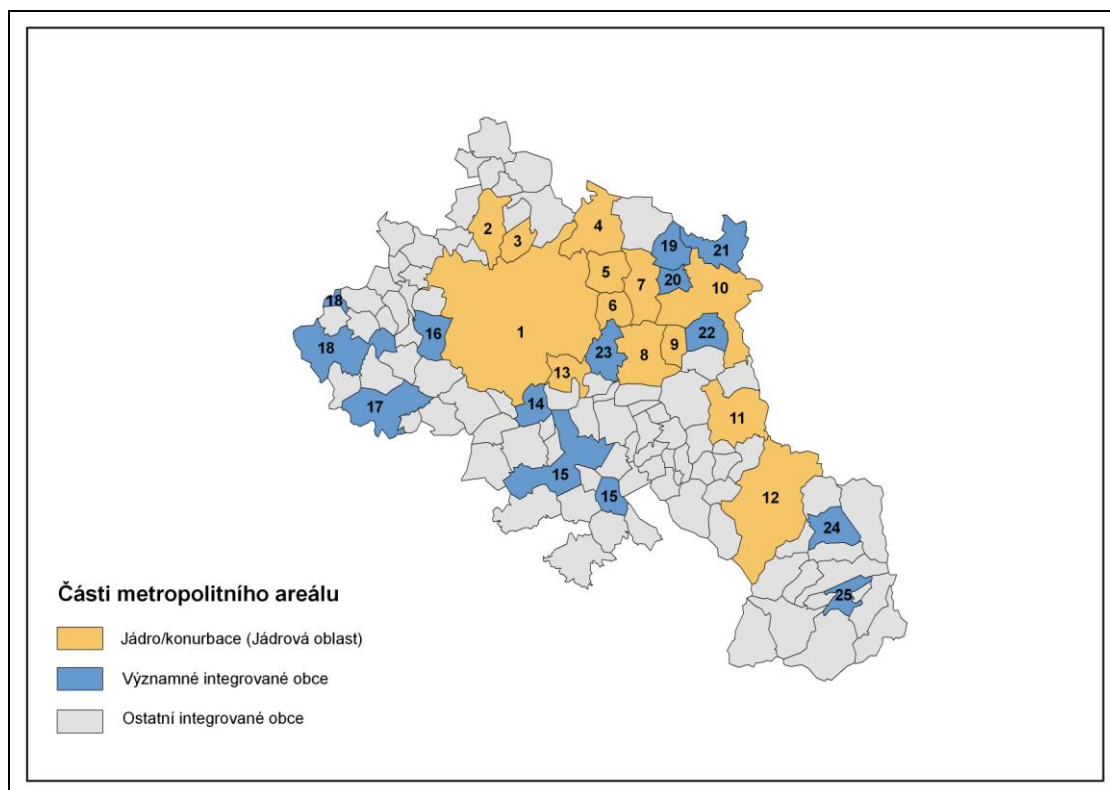
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Poznámka:** Názvy očíslovaných obcí jsou uvedeny v příloze 1.

Obr. 5 – Brněnský metropolitní areál

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Poznámka:** Názvy očíslovaných obcí jsou uvedeny v příloze 1.

Obr. 6 – Ostravský metropolitní areál

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Poznámka:** Názvy očíslovaných obcí jsou uvedeny v příloze 1.

Důležité hodnocení částečně reflektující sociální statut obyvatel metropolitních areálů představuje analýza vzdělanostní struktury obyvatelstva. Vyšší vzdělanost obyvatelstva obecně představuje potencionální výhodu pro rozvoj území. V regionech s vyšší vzdělaností mohou být lokalizována progresivní odvětví zajišťující jejich rozvoj. Vyšší vzdělanost také zpravidla zaručuje i nižší úroveň nezaměstnanosti. Strukturu vzdělání obyvatel za jednotlivé metropolitní areály přibližuje tabulka 4. Nejvyšší úroveň vzdělanosti obyvatel vykazuje pražský metropolitní areál, který zároveň koncentruje značnou část pracovních příležitostí v progresivních odvětvích (Hampl 2005). Velmi dobrou strukturu vzdělanosti vykazuje také brněnský metropolitní areál. Plzeňský metropolitní areál vykazuje mírně nadprůměrnou úroveň vzhledem k struktuře vzdělanosti za celé Česko. Ostravský metropolitní areál se úrovní vzdělanosti obyvatelstva pohybuje pod průměrem Česka. Tento jev je částečně způsoben dlouhodobou orientací regionu na průmyslová odvětví nevyžadující vyšší úroveň vzdělanosti většiny pracovníků. Vedle hodnocení této agregátní struktury za celé metropolitní areály je nutné upozornit na rozdíly uvnitř jednotlivých metropolitních areálů. Ty se vyznačují poměrně vysokou vnitřní heterogenitou úrovně vzdělanosti, přičemž obecně platí, že vyšší vzdělanost vykazují velká města a obce v zázemí velkých měst procházející suburbánním rozvojem (Šnejdová 2006). Toto tvrzení je samozřejmě generalizované, ale hlubší vnitřní analýza úrovně vzdělanosti přesahuje rámec diplomové práce.

**Tab. 4 - Vzdělanostní struktura obyvatelstva metropolitních areálů v roce 2001
- obyvatelstvo s nejvyšším ukončeným vzděláním starší 15 let**

Metropolitní areál	Podíl osob se vzděláním v %			
	Základní	Vyučení a střední období bez maturity	Střední a vyšší odborné	Vysokoškolské
Pražský	17,0	32,7	34,3	16,1
Plzeňský	20,7	38,7	30,8	9,8
Brněnský	20,2	35,0	31,1	13,7
Ostravský	25,7	38,7	27,1	8,4
Česko	23,4	38,6	28,9	9,1

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 2001, ČSÚ, Praha.

3.2 – Změny v koncentraci obyvatelstva a populační vývoj v metropolitních areálech v transformačním období

Vývoj obyvatelstva v metropolitních areálech byl v průběhu transformačního období ovlivněn dvěma významnými faktory. Prvním významným faktorem byly demografické změny reprezentované výrazným snížením úrovně porodnosti a doprovázené dlouhodobým úbytkem obyvatelstva přirozenou měnou. Druhý, ještě významnější faktor představovala selektivní povaha domácí a zahraniční migrace, která působila jako hlavní diferenciační faktor ovlivňující růst obyvatelstva v jednotlivých metropolitních areálech. V následujícím textu jsou oba klíčové faktory ovlivňující populační vývoj v metropolitních areálech podrobně analyzovány.

3.2.1 – Koncentrace obyvatel v rámci základních prvků metropolitních areálů a celkový růst populace v rámci Česka

Změny v distribuci obyvatelstva v rámci vymezených metropolitních areálů lze interpretovat dvojím způsobem. Zaprvé lze sledovat změny v populačním významu jednotlivých areálů na úrovni celého Česka a za druhé vývoj v rámci základních částí areálů. Za základní části se obecně považuje jádro respektive konurbace a zázemí metropolitního areálu. Analýza populačního vývoje v těchto dvou jednotkách poskytuje vstupní informace o vývojových fázích urbanizačních procesů v jednotlivých areálech.

Celkové hodnocení vývoje obyvatelstva za metropolitní areály a jejich jádrovou oblast a zázemí podává tabulka 5. Z agregátních údajů za celé metropolitní areály je zřejmé, že mezi lety 1991 a 2001 zaznamenaly všechny metropolitní areály jak absolutní pokles obyvatel, tak i relativní pokles významu daný jejich podílem na populaci celého Česka. Poněkud jiná situace nastala v dalším vývoji. Velmi rychle začal populačně růst pražský metropolitní areál (viz obr. 7), mírnější růst zaznamenaly plzeňský a brněnský metropolitní areál, ale ostravský metropolitní areál nadále ztrácel obyvatelstvo. Z hlediska koncentračních tendencí obyvatelstva jsou změny v pražském metropolitním areálu nejvýznamnější. Pražský metropolitní areál o úroveň přeskočil růst brněnského i plzeňského metropolitního areálu a výrazně navýšil svůj podíl na obyvatelstvu Česka. Ostravský metropolitní areál se naproti tomu neustále potýká se

záporným celkovým růstem obyvatel. Tento fakt způsobuje jednak horší image regionu (špatné životní prostředí) a dále vyšší úroveň nezaměstnanosti spojená s restrukturalizací, útlumem nebo i s uzavřením průmyslových podniků v průběhu devadesátých let. Výsledkem je značný odchod obyvatel do regionů s lepší nabídkou pracovních míst.

Vedle hodnocení vývoje přírůstku obyvatelstva za celé metropolitní areály je pozornost věnována i jednotlivým částem metropolitních areálů. Za účelem zachycení vnitřní diferenciací je sledován růst obyvatelstva v jádru/konurbaci a zázemí. Jádro/konurbace je definované v metodice vymezení (viz podkapitola 2.5) Oblast zázemí představuje zbývající území metropolitního areálu. Vyšší podíl obyvatelstva žijící v zázemí vykazuje plzeňský a brněnský metropolitní areál (viz tab. 5). V pražském a ostravském metropolitním areálu populačně dominuje jádro/konurbace a podíl obyvatelstva žijící v jádru je zde značně vyšší.

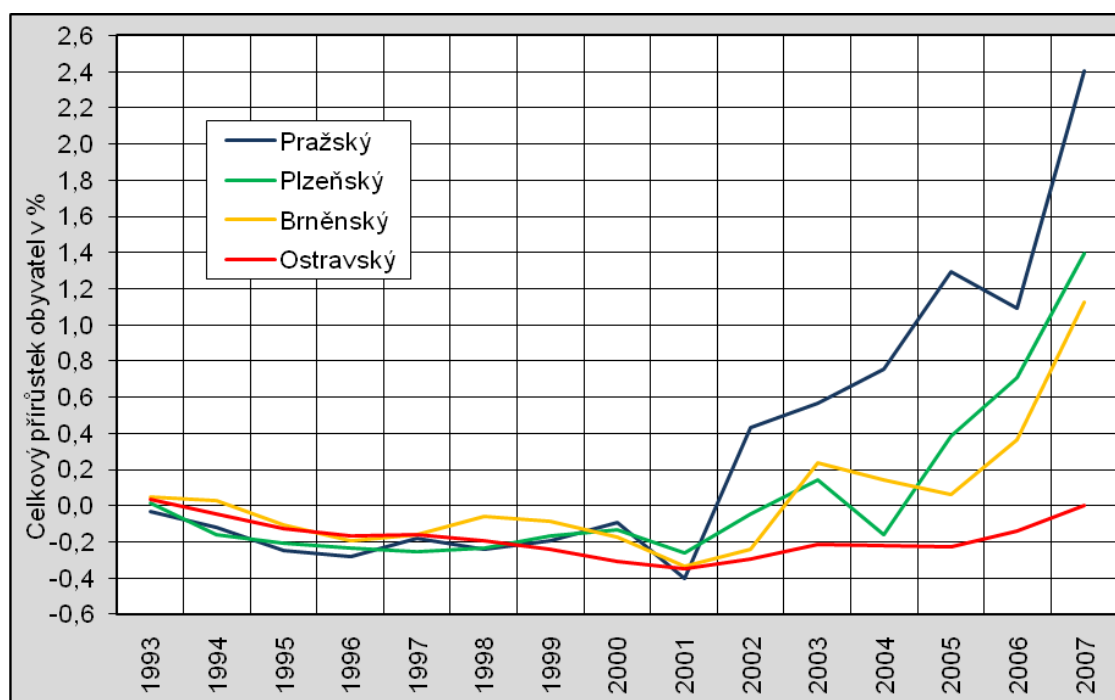
Zásadní rys ve vývoji rozmístění obyvatelstva všech metropolitních areálů představoval relativní pokles obyvatelstva v jádrových oblastech a naopak relativní nárůst v zázemích (viz tab. 5). Decentralizace obyvatel se nejsilněji projevila v pražském a brněnském metropolitním areálu. Mírně nižší decentralizace obyvatelstva byla zaznamenána v plzeňském metropolitním areálu. V ostravském metropolitním areálu se podíl obyvatel v zázemí zvyšoval nejméně. Dynamika růstu zázemí Prahy byla oproti jádrové oblasti vyšší jak relativně, tak absolutně. V posledním sledovaném období 2001 a 2009 se ovšem absolutní nárůst obyvatel v zázemí a jádrové oblasti téměř vyrovnal. V ostatních areálech jasně převažoval jak relativní, tak absolutní růst obyvatelstva v zázemí. V jádrových oblastech mimo pražský metropolitní areál počet obyvatel klesal, což dokazuje index růstu mezi lety 1991 a 2009. V případě jádrové oblasti pražského metropolitního areálu lze významnější absolutní růst jádrové oblasti vztahovat k vysoké zahraniční migraci a bytové výstavbě v posledních několika letech (Bartoňová 2007, Čermák et al., 2009). Z výše uvedených hodnocení vyplývají následující nejdůležitější závěry. Zaprvé lze metropolitní areály dle dynamiky růstu populace rozdělit na rychle rostoucí pražský metropolitní areál, mírně rostoucí plzeňský a brněnský metropolitní areál a dlouhodobě populačně klesající ostravský metropolitní areál. Z hlediska vnitřní struktury je zřejmé, že růst obyvatelstva byl dominantně realizován v zázemích jednotlivých metropolitních areálů, které ve sledovaném období neustále navyšovaly podíl obyvatelstva v rámci metropolitních areálů.

Tab. 5 – Vývoj obyvatelstva v metropolitních areálech (1991-2009)

Metropolitní areál	Počet obyvatel v tis. v jednotlivých letech			Index růstu 2009/1991
	1991	2001	2009	Rok 1991=100
Pražský	1685	1656	1803	107
-Jádro/konurbace	1247	1203	1276	102
-Zázemí	438	453	528	120
-Podíl zázemí na celku v %	26,00	27,34	29,25	113
Podíl na ČR v %	16,35	16,07	17,23	105
Plzeňský	308	301	314	102
-Jádro/konurbace	174	166	169	97
-Zázemí	134	135	145	108
-Podíl zázemí na celku v %	43,53	44,85	46,17	106
Podíl na ČR v %	2,99	2,92	3,00	100
Brněnský	648	640	654	101
-Jádro/konurbace	400	387	382	96
-Zázemí	249	252	272	109
-Podíl zázemí na celku v %	38,38	39,43	41,55	108
Podíl na ČR v %	6,29	6,21	6,25	99
Ostravský	893	877	864	97
-Jádro/konurbace	654	635	617	94
-Zázemí	239	242	247	103
-Podíl zázemí na celku v %	26,81	27,60	28,59	107
Podíl na ČR v %	8,67	8,51	8,26	95

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Počet obyvatel k 1. 1. 2009, ČSÚ, Praha.

Obr. 7 - Celková míra přírůstku obyvatel v metropolitních areálech v letech 1993-2007

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

3.2.2 – Trendy ve vývoji obyvatelstva přirozenou měnou a migrací

Pro správnou interpretaci populačního vývoje ve sledovaných metropolitních areálech nestačí analyzovat pouze data za celkový přírůstek/úbytek obyvatel, ale je nutné analyzovat i jeho komponenty. Dva komponenty růstu představuje jednak přirozený přírůstek obyvatel definovaný jako rozdíl mezi počtem narozených a zemřelých a dále saldo migrace, které se vypočítá jako rozdíl počtu přistěhovalých do území a vystěhovalých z území.

Pokud se zaměříme na celkový dlouhodobý populační vývoj sledovaný v letech 1993-2007, lze konstatovat několik zásadních charakteristik. Zaprvé je zřejmé, že všechny metropolitní areály dlouhodobě ztrácely obyvatelstvo přirozenou měnou (viz tab. 6). Celkově však byly tyto úbytky obyvatelstva kompenzovány přírůstkem migrací. Pouze ostravský metropolitní areál vykazoval oba komponenty růstu záporné. Nejvyšší pokles obyvatelstva přirozenou měnou byl zaznamenán v pražském metropolitním areálu. Tyto úbytky obyvatelstva ovšem kompenzovala vysoká míra migrace, takže celkový populační růst pražského metropolitního areálu byl kladný a oproti ostatním areálům i zdaleka nejvyšší (viz tab. 6). Tento rozdíl lze zčásti vysvětlit výjimečnou migrační atraktivitou Prahy z hlediska nabídky pracovních příležitostí a značnou koncentrací cizinců bydlících a pracujících v Praze a jejím zázemí (ČSÚ 2008). Míra celkového přírůstku obyvatelstva v brněnském a plzeňském metropolitním areálu byla poměrně nízká. Růst obyvatelstva migrací sice kompenzoval úbytek obyvatelstva přirozenou měnou, ovšem výrazně méně než v případě pražského metropolitního areálu. Dlouhodobé tempo růstu migrací bylo u obou areálů zhruba třetinové ve srovnání s pražským metropolitním areálem. Následující hodnocení se podrobně věnuje vývoji přirozeného přírůstku v jednotlivých metropolitních areálech.

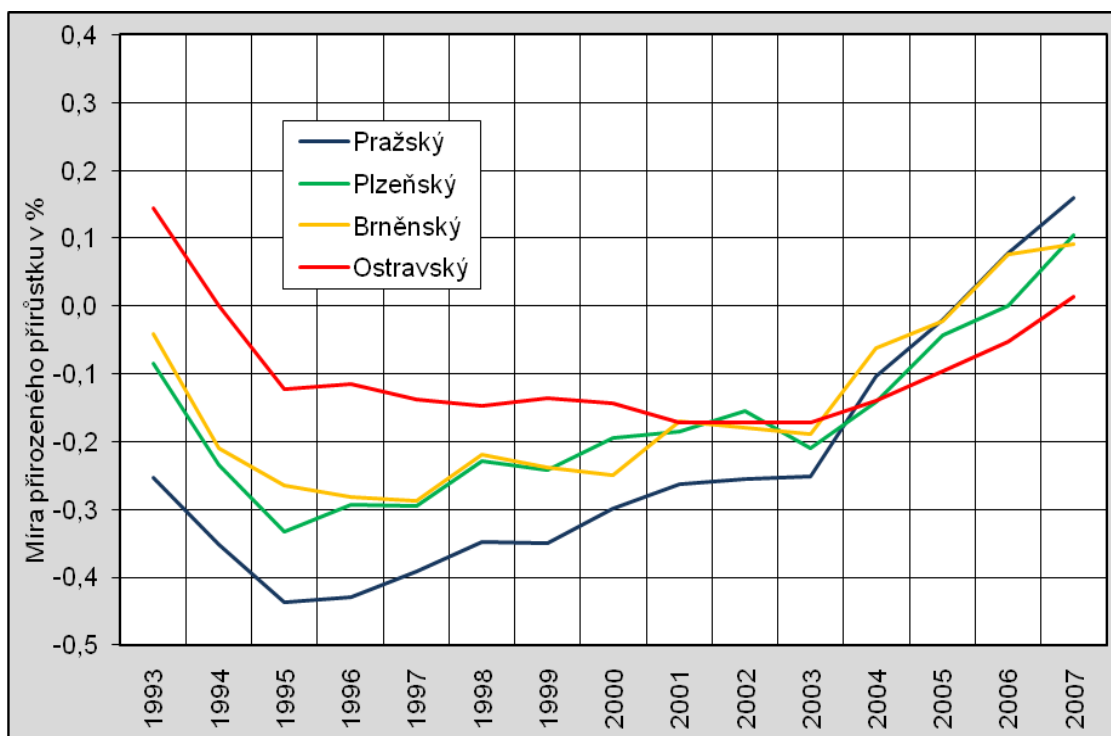
Tab. 6 - Přírůstek obyvatelstva v metropolitních areálech v letech 1993-2007

Metropolitní areál	Přirozený přírůstek 1993-2007		Saldo migrace 1993-2007		Celkový přírůstek 1993-2007	
	Absolutně	Relativní růst v %	Absolutně	Relativní růst v %	Absolutně	Relativní růst v %
Pražský	-58677	-0,23	140359	0,56	81682	0,32
Plzeňský	-7688	-0,17	10107	0,22	2419	0,05
Brněnský	-14523	-0,15	18616	0,19	4093	0,04
Ostravský	-12704	-0,10	-10693	-0,08	-23397	-0,18

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Významné demografické změny spojené s transformačními společenskými změnami silně ovlivnily populační růst celého Česka, metropolitní areály nevyjímaje. Nejvýznamnější změnou byl především prudký pokles porodnosti, který v průběhu transformace dosahoval historických minim. Míra úbytku obyvatelstva přirozenou měnou byla ve sledovaném období typická pro všechny metropolitní areály (viz obr. 8). K určitému obratu dochází až v posledních letech, ovšem míra přirozeného přírůstku zůstává stále velmi nízká. Diferenciace míry přirozeného přírůstku mezi metropolitními areály není příliš významná, ale zajímavý je samotný vývoj diferenciace. Na počátku byla úroveň rozdílů mezi metropolitními areály vyšší, ale postupně se tyto rozdíly zmenšovaly a míra přirozeného přírůstku se homogenizovala. Z počátku byl významný především rozdíl mezi pražským a ostravským metropolitním areálem. Zatímco na počátku období nejvyšší přírůstky respektive nejnižší úbytky zaznamenával ostravský metropolitní areál, pražský metropolitní areál dosahoval nejvyšších úbytků. Na konci sledovaného období se situace obrátila a také se snížily rozdíly mezi všemi areály. Vývoj míry přirozeného přírůstku v plzeňském a brněnském metropolitním areálu byl velmi podobný a částečně kopíroval vývoj v pražském metropolitním areálu s tím rozdílem, že na počátku období nebyla míra úbytku obyvatelstva tak zásadní jako v případě pražského metropolitního areálu (viz obr. 8).

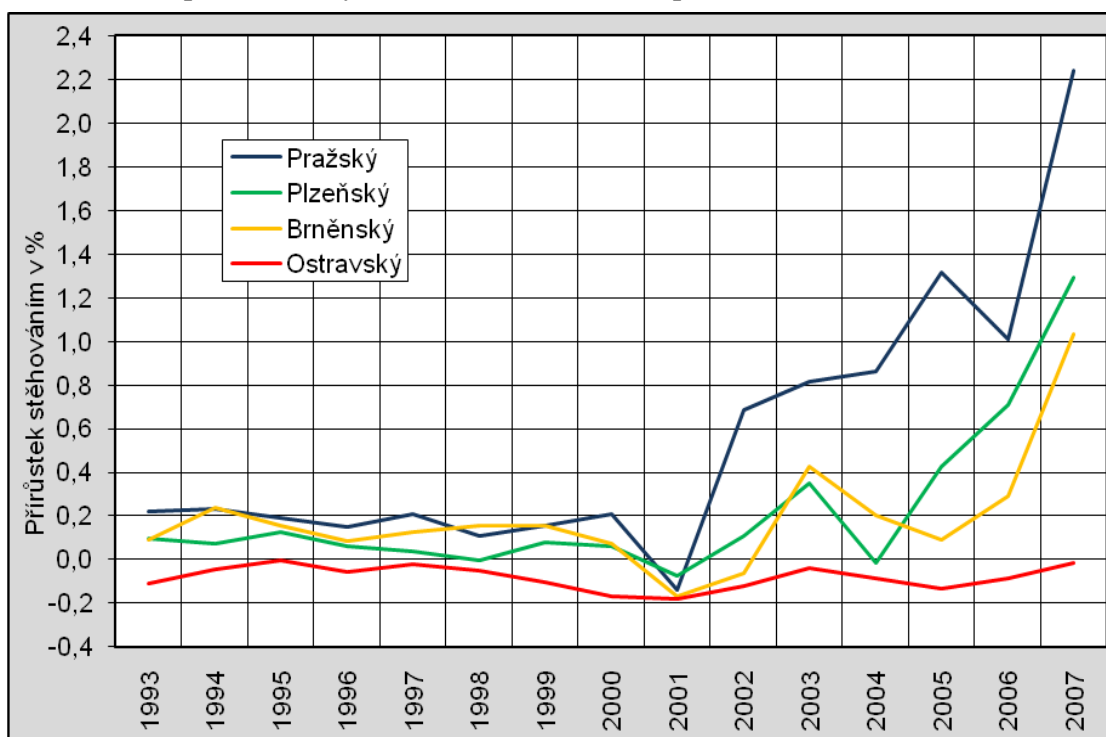
Obr. 8 - Přirozená míra přírůstku obyvatel v metropolitních areálech v letech 1993-2007

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Migrace obecně představovala hlavní faktor umocňující rozdíly mezi jednotlivými areály z hlediska jejich populačního významu v rámci Česka a selektivně také podporovala koncentrační tendence obyvatelstva (viz tab. 6). Na počátku sledovaného období nebyla diferenciací mezi metropolitními areály příliš významná a hodnoty přírůstku obyvatelstva migrací byly poměrně nízké a v případě ostravského metropolitního areálu dokonce záporné (viz obr. 9). Rostoucí diferenciací mezi areály se projevila až v posledních několika letech.

Obr. 9 - Míra přírůstku obyvatel stěhováním v metropolitních areálech v letech 1993-2007

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Před detailním hodnocením vývoje migrace v jednotlivých areálech, je nutné zmínit dva základní faktory ovlivňující výsledné přírůstky migrací. Významný problém z hlediska srovnatelnosti dat v čase přinesla změna statistické definice zahraničních migrantů. Zatímco do roku 2000 obyvatelstvo Česka tvořili pouze osoby s trvalým pobytem, tak od roku 2001 začali být do obyvatelstva Česka zahrnováni i azylanti a cizinci pobývající v Česku na víza nad 90 dní, jejichž délka pobytu překročila 1 rok (ČSÚ 2008). Díky této změně se zvýšil počet obyvatel Česka zhruba o 70 000 (Bartoňová 2007). Druhý problém způsobovala nedostatečná evidence vystěhovaných obyvatel z Česka až do roku 2000, která se projevila v datech z censu 2001 zápornou migrační bilancí obyvatelstva oproti kladným vykazovaným hodnotám z předchozích let

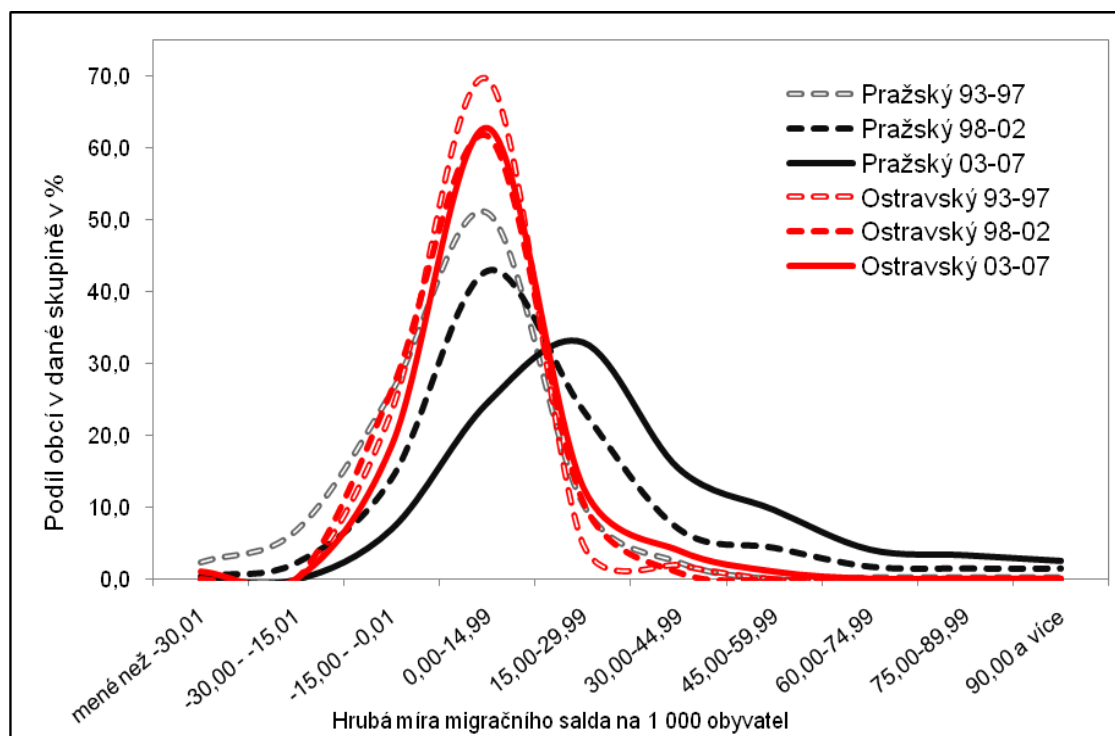
(Bartoňová 2007). Tento fakt se logicky promítnul i v případě sledovaných metropolitních areálů a způsobil pokles v přírůstku stěhováním (viz obr. 9).

Zahraniční migrace významně ovlivnila vývoj především v pražském metropolitním areálu, kde pouze v samotné Praze bydlí jedna třetina cizinců v Česku (ČSÚ 2008). Praha tak představuje určitou vstupní bránu pro cizince, kteří si zde nejčastěji registrují svůj pobyt. Stanovení přesné populační velikosti města komplikují zde registrovaní, ale jinde žijící nebo dokonce vystěhovalí cizinci, kteří neuvedli datum svého vystěhování. I přes tyto obtíže lze říci, že pražský metropolitní areál vykazuje jednoznačně nejvyšší dynamiku přírůstku stěhováním a představuje nejpřitažlivější území jak pro domácí tak pro zahraniční migraci. Značnou, i když nižší dynamiku růstu vykazují v posledních letech i metropolitní areály plzeňský a brněnský. Ostravský metropolitní areál dlouhodobě migrací ztrácí obyvatelstvo a nenapodobil vývojové tendence pozorované u ostatních areálů. Jedním z důvodů může být nižší atraktivita ostravského areálu z hlediska zahraniční migrace.

Vývoj migrace za celé metropolitní areály je dále nutno doplnit detailnější vnitřní analýzou za základní jednotky, které reprezentují obce. Cílem této analýzy je zhodnotit vnitřní prostorovou diferenciaci intenzity migrace v rámci areálů a popsat její trendy v transformačním období. Z hlediska sledování migračních trendů v rámci areálů je vhodné rozdělit transformační období do několika etap. Jelikož migrační data na úrovni obcí mohou podléhat značným výkyvům, je nutné sledovat delší časové intervaly. Pro účely zkoumání byly vybrány tři pětileté intervaly zahrnující roky 1993-2007. Výsledným analyzovaným ukazatelem za jednotlivé obce byla hrubá míra migračního salda měřící přírůsteky/úbytky obyvatelstva stěhováním.

Vývoj migrace v obcích jednotlivých metropolitních areálů byl velmi diferencovaný. Jednoznačně nejrozdílnější průběh lze zaznamenat mezi obcemi pražského a ostravského metropolitního areálu (viz obr. 10). Vývojové tendence v pražském metropolitním areálu byly velmi dynamické a projevovaly se postupným narůstajícím podílem obcí dosahující vyšší relativní přírůstky migrací. Tento vývoj názorně zachycuje obrázek 10 uvádějící distribuci četností obcí podle míry přírůstku/úbytku stěhováním. V případě obcí pražského metropolitního areálu se křivky znázorňující distribuce četností posouvají k vyšším přírůstkům a křivka se v čase zplošťuje. Jelikož vývoj v pražském metropolitním areálu je nejdynamičtější, je nutné mu věnovat detailnější pozornost.

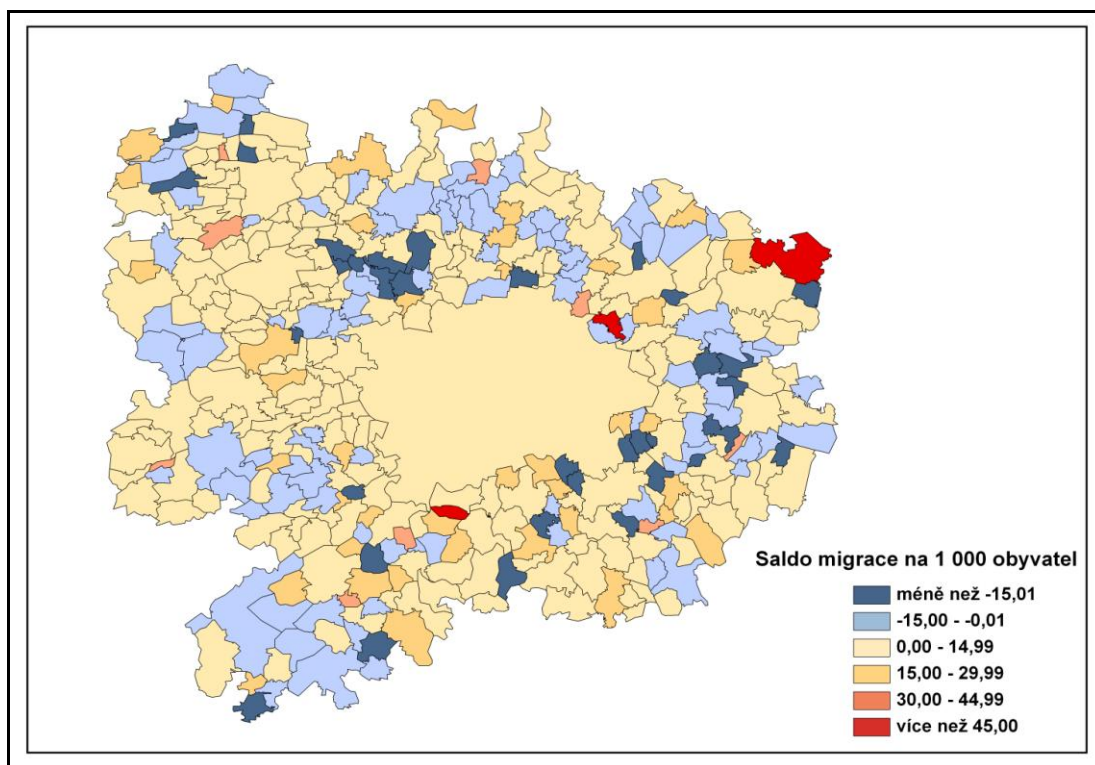
Obr. 10 - Podíl obcí ve skupinách dle míry přírůstku stěhováním na 1 000 obyvatel v pražském a ostravském metropolitním areálu v letech 1993-2007

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

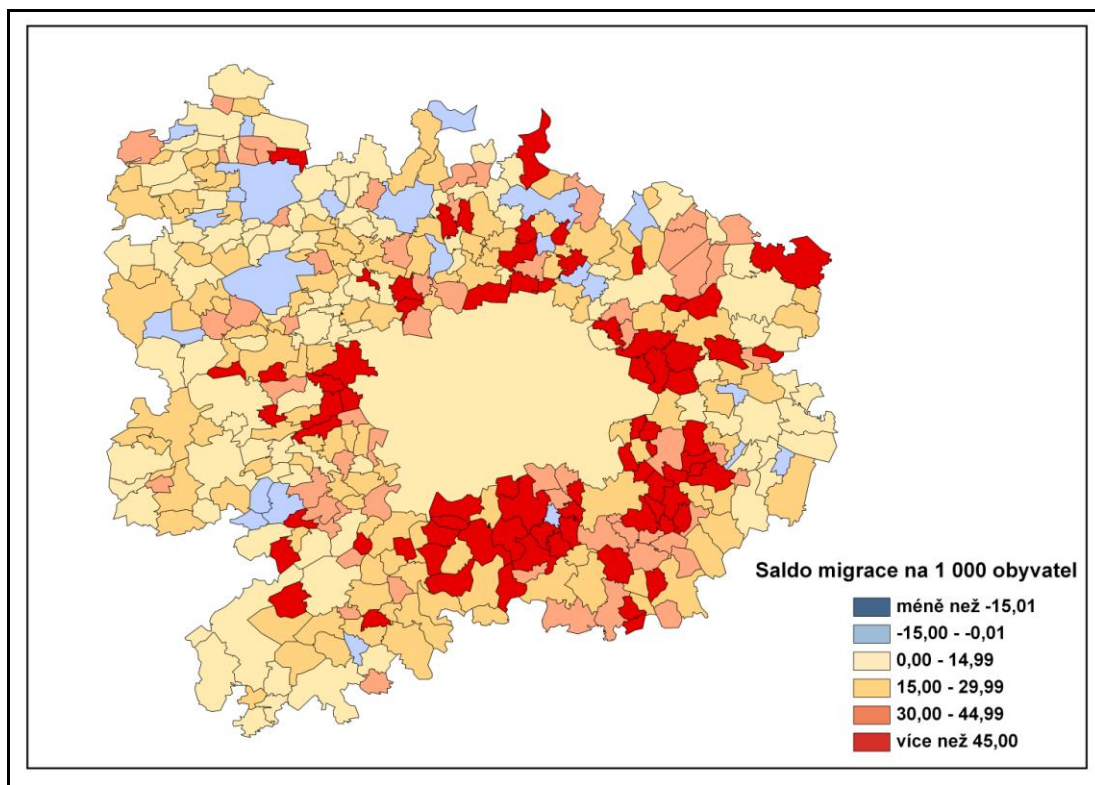
Na počátku sledovaného časového intervalu (1993-1997) řada obcí pražského metropolitního areálu vykazovala záporný přírůstek stěhováním. V tomto období ještě nebyly plně rozvinuty suburbanizační tendence a obcí s vyšším přírůstkem stěhováním nebylo mnoho (viz obr. 10 a 11). V dalších sledovaných obdobích již většina obcí dosahovala kladného přírůstku stěhováním, přičemž tento vývoj se mezi obdobími 1998-2002 a 2003-2007 ještě zintenzivnil a počet rychle rostoucích obcí značně vzrostl (viz obr. 10). Hlavní příčinu těchto změn lze vidět v poměrně dynamickém rozvíjení suburbanizačních tendencí v těchto dvou obdobích. Rychlý rozvoj suburbanizace podpořila vyšší koupěschopnost obyvatelstva, snazší dostupnost hypoték umožňující financování nového bydlení a zájem developerů o velké rezidenční projekty v zázemí hlavního města (Ouředníček, Posová 2006). Atraktivitu zázemí přirozeně posilovala samotná Praha nabízející dojíždějícím ze zázemí pracovní příležitosti v progresivních odvětvích. Dynamické změny v přírůstcích obyvatel migrací v obcích pražského metropolitního areálu dobře dokumentují obrázky 11 a 12.

Obr. 11 - Migrační saldo v obcích pražského metropolitního areálu – data za období 1993-1997

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Obr. 12 - Migrační saldo v obcích pražského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

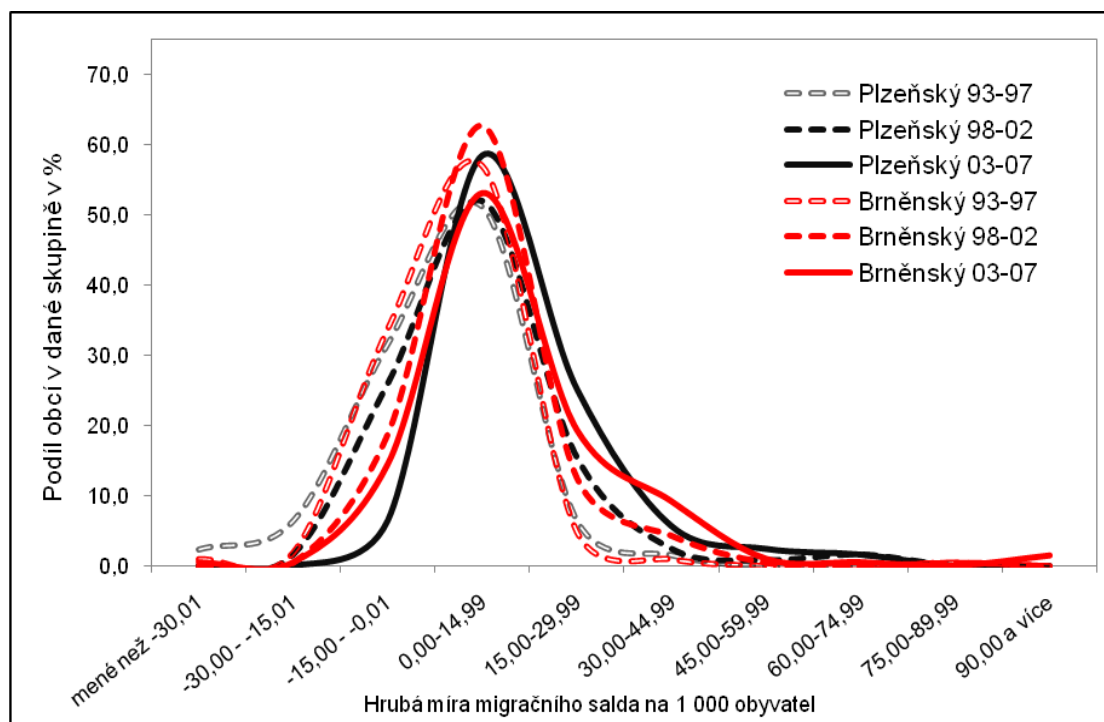

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Značně odlišný prostorový vývoj migrace lze sledovat v případě ostravského metropolitního areálu. Dynamika změn zde byla mezi sledovanými obdobími velmi malá a křivky znázorňující četnost obcí dle přírůstku stěhování se zásadně neměnily (viz obr. 10). Poloha vrcholu křivky byla nemněná a nacházela se v intervalu obcí s nulovým nebo mírným růstem. Za malou vývojovou změnu lze považovat pouze mírný posun několika obcí do vyšších přírůstkových kategorií. Tato změna se však dotkla pouze několika obcí v zázemí Ostravy (viz přílohy 2 a 3). Prostorová distribuce obyvatelstva se ve srovnání s pražským metropolitním areálem měnila velmi nevýrazně. Významnějším jevem bylo v případě sledování migračních trendů neustálý pokles obyvatel ve velkých městech, který na agregátní úrovni způsoboval zápornou bilanci migrace obyvatelstva ostravského areálu jako celku. Ostravský metropolitní areál ve sledovaném období nevykazoval podstatnější změny z hlediska rozvoje residenční suburbanizace a obyvatelstvo velkých měst se zřejmě stěhovalo mimo hranice areálu. Přesnou odpověď na tu otázku poskytne až kapitola zabývající se směrovou migrací uvnitř areálu (viz kapitola 5).

Vývojové změny v redistribuci obyvatelstva migrací lze pozorovat i v plzeňském a brněnském metropolitním areálu. Dynamika migračních změn v rámci obcí sice nebyla tak výrazná jako v případě pražského metropolitního areálu, ale k určitým posunům zde došlo. Podobně jako v případě ostravského metropolitního areálu nejvíce obcí po celé období stagnovalo nebo vykazovalo mírný přírůstek obyvatelstva migrací (viz obr. 13). Rozdíly lze ovšem najít u ostatních kategorií. V průběhu sledovaného období lze u obou areálů zaznamenat posuny směrem k vyšším přírůstkům stěhování na rozdíl od zmíněného ostravského metropolitního areálu, kde byl posun minimální. Naopak ve srovnání s pražským metropolitním areálem nebyly tyto změny tak dramatické, nicméně částečně potvrzují počáteční rozvinutost residenční suburbanizace u obou areálů. Oproti plzeňskému metropolitnímu areálu je rozvoj residenční suburbanizace v brněnském areálu významnější (viz přílohy 5 a 7). U obou areálů lze zatím vypozaovat spíše selektivní působení residenční suburbanizace. Je ovšem pravděpodobné, že v důsledku pozorovaných vývojových tendencí se bude suburbanizační proces dále rozvíjet. Migrací obyvatel obecně nejrychleji rostou obce lokalizované v bezprostředním zázemí Brna a Plzně. Podrobný prostorový vzorec migrace v rámci obcí zobrazují přílohy 4, 5, 6 a 7.

Obr. 13 - Podíl obcí ve skupinách dle míry přírůstku stěhováním na 1 000 obyvatel v plzeňském a brněnském metropolitním areálu v letech 1993-2007

Zdroj dat: Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

3.3 – Změny významu metropolitních areálů z hlediska koncentrace pracovních příležitostí a proměny vnitřní distribuce pracovních příležitostí v rámci areálů v transformačním období

Metropolitní areály vykazující vysokou koncentrací pracovních příležitostí a vysokou úroveň zaměstnanosti obecně patří mezi migračně nejatraktivnější. Dlouhodobě velká nabídka kvalifikovaných pracovních míst spojená s vysokou úrovní zaměstnanosti může podporovat přírůstky obyvatel migrací a tím i koncentrační tendence obyvatelstva do takto atraktivních areálů. Podrobná analýza sledovaných metropolitních areálů z hlediska proměny jejich pracovního významu v transformačním období si zaslouží mimořádnou pozornost z důvodu zásadních hospodářských změn provázející období po roce 1989.

Transformace socialistické centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní v začátcích 90. let silně ovlivnila jak úroveň zaměstnanosti, tak její sektorovou strukturu. Rozsáhlé ekonomické změny spojené s restrukturalizací hospodářství významně snížily absolutní počet zaměstnaných a zvýšily úroveň nezaměstnanosti stejně

jako její regionální diferenciaci. Nejpostiženější regiony s nejvyšší mírou nezaměstnanosti byly tradiční průmyslové okresy severních Čech a severní Moravy. Posun v sektorové struktuře hospodářství se projevil zásadním snížením podílu zaměstnaných v zemědělství a lesnictví, reprezentující primární sektor a snížením podílu zaměstnaných v průmyslu reprezentující spolu se stavebnictvím sekundární sektor. Naopak podíl zaměstnaných v terciérním sektoru významně vzrostl.

Vývojové změny v sektorové struktuře hospodářství v rámci jednotlivých areálů v zásadě kopírovaly vývoj na úrovni celého Česka (viz tab. 7). Určité diferenciacie spojené s intenzitou změn v sektorové struktuře hospodářství lze mezi metropolitními areály a celým Českem lze pozorovat. Výrazně nižší byl například pokles ekonomické aktivity v zemědělství. Zaznamenaný pokles byl mírnější, protože podíl ekonomicky aktivních v zemědělství byl u všech areálů oproti celému Česku výrazně nižší již v roce 1991 (viz tab. 7). Naopak podíl ekonomicky aktivních v průmyslu klesal ve všech metropolitních areálech rychleji než v případě celého Česka. Nejvýznamněji se transformace sektorové struktury projevila v případě ostravského metropolitního areálu, kde podíl ekonomicky aktivních v průmyslu poklesl velmi rychle (viz obr. 14). Právě útlum spojený s redukcí průmyslové výroby na Ostravsku způsobil pozdější problémy s vysokou nezaměstnaností. V případě pražského metropolitního areálu pokračovali vývojové tendence spojené s koncentrací terciérních a také kvartérních nejprogresivnějších aktivit (Hampl 2005). Podíl ekonomicky aktivních v nevýrobních odvětvích zde v roce 2001 dosahoval téměř 75 % a v porovnání s ostatními metropolitními areály byl jednoznačně nejvyšší (viz tab. 7).

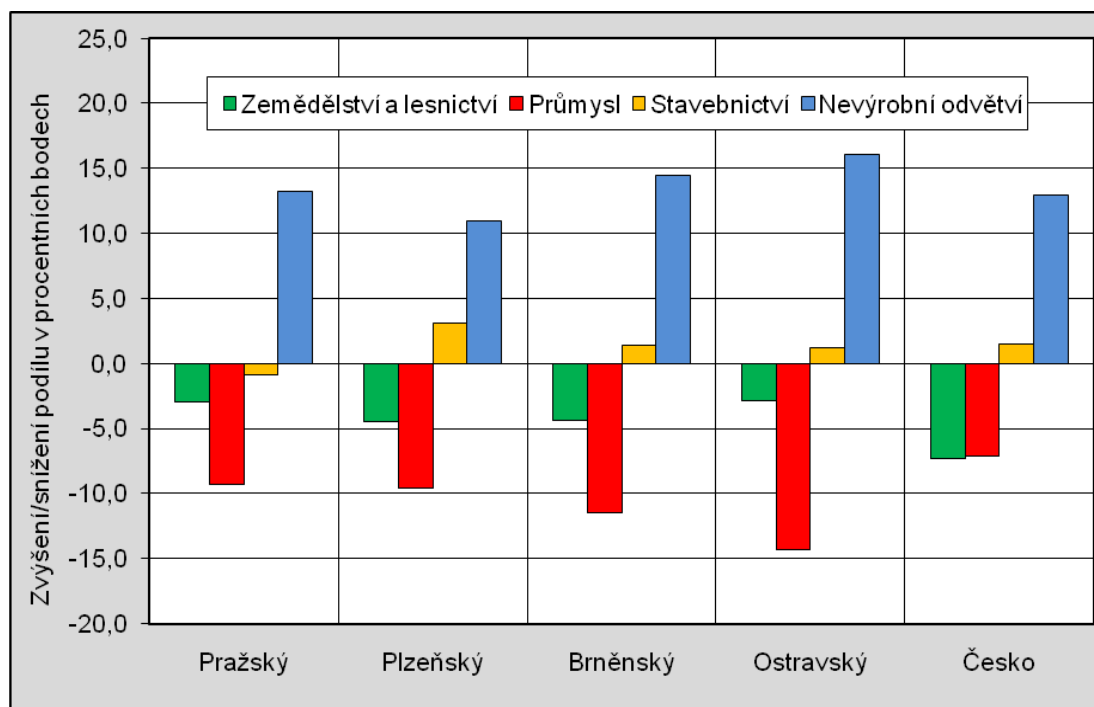
Změny spojené s celkovou transformací hospodářství tak významně ovlivnily pracovní význam jednotlivých areálů a zprostředkovaně i jejich atraktivitu v rámci Česka. Podobný vývoj jako v ostravském metropolitním areálu zaznamenaly některé průmyslové oblasti v USA v 70. a 80. letech. Útlumem průmyslové výroby a ztrátou obyvatelstva migrací byly nejvíce postiženy metropolitní areály v oblasti velkých jezer (Frey, Speare 1992).

Tab. 7 - Podíl zaměstnaných v hospodářských odvětvích v roce 1991 a 2001 v jednotlivých metropolitních areálech

Metropolitní areál	Hospodářské odvětví							
	Zemědělství a lesnictví		Průmysl		Stavebnictví		Nevýrobní odvětví	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Pražský	4,4	1,4	26,2	16,9	10,1	9,2	59,3	72,5
Plzeňský	7,6	3,1	41,5	31,9	6,8	9,9	44,1	55,1
Brněnský	7,2	2,8	38,2	26,7	9,4	10,8	45,2	59,7
Ostravský	4,4	1,5	49,3	35,0	6,6	7,8	39,6	55,7
Česko	12,0	4,7	38,5	31,4	7,8	9,3	41,7	54,6

Zdroj dat: Výsledky SLDB v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. **Poznámky:** Zemědělství a lesnictví tvoří primární sektor hospodářství, průmysl a stavebnictví sekundární a nevýrobní odvětví terciární sektor. Osoby s nezjištěným odvětvím do výsledné struktury nejsou zahrnuty.

Obr. 14 - Vývoj zaměstnanosti v hospodářských odvětvích mezi roky 1991 a 2001 v jednotlivých metropolitních areálech

Zdroj dat: Výsledky SLDB v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. **Poznámky:** Zemědělství a lesnictví tvoří primární sektor hospodářství, průmysl a stavebnictví sekundární a nevýrobní odvětví terciární sektor. Osoby s nezjištěným odvětvím do výsledné struktury nejsou zahrnuty.

3.3.1 - Změny významu metropolitních areálů z hlediska koncentrace pracovních příležitostí

Význam jednotlivých metropolitních areálů z hlediska pracovních příležitostí v rámci Česka byl silně ovlivněn již zmiňovanými transformačními změnami. Transformační úspěšnost jednotlivých areálů silně ovlivnila zděděná ekonomická specializace a také ryze geografické faktory spojené s exponovaností jednotlivých areálů vzhledem k západním vyspělejším zahraničním sousedům (Hampl 2005). Tento jev je často diskutován v souvislosti s existencí takzvaného západovýchodního gradientu, který zjednodušeně předpokládá, že západní část území Česka (dříve Československa) je vyspělejší a odtud se ekonomická a sociální vyspělost postupně šíří na východ (Blažek, Uhlíř 2002, Hampl 2005). Vedle tohoto faktoru zohledňující význam horizontální polohy silně působil i faktor vertikální geografické polohy zohledňující význam jednotlivých měst, metropolitních areálů či regionů v rámci hierarchie osídlení (Hampl 1996, 2005).

Za hlavní projevy transformační úspěšnosti u sledovaných areálů lze považovat nízkou úroveň nezaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva a relativní růst podílu na pracovních příležitostech v rámci Česka. Již ze základních údajů v tabulce 8 jsou zřejmé značné rozdíly v úrovni nezaměstnanosti mezi areály při sčítání lidu 2001 oproti roku 1991, kdy byly regionální rozdíly bezvýznamné. Zvláště vysoké rozdíly lze zaznamenat mezi „transformačně úspěšným“ pražským metropolitním areálem a spíše „neúspěšným“ ostravským metropolitním areálem (viz tab. 8).

Rozdíly v úrovni nezaměstnanosti se v čase obvykle mění v důsledku ekonomického vývoje celého státu, ale regionální vzorce většinou přetrvávají. Samotné hodnocení významu pracovních příležitostí dosti komplikovaly právě počty nezaměstnaných, jejichž počet se mezi léty 1991 a 2001 zvýšili o více než 350 tisíc (ČSÚ 2003). Další problém představovala nestejná metodika určující ekonomicky aktivní obyvatelstvo v roce 1991 a 2001. Zatímco v roce 1991 byly do celkového počtu ekonomicky aktivních zahrnuty i matky na další mateřské dovolené, tak v roce 2001 nikoli, přičemž absolutní rozdíl počtu matek na mateřské dovolené mezi těmito lety byl zhruba v roce 1991 o 240 tisíc vyšší (ČSÚ 2003). Hampl (2005) dále upozorňuje na další problémy týkající se nepodchycení zhruba 10 % směrové určené vyjížděky obyvatelstva, která

významně ovlivňuje výsledný ukazatel počet obsazených pracovních příležitostí⁷, který lze vypočítat za různé územní jednotky. Z výše uvedených důvodů Hampl (2005) doporučuje údaje o pracovních příležitostech relativizovat a tím částečně redukovat vliv metodických problémů. Toto doporučení použijí při interpretaci výsledků. Poslední metodický problém souvisel s nedostatečně podrobnými územními údaji za nezaměstnané v roce 1991. Znáno bylo pouze počet nezaměstnaných za okresy Česka, přičemž pro potřeby analýzy bylo nutné počítat s daty za obce. Tento problém byl vyřešen metodickou úpravou, která spočívala ve výpočtu přibližného počtu nezaměstnaných v obci. Počet nezaměstnaných se vypočítal jako počet ekonomicky aktivních v obci vynásobený mírou nezaměstnanosti v daném okrese. Zohledněny tak byly případné regionální disproporce v úrovni nezaměstnanosti.

Metropolitní areály se značným podílem ekonomicky aktivních obyvatel v průmyslových odvětvích, obecně vykazovaly relativní snížení podílu pracovních příležitostí v rámci Česka. Typickým příkladem byl vývoj v ostravském metropolitním areálu nejvíce postiženém nezaměstnaností (viz tab. 7 a 8). Opačný vývoj lze sledovat u pražského metropolitního areálu, kde značný podíl ekonomicky aktivních pracuje v terciéru. Zde byl relativní nárůst významu koncentrace pracovních příležitostí v rámci Česka nejvyšší (viz tab. 8). V případě plzeňského metropolitního areálu byl zaznamenán mírný pokles a v případě brněnského velmi malý nárůst. Tyto změny však nebyly oproti prvním dvěma hodnoceným areálům nikterak zásadní. Podobně jako v případě hodnocení distribuce obyvatelstva v rámci areálů v základních jednotkách metropolitních areálů je možné použít stejné hodnocení i pro pracovní příležitosti.

Z územního generalizovaného hodnocení, které rozděluje jednotky metropolitního areálu na jádrovou oblast a zázemí vyplývá několik zajímavých skutečností. Zaprvé je podstatné upozornit na fakt, že zatímco podíl obyvatel v zázemích v rámci všech metropolitních areálů rostl, v případě pracovních příležitostí byl vývoj odlišný. Rostoucí podíl pracovních příležitostí v zázemí vykazovaly pouze metropolitní areály plzeňský a ostravský a to pouze díky výraznému poklesu počtu pracovních příležitostí v obou největších městech areálů. Podíl zázemí brněnského metropolitního areálu byl téměř neměnný a zázemí pražského metropolitního areálu vykazovalo pokles podílu pracovních příležitostí ve prospěch jádrové oblasti. Celkově byl relativní nárůst

⁷ Ukazatel počet obsazených pracovních příležitostí se vypočítá jako: počet ekonomicky aktivních osob v obci + počet pracujících dojíždějících do obce - vyjíždějící pracující z obce - počet nezaměstnaných v obci.

pracovních příležitostí v rámci Česka zaznamenán pouze v zázemích pražského a plzeňského metropolitního areálu. V případě pražského metropolitního areálu byl celkový růst podílu pracovních příležitostí v rámci Česka dominantně realizován jádrovou oblastí. Z výše uvedeného hodnocení zjednodušeně vyplývá, že rozvoj komerční formy suburbanizace zaostává za její residenční formou. Toto hodnocení ovšem není zcela relevantní a je nutné analyzovat i podrobnější územní detail distribuce pracovních příležitostí v rámci jednotlivých areálů. Pouze tato úroveň může odhalit jasnější realitu v území.

Tab. 8 – Pracovní příležitosti v metropolitních areálech (1991-2001)

Metropolitní areál	Počet pracovních příležitostí v tis.	
	1991	2001
Pražský	949	928
-Jádro/konurbace	753	748
-Zázemí	196	180
-Podíl zázemí na celku v %	20,67	19,38
Míra nezaměstnanosti v %	2,54	5,37
Podíl na ČR v %	17,91	19,46
Podíl zázemí na ČR v %	3,70	3,77
Plzeňský	169	150
-Jádro/konurbace	113	99
-Zázemí	55	51
-Podíl zázemí na celku v %	32,79	34,22
Míra nezaměstnanosti v %	1,71	7,18
Podíl na ČR v %	3,18	3,15
Podíl zázemí na ČR v %	1,05	1,08
Brněnský	357	321
-Jádro/konurbace	258	233
-Zázemí	98	88
-Podíl zázemí na celku v %	27,60	27,55
Míra nezaměstnanosti v %	2,59	8,30
Podíl na ČR v %	6,73	6,74
Podíl zázemí na ČR v %	1,87	1,86
Ostravský	475	357
-Jádro/konurbace	370	275
-Zázemí	105	83
-Podíl zázemí na celku v %	22,06	23,14
Míra nezaměstnanosti v %	2,91	16,68
Podíl na ČR v %	8,96	7,50
Podíl zázemí na ČR v %	1,98	1,73

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

3.3.2 - Proměny vnitřní distribuce pracovních příležitostí v rámci metropolitních areálů

Vnitřní distribuce pracovních příležitostí v rámci jednotlivých areálů byla ve sledovaném období silně ovlivněna několika procesy. Za nejvýznamnější lze považovat vedle samotných transformačních procesů decentralizaci některých ekonomických aktivit z jádrových částí měst do zázemí (Sýkora, Ouředníček 2007). Decentralizace pracovních příležitostí spojená s komerční formou suburbanizace se nejvíce projevila v obcích lokalizovaných blízko největších center metropolitních areálů a v blízkosti hlavních dopravních silničních tahů. V blízkosti dálnic, rychlostních a hlavních silnic byly budovány nové skladové prostory, nákupní centra a průmyslové zóny. Tyto „nové jevy“ za socialistického období nerealizované lze přímo spojovat s transformační změnou spojenou s přechodem na tržní ekonomiku. Nové subjekty na trhu lokalizovaly své nové komerční objekty na základě principů tržní ekonomiky zohledňující maximální efektivnost a ziskovost s minimálními náklady. Vedle zcela nových pracovních aktivit přibývali v zázemí i pracovní příležitosti původně lokalizované v centrech a vnitřních částech jádrových měst (Sýkora, Ouředníček 2007).

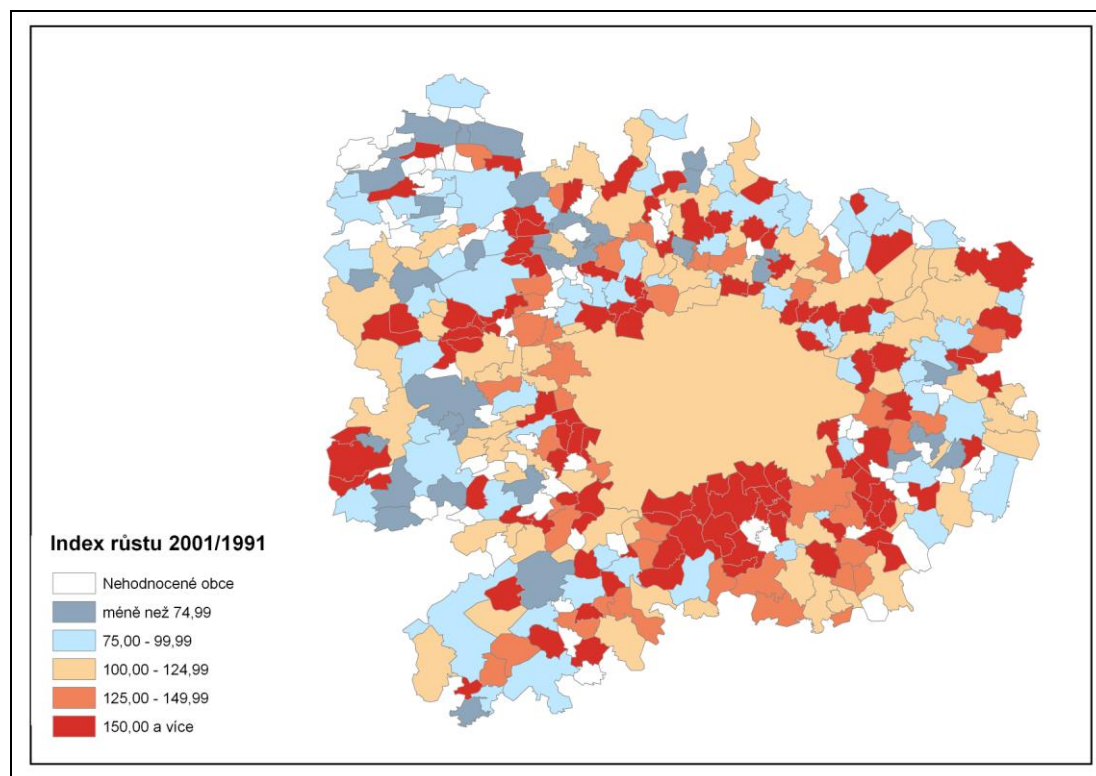
Absolutní i relativní nárůst pracovních příležitostí se nejvíce projevil v obcích, kde byly realizovány velké komerční projekty. Typickým příkladem mohou být obce Průhonice, Čestlice, Rudná či Vestec v zázemí pražského metropolitního areálu nebo například obec Ráječko v brněnském metropolitním areálu a obec Chotěšov v plzeňském metropolitním areálu. Těchto obcí s vysokým absolutním přírůstkem pracovních příležitostí bylo ve sledovaném období poměrně málo, nicméně lze předpokládat, že jejich počet nadále roste vzhledem k neustálé výstavbě nových komerčních objektů v zázemí velkých měst. Obce v zázemí s rychlým růstem pracovních příležitostí se také významně podílí na rozvoji územní dělby práce v rámci metropolitního areálu a přímo tak podporují metropolizační proces. Většina ostatních obcí v zázemí dosahovala ve sledovaném období spíše drobnějších přírůstků pracovních příležitostí. V řadě obcí byly ovšem zaznamenány i úbytky. Vývoj distribuce pracovních příležitostí v zázemí byl tedy značně diferencovaný a nelze jej jednoduše interpretovat. Podobné tvrzení platí i pro vývoj v jádrové oblasti.

Detailnější hodnocení vývoje pracovních příležitostí v jednotlivých obcích zachycují kartogramy metropolitních areálů (viz obr. 15, 16, 17 a 18). Vzhledem k metodickým problémům diskutovaných v předchozích hodnoceních je vývoj sledován

prostřednictvím relativních podílů. Počet pracovních příležitostí v obcích byl tedy vztažen k počtu pracovních příležitostí za celé Česko v příslušných letech sčítání a následně byl vypočítán index těchto relativních změn. Index relativních změn byl sledován pouze v případě obcí s nejméně 50 pracovními příležitostmi alespoň v jednom roce sledování. Obce nesplňující toto kritérium nebyly hodnoceny z důvodu jejich nepatrného pracovního významu a malé vypovídající schopnosti z hlediska interpretace změn.

Situace v pražském metropolitním areálu byla z hlediska dekoncentrace pracovních příležitostí složitě interpretovatelná. Zhruba třetina obcí v relativním vyjádření ztratila pracovní příležitosti, ale většina obcí zaznamenala relativní nárůst. Jádrová oblast areálu s Prahou v čele však ve sledovaném období posilovala svůj relativní význam. Velmi významný růst vykazovala oblast na jihovýchod od Prahy (viz obr. 15) a obce lokalizované v blízkosti hlavních dopravních tahů.

Obr. 15 – Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích pražského metropolitního areálu (rok 1991 = 100)

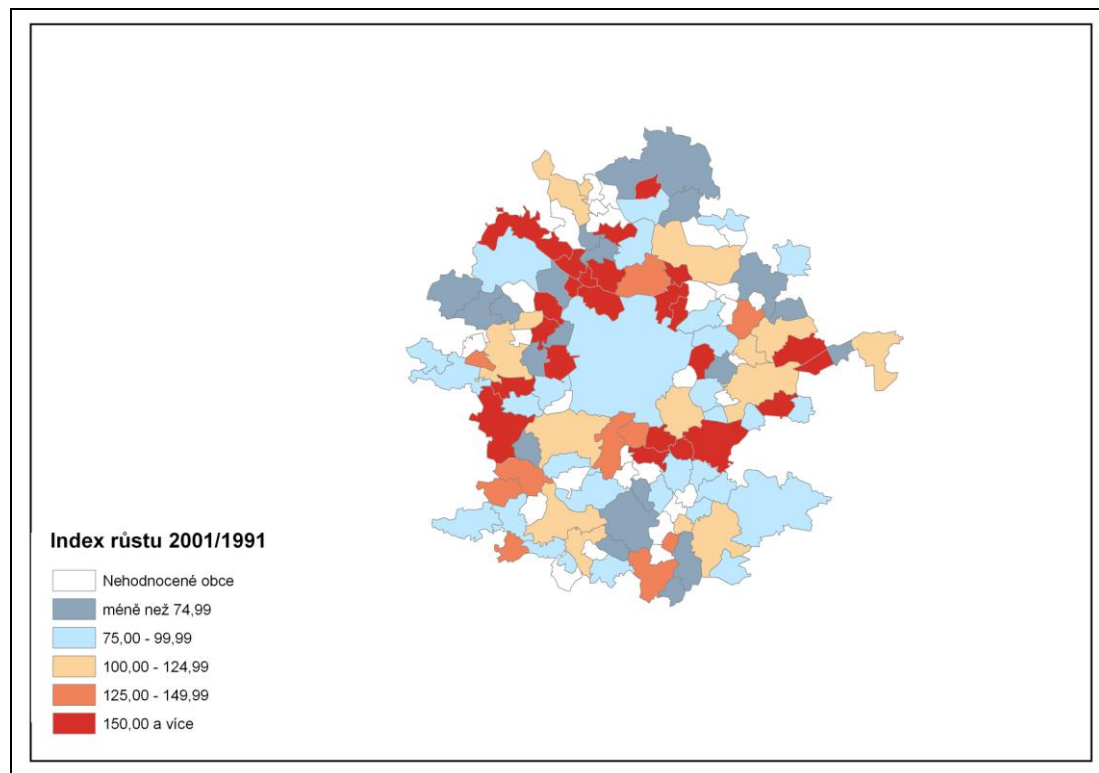

Zdroj: Vlastní výpočty. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

Naopak relativní úbytky byly nejčastěji zaznamenány v oblasti Kladenska a západní části Berounska. Velmi vysoké úbytky pracovních příležitostí byly zaznamenány ve městech orientovaných na průmyslovou výrobu. Příkladem jsou města Kladno, Slaný, Neratovice, Králův Dvůr a Vodochody. Tyto změny lze zjednodušeně spojit s transformačními hospodářskými změnami provázené restrukturalizací či dokonce uzavření řady průmyslových podniků. Naproti tomu v pražském metropolitním areálu vznikaly i nová místa značné koncentrace pracovních příležitostí v nákupních a logistických službách. Konkrétní příklady již byly uvedeny výše.

V případě plzeňského metropolitního areálu byl poměr relativně rostoucích a klesajících obcí z hlediska vývoje pracovních příležitostí téměř vyrovnaný. Samotná Plzeň nepatrně ztratila relativní pracovní význam hlavně kvůli restrukturalizaci některých průmyslových závodů (např. Škodovka). Naopak obce v jejím nejbližším okolí většinou zaznamenaly značný růst (viz obr. 16). Vliv dopravní infrastruktury se například projevil v případě obcí v blízkosti mezinárodní silnice E 49 lokalizované severozápadně od Plzně. Pracovní význam obecně nejvíce ztrácely obce lokalizované dále od Plzně a dále od hlavních dopravních komunikací.

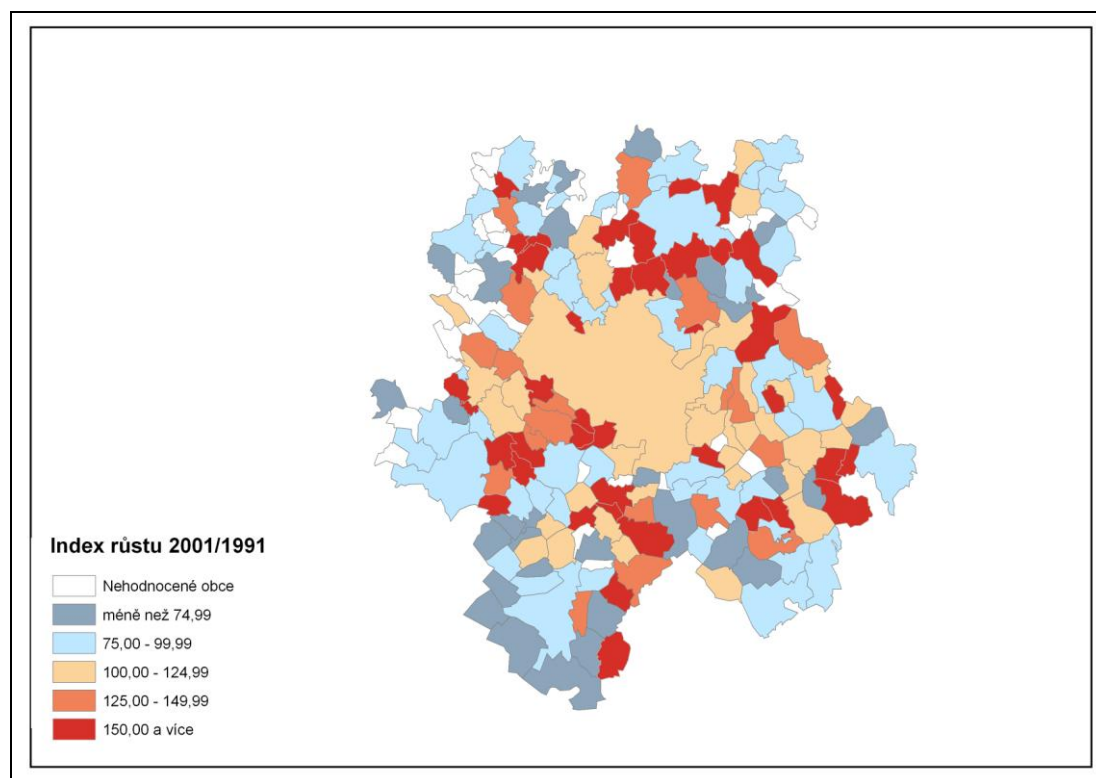
Obr. 16 - Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích plzeňského metropolitního areálu (rok 1991 = 100)

Zdroj: Vlastní výpočty. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

Polohové faktory ovlivňovaly vývoj relativní distribuce pracovních příležitostí i v obcích brněnského metropolitního areálu. Obecně nejvyšší relativní přírůstky pracovních příležitostí byly zaznamenány v obcích blíže Brnu a v obcích v zázemí Blanska (viz obr. 17). Relativní pracovní význam Brna se ve sledovaném období téměř nezměnil, ale v dalších větších městech byla situace odlišná. Významný absolutní i relativní pokles pracovních příležitostí byl zaznamenán v průmyslových městech Blansko a Adamov orientovaných na strojírenský průmysl. Významný relativní pokles pracovních příležitostí zaznamenaly obce v okolí Pohořelic. Podíl obcí s relativním nárůstem a poklesem pracovních příležitostí byl podobně jako v případě plzeňského metropolitního areálu velmi vyrovnaný.

Obr. 17 - Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích brněnského metropolitního areálu (rok 1991 = 100)

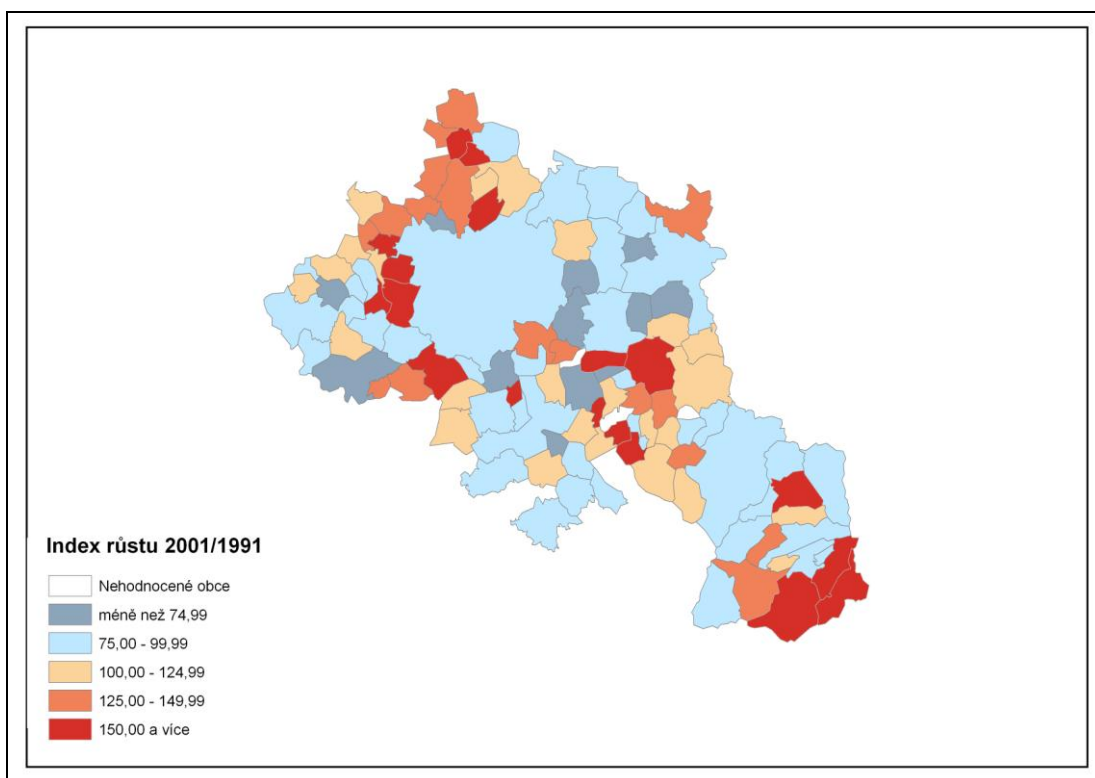

Zdroj: Vlastní výpočty. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

Poslední hodnocení změn vnitřní distribuce pracovních příležitostí v ostravském metropolitním areálu je zvláště významné vzhledem k mimořádnému útlumu klíčových průmyslových odvětví v tomto regionu. Významné ztráty pracovních příležitostí postihly většinu velkých a větších měst. Zhruba o polovinu klesl relativní pracovní význam ve městech Doubrava, Horní Suchá a Petřvald na Karvinsku. Značný pokles pracovních příležitostí dále zaznamenala Studénka na Novojičínsku, kde byla významně

omezena tradiční výroba osobních vlakových vagónů a také Stonava, koncentrující pracovní příležitosti v hornictví. V případě Ostravy absolutně poklesl počet pracovních příležitostí téměř o 60 000. V relativním vyjádření byla ztráta podílu na pracovních příležitostech v roce 2001 oproti roku 1991 téměř jedna pětina. Mezi další „ztrátová“ významná města patřila Karviná, Frýdek Místek, Třinec, Orlová a Bohumín. Pouze velmi malá skupina větších měst jako například Český Těšín či Hlučín relativně neztrácely pracovní příležitosti. Zajímavý je ovšem fakt, že obcí s relativním přírůstkem pracovních příležitostí bylo více, než obcí kde pracovní příležitosti relativně ubývali. Rostoucí jednotky většinou reprezentovaly spíše populačně menší obce nejčastěji lokalizované na západ od Ostravy a dále menší obce v okolí Jablunkova na jihovýchodě ostravského metropolitního areálu (viz obr. 18).

Obr. 18 - Index relativního růstu pracovních příležitostí v obcích ostravského metropolitního areálu (rok 1991 = 100)

Zdroj: Vlastní výpočty. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

Kapitola 4

Vývoj prostorové mobility obyvatelstva metropolitních areálů z hlediska dojížděky do zaměstnání v transformačním období

V geografii se nejčastěji studují dva druhy prostorových pohybů obyvatelstva. První možností je sledování migračních proudů obyvatelstva mezi územními jednotkami na různých velikostních úrovních (kraje, okresy nebo obce). V tomto případě se mobilitou chápe trvalé přemístění člověka nebo skupiny lidí z jednoho území do jiného území a obvykle se měří objemem migračních proudů a intenzitou migrace. Druhý nejčastější způsob sledování mobility souvisí se sledováním opakovaných pohybů obyvatel v prostoru. Tyto pohyby se většinou vyznačují určitou frekvencí a provádí je určitá, předem definovaná skupina obyvatel. Právě opakovaným (cirkulačním) pohybům bude v následujícím textu věnována hlavní pozornost.

Nejrozsáhlejší a také územně nejpodrobnější informace v tomto směru poskytují údaje o dojížděce pracujících a studentů pravidelně zjišťované v rámci sčítání lidu. Vzhledem k prioritním cílům diplomové práce jsou prováděny analýzy pouze za dojížděku zaměstnaných v rámci jednotlivých metropolitních areálů. Sledována je celková intenzita dojížděkových pracovních vztahů a její vývoj. Pomocí této analýzy lze zjistit, zda se zvyšuje vnitřní pracovní propojenost mezi jednotkami areálu (např. jádrová oblast a zázemí, významné prvky osídlení). Hlavním cílem těchto analýz je správná interpretace rozvinutosti metropolizačních tendencí, která je přímo spojována s narůstající oboustrannou propojeností jednotek osídlení v rámci metropolitních areálů a s formováním jejich nadnodální organizace (Hampl 1987, 2005).

Před samotnou analýzou dojížděky do zaměstnání je nutné upozornit na metodické problémy, které komplikují srovnatelnost dat mezi lety 1991 a 2001.

Z hlediska sledování vývoje dojížděky představuje odlišný počet zaměstnaných obyvatel a jejich rozdílná evidence diskutovaná již v předchozí kapitole zásadní

problém (viz podkapitola 3.3.1). Snížení počtu zaměstnaných v roce 2001 oproti roku 1991 o téměř 500 tis. (zhruba o 10 %) silně ovlivnilo potencionální počty vyjíždějících za prací. Pokud by data byla korigována nezapočítáním matek na další mateřské dovolené v roce 1991, úbytek zaměstnaných by se snížil na 6-7 % (ČSÚ 2003). Přesto se zdrojová základna vyjíždějících významně snížila a je nutné tento fakt zohlednit při hodnocení vývoje vyjížděky. Hampl (2005) dále upozorňuje, že zhruba 10 % směrově určené vyjížděky nebylo evidováno, což dokládají rozdílné počty vyjíždějících mimo obec trvalého bydliště uváděné ve výstupech Statistické ročenky České republiky 2002 a v publikacích SLDB o vyjížděce do zaměstnání (viz publikace ČSÚ 2002, 2004). Těchto zhruba 10 % vyjíždějících tvoří jednak zaměstnanci, kteří neurčily místo vyjížděky, ale uvedly, že vyjíždějí mimo obec a dále pracující studenti a učni zahrnutí v kategorii školské vyjížděky (ČSÚ 2004). Absolutní počty vyjíždějících mezi obcemi za rok 1991 a 2001 byly dle posledních publikovaných výsledků téměř totožné (viz ČSÚ 2004). Pokud se ovšem vezmou v úvahu všechny výše uvedené poznámky vztahující se ke komplikovanosti srovnání dat, lze konstatovat zvýšení úrovně vyjížděkovosti do zaměstnání v roce 2001 oproti roku 1991.

Pro lepší názornost ve srovnání vývoje vyjížděky mezi roky 1991 a 2001 byl index objemu vyjížděky (2001/1991) vynásoben koeficientem (1,176)⁸. Koeficient zohledňuje pokles zaměstnaných mezi censy o 6,5 % a nepodchycení 10 % směrové vyjížděky v roce 2001. Užitím koeficientu se výsledky prezentované v následujících podkapitolách stanou srovnatelnější a jejich vypovídající schopnost se zvýší. Výsledky budou prezentovány jako indexy vývoje absolutních (neupravených) hodnot a dále budou tyto indexy upravovány výše zmíněným koeficientem. První podkapitola se zaměří na hodnocení dojížděky/vyjížděky mezi jádrovou oblastí a zázemím metropolitních areálů. Zázemí v tomto případě tvoří všechny obce kromě významných integrovaných obcí vymezených v podkapitole 2.5. Druhá část kapitoly analyzuje vývoj dojížděky/vyjížděky mezi všemi hlavními prvky osídlení. Hlavní prvky osídlení reprezentují obce v jádrové oblasti a významné integrované obce (viz tab. 2). Poslední

⁸ Koeficient byl vypočítán následovně: $(K+NV)*KZ = (1+0,1)*1,0695 = 1,176$, kde: K = konstanta, NV = nezapočítání 10 % směrové vyjížděky v roce 2001, KZ= koeficient zaměstnanosti, který se vypočítá jako počet zaměstnaných v roce 1991 vztahovaný k počtu zaměstnaných v roce 2001. V roce 1991 byl počet zaměstnaných bez matek na další mateřské dovolené nezapočtených v roce 2001 zhruba 5098 tis. (ČSÚ 2003). V roce 2001 klesl počet zaměstnaných na 4766,6 tis. (ČSÚ 2003). Užitý koeficient zaměstnanosti v podstatě srovnává mezi oběma roky základnu zaměstnaných, kteří tvoří potencionálně vyjíždějící pracovníky. Vyjížděka je užitím KZ očištěna od vlivu rozdílného počtu zaměstnaných, který ovlivňuje srovnání absolutního počtu vyjíždějících v jednotlivých letech.

část se zaměřuje na změny v intenzitě pracovních vazeb mezi jádrovou oblastí a významnými integrovanými obcemi.

4.1 – Vývoj vyjížděky do zaměstnání mezi jádrovou oblastí a zázemím metropolitních areálů

Vývoj dojížděky do zaměstnání byl analyzován komplexně. Sledovány byly agregátní proudy vyjíždějících ze zázemí do jádra/konurbace a opačné směrové proudy. Analyzovány byly i vývojové změny v celkové intenzitě vyjížděky. Index vývoje objemu vyjížděky byl sledován v neupravených (absolutních) i korigovaných hodnotách odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly. Sledována byla celková i denní pracovní vyjížděka, přičemž hlavní pozornost je věnována celkové vyjížděce z důvodu komplexnější vypovídající schopnosti. Výsledky vyjížděky za sledované jednotky v metropolitních areálech uvádějí tabulky 9 a 10.

Vývoj intenzity pracovní vyjížděky mezi jádrem/konurbací a zázemím byl mezi sledovanými metropolitními areály diferencovaný. Nejvyšší celkový nárůst vzájemné pracovní dojížděky mezi jádrovou oblastí a zázemím byl zaznamenán v pražském metropolitním areálu (viz tab. 9). Registrován byl růst vyjíždějících v obou směrech, přičemž rychlejší nárůst byl zaznamenán v případě vyjížděky z jádrové oblasti do zázemí (viz tab. 10). Pracovní propojenost pražského metropolitního areálu vyjádřená dojížděkou mezi jádrovou oblastí a zázemím se tak neobyčejně zvyšovala. Pozorované tendence spojené s významným růstem vyjížděky z jádrové oblasti do zázemí naznačují potencionální rozvíjení procesu metropolizace. Celkový objem vzájemně dojíždějících pracujících absolutně vzrostl o 26 % a v korigovaných hodnotách o 48 % (viz tab. 9). Objem denní dojížděky rostl trochu pomaleji, ale přesto byl nárůst oproti ostatním metropolitním areálům značný.

V případě plzeňského, brněnského a ostravského metropolitního areálu absolutní objem pracovní dojížděky mezi jádrem a zázemím slabě poklesl. Všechny areály ovšem zaznamenaly mírný růst, pokud sledujeme korigované indexy dojížděky (viz tab. 9). Vyjížděka z jádrové oblasti do zázemí rostla u všech tří areálů podobně jako v případě pražského metropolitního areálu, ovšem dynamika růstu byla nižší. Velmi překvapující byl nárůst vyjíždějících z jádrových oblastí ostravského metropolitního areálu do zázemí. Možné vysvětlení se nabízí v souvislosti s růstem pracovních příležitostí

v menších obcích ostravského metropolitního areálu, které tvoří zde zkoumané zázemí (viz obr. 18, podkapitola 3.3.2). V opačném směru pracovní vyjížděky ze zázemí do jádra objem vyjíždějících klesal u všech tří areálů. V případě korigovaných hodnot lze říci, že relativně se zvýšila intenzita vyjížděky v plzeňském a brněnském metropolitním areálu a ostravský metropolitní areál spíše stagnoval (viz tab. 10).

Tab. 9 – Celkový objem vzájemné pracovní vyjížděky mezi jádrem/konurbací a zázemím v rámci metropolitních areálů – index vývoje 2001/1991

Metropolitní areál	Objem pracovní dojížděky		Objem pracovní denní dojížděky	
	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.
Pražský	126	148	116	136
Plzeňský	94	111	90	106
Brněnský	92	108	87	102
Ostravský	88	103	84	99

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: vývojový index je vyjádřen jak v absolutních (neupravovaných) hodnotách (Absl.), tak v korigovaných hodnotách (Korg.) odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly 4.

Tab. 10 - Objem pracovní vyjížděky mezi jádrem/konurbací a zázemím v rámci metropolitních areálů – index vývoje 2001/1991

Metropolitní areál	Pracovní vyjížděka ze zázemí do jádra/konurbace		Pracovní denní vyjížděka ze zázemí do jádra/konurbace		Pracovní vyjížděka z jádra/konurbace do zázemí		Pracovní denní vyjížděka z jádra/konurbace do zázemí	
	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.
Pražský	119	140	109	128	177	208	170	200
Plzeňský	91	107	87	102	128	151	123	145
Brněnský	90	106	85	100	119	140	113	133
Ostravský	84	99	80	94	141	166	132	155

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: vývojový index je vyjádřen jak v absolutních (neupravovaných) hodnotách (Absl.), tak v korigovaných hodnotách (Korg.) odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly 4.

Společným rysem vývoje vyjížděky u všech metropolitních areálů jsou nižší hodnoty indexů růstu u denní vyjížděky než u celkové vyjížděky pracujících. Tento trend platí i pro celé Česko. V Česku v roce 2001 denně vyjíždělo přibližně 83 % vyjíždějících, zatímco v roce 1991 jich bylo přes 90 % (ČSÚ 2004). Důvodem může být například rostoucí počet částečných pracovních úvazků nevyžadující každodenní dojíždění za prací a vyšší počet podnikatelů a živnostníků, kteří nemusí každodenně dojíždět za

prací. Určitou roli mohou hrát i přechodné pobyty dojíždějících zaměstnaných v jádrových městech metropolitních areálů. Hampl (2004) chápe rozvoj nedenní dojížd'ky za prací jako určitou přechodnou formu migrace.

4.2 - Vývoj dojížd'ky do zaměstnání mezi hlavními prvky osídlení jednotlivých metropolitních areálů

V této podkapitole byla zkoumána intenzita pracovní dojížd'ky mezi nejvýznamnějšími obcemi jednotlivých metropolitních areálů. Seznam těchto významných obcí uvádí tabulka 2 (viz podkapitola 2.5). Z důvodu velmi náročných výpočtů byl detailně sledován celkový objem pracovních vztahů pouze za tyto hlavní prvky osídlení. Vybrané jednotky ovšem koncentrují většinu pracovních příležitostí ve zkoumaných metropolitních areálech, a proto lze některé u nich pozorované vývojové tendence v dojížd'ce do zaměstnání obecně generalizovat pro území celých metropolitních areálů. Vedle hodnocení celkového objemu dojížd'ky byla provedena i analýza změny dojížd'ky dle hospodářských sektorů. Sektorová struktura hospodářství se v souvislosti se zásadními hospodářskými změnami významně měnila. Hospodářské změny uskutečněné v transformačním období silně ovlivňovaly pracovní trh a tím zprostředkovaně působily na intenzitu pracovní dojížd'ky v jednotlivých metropolitních areálech.

Propojenost hlavních prvků osídlení reprezentovaná dojížd'kou do zaměstnání rostla jednoznačně nejrychleji v pražském metropolitním areálu. Absolutní objem vzájemně dojíždějících se zvýšil o třetinu. V korigovaných hodnotách zachycujících relativní změny v dojížd'ce dokonce o 56 % (viz tab. 11). Rozvoj pracovních kooperačních vazeb byl v případě plzeňského i brněnského metropolitního areálu značně nižší (viz tab. 11). Důležité zjištění vyplývá ze srovnání vývoje celkové vzájemné dojížd'ky mezi jádrovou oblastí a zázemím (viz předchozí podkapitola) a mezi významnými prvky osídlení. V případě pražského, plzeňského a brněnského metropolitního areálu byly zaznamenány vždy vyšší hodnoty růstu vzájemné dojížd'ky mezi hlavními prvky osídlení než mezi jádrovou oblastí a zázemím (viz srovnání tab. 9 a tab. 11). U všech tří jmenovaných areálů lze tedy pozorovat rychlejší posun v integraci pracovních vztahů mezi hlavními prvky osídlení. Vývoj v ostravském metropolitním areálu byl v tomto směru rozdílný. Index objemu pracovní dojížd'ky mezi hlavními prvky osídlení klesal významněji, než mezi jádrem/konurbací a zázemím. Významný pokles pracovní

dojížděky mezi hlavními prvky osídlení byl způsoben vysokými úbytky pracovních příležitostí ve velkých městech ostravského areálu (viz podkapitola 3.3.2).

Tab. 11 – Objem vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů – index vývoje 2001/1991

Metropolitní areál	Objem pracovní dojížděky		Objem pracovní denní dojížděky	
	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.
Pražský	133	156	123	143
Plzeňský	105	123	99	116
Brněnský	103	121	96	113
Ostravský	71	83	68	80

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: vývojový index je vyjádřen jak v absolutních (neupravovaných) hodnotách (Absl.), tak v korigovaných hodnotách (Korg.) odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly 4.

Diferencovaný vývoj v růstu/poklesu objemu pracujících dojíždějících mezi významnými obcemi metropolitních areálů lze vysvětlit prostřednictvím analýzy pracovní dojížděky za jednotlivá hospodářská odvětví.

V ostravském metropolitním areálu byl pokles pracovní dojížděky nejvíce ovlivněn ztrátou pracovních příležitostí v průmyslových odvětvích. V roce 2001 objem dojížděky mezi významnými obcemi v průmyslových odvětvích poklesl téměř o 27 tis. oproti roku 1991 (viz tab. 12). Úbytek byl zaznamenán i v primárním sektoru hospodářství a v odvětví stavebnictví. Mírnou kompenzaci představoval pouze nárůst dojíždějících v nevýrobních odvětvích, převážně reprezentující terciární sektor hospodářství.

Tab. 12 - Přírůstek/úbytek vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů dle hospodářských sektorů mezi censy 1991 a 2001

Metropolitní areál	Primární sektor	Průmysl	Stavebnictví	Nevýrobní odvětví	Celkem
Pražský	-631	-1541	-776	14292	11344
Plzeňský	-269	-1098	359	1478	470
Brněnský	-478	-2137	-147	3248	486
Ostravský	-1868	-26443	-2709	3858	-27162

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: Skupina nevýrobní odvětví obsahuje i dojíždějící s nezjištěným odvětvím.

Nadprůměrný podíl vzájemně dojíždějících v průmyslu vykazují významné ostravské obce i v roce 2001, ovšem jejich podíl oproti roku 1991 citelně klesl (viz tab. 13). Zcela jiná struktura vzájemně dojíždějících byla pozorována mezi významnými

obcemi pražského metropolitního areálu. Oproti ostatním metropolitním areálům byl podíl dojíždějících za prací v průmyslových odvětvích výrazně nižší a podíl dojíždějících v nevýrobních odvětvích byl naopak značně vyšší (viz tab. 13). Toto tvrzení platí pro obě sledovaná období. Absolutní nárůst pracovní dojížděky mezi významnými městy pražského metropolitního areálu způsobovala vzájemná dojížděka zaměstnaných v nevýrobních odvětvích (viz tab. 12). V ostatních odvětvích počet dojíždějících klesal, ovšem ztráty nebyly pro celkový růst dojížděky zásadní. Význam nevýrobních odvětví pro dojížděku v pražském metropolitním areálu dokládá mimořádně vysoký podíl dojíždějících v roce 2001 dosahující téměř 75 %. Mezi významnými městy v plzeňském a v brněnském metropolitním areálu v souladu s hospodářskými změnami poklesl počet vzájemně dojíždějících v primárním sektoru a v průmyslu. Tento pokles však kompenzoval nárůst vzájemně dojíždějících v nevýrobních odvětvích. Celkově tak oba areály zaznamenaly mírný absolutní nárůst pracovních vazeb mezi hlavními prvky osídlení (viz tab. 12). Podíly vzájemně dojíždějících zaměstnaných v jednotlivých hospodářských odvětvích byly u plzeňských i brněnských významných obcí velmi podobné a v čase vykazovaly podobné vývojové tendence (viz tab. 13).

Tab. 13 - Struktura vzájemné pracovní dojížděky mezi hlavními prvky osídlení metropolitních areálů dle hospodářských sektorů mezi censy 1991 a 2001

Metropolitní areál	Primární sektor		Průmysl		Stavebnictví		Ostatní odvětví	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Pražský	2,8	0,7	27,0	17,0	12,9	8,0	57,3	74,3
Plzeňský	3,7	1,0	46,3	34,1	8,6	11,5	41,4	53,4
Brněnský	4,1	1,2	46,4	32,8	11,4	10,3	38,1	55,7
Ostravský	2,4	0,6	62,3	48,2	7,8	7,0	27,5	44,2
Česko	12,9	4,8	43,1	36,7	10,0	9,8	34,0	48,7

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Vyjížděka do zaměstnání, ČSÚ, 2004, Praha.

Poznámka: Skupina nevýrobní odvětví obsahuje i dojíždějící s nezjištěným odvětvím.

Závěr podkapitoly zkoumá proměnu pracovních dojížděkových vztahů mezi vůdčí jednotkou metropolitního areálu a ostatními významnými obcemi. Za vůdčí jednotku je považováno největší město metropolitního areálu. Významné obce reprezentují jednotky uvedené v tabulce 2 (mimo vůdčí jednotky: Praha, Plzeň, Brno a Ostrava). Sledován je růst případně pokles vyjíždějících z největšího města do ostatních

významných obcí metropolitního areálu a růst nebo pokles počtu dojíždějících do největšího města z ostatních významných měst. Proměnu dojížděkových vztahů mezi sčítáními 1991 a 2001 zachycuje tabulka 14.

Tab. 14 – Vývoj pracovních dojížděkových vztahů mezi vúdčí jednotkou a významnými obcemi mezi censy 1991 a 2001

Vúdčí jednotka	Vyjíždka z vúdčí jednotky do významných obcí (počet jednotek)		Dojíždka do vúdčí jednotky z významných obcí (počet jednotek)	
	Růst	Pokles	Růst	Pokles
Praha	20	4	19	5
Plzeň	6	4	6	4
Brno	7	7	7	7
Ostrava	7	15	13	11

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: ve dvou případech nebyla zaznamenána vyjíždka z Ostravy do významného města. Proto je počet zkoumaných případů o dva nižší než v případě dojíždky do Ostravy

Zvyšující se pracovní kooperační vazby lze nejvíce pozorovat mezi Prahou a významnými obcemi v pražském areálu. Většina významných obcí v pražském metropolitním areálu zvýšila objem jak vyjíždky, tak dojíždky s Prahou. Pokles dojíždky do Prahy zaznamenaly pouze významné obce sousedící s Prahou (Černošice, Průhonice, Roztoky, Říčany a Úvaly, viz příloha 8). V opačném směru vyjíždka z Prahy do těchto obcí vzrostla. Tento růst úzce souvisí s komerční suburbanizací blízkého zázemí Prahy. S rozvíjením této formy suburbanizace logicky roste počet pracovních příležitostí v těchto obcích a také roste počet vyjíždějících z Prahy do těchto obcí. Pokud ovšem počet pracovních příležitostí ve vybraných významných obcích poklesl, pak objem dojíždky do Prahy z těchto obcí rostl. Příkladem mohou být města Kladno, Slaný, Neratovice, Mníšek pod Brdy a další (viz příloha 8). Pozorovaný vývoj úzce souvisel s poklesem pracovních příležitostí v průmyslových odvětvích ve výše jmenovaných městech.

Růst případně pokles pracovních příležitostí ve významných obcích pražského metropolitního areálu silně ovlivňoval vzájemnou dojíždku s Prahou. Pokud se zvýšil počet pracovních příležitostí ve významných obcích, obecně se zvýšila vyjíždka z Prahy do těchto obcí. Statisticky to dokládá vysoká hodnota korelačního koeficientu 0,752 testovaná na 99 % hladině spolehlivosti (viz tab. 15). Opačně platí, že pokud se snížil počet pracovních příležitostí ve významných obcích, zvýšila se dojíždka do Prahy z těchto obcí (viz tab. 15).

Tab. 15 – Korelační koeficienty mezi indexem růstu pracovních příležitostí a indexem růstu dojížd'ky/vyjížd'ky mezi vúdčím městem a významnými obcemi (index 2001/1991)

Vúdčí město	Korelační koeficient	
	Vývoj vyjížd'ky z vúdčího města	Vývoj dojížd'ky do vúdčího města
Praha	0,752**	-0,441*
Plzeň	0,833**	-0,481
Brno	0,435	-0,634*

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: *signifikantní na 95 % hladině spolehlivosti, **signifikantní na 99 % hladině spolehlivosti. Vývoj v ostravském metropolitním areálu není hodnocen z důvodu existence nejednoznačného centra dojížd'ky pro všechny významné obce.

Pracovní vyjížd'ka z Plzně do významných obcí se zvýšila v šesti případech a ve čtyřech se snížila (viz tab. 14). Stejný výsledek platí i v opačném směru. Nelze tedy pozorovat tak prokazatelný nárůst pracovních kooperačních vazeb jako v případě Prahy. Stejně jako v případě Prahy však platí, že pokud se zvýšil počet pracovních příležitostí ve významných obcích, obecně se zvýšila vyjížd'ka z Plzně do těchto obcí (viz tab. 15). Statisticky ovšem nelze prokázat vliv snížení pracovních příležitostí ve významných městech na růst dojížd'ky do Plzně z významných obcí jako v případě Prahy. V brněnském metropolitním areálu byl počet významných obcí s rostoucí a klesající dojížd'kou do Brna shodný. Totéž platilo i pro pracovní vyjížd'ku z Brna do významných obcí (viz tab. 14). Pracovní kooperační vazby se měnily spíše selektivně a jasné vývojové tendence mezi Brnem a významnými obcemi nebylo možné pozorovat. Podobně jako v případě Prahy platilo, že pokud významné obce ztrácely pracovní příležitosti, zvyšoval se objem vyjížd'ky do Brna (viz tab. 15).

Zásadní vývojové změny v pracovní dojížd'ce lze pozorovat na příkladu Ostravy. Velmi výrazný byl především pokles vyjížd'ky z Ostravy do významných obcí (v 15 z 22 případů). Důvod lze spatřovat v úbytku pracovních příležitostí ve většině významných obcí. Počet významných obcí, které zaznamenaly mezi sčítáními 1991 a 2001 růst objemu vyjíždějících do Ostravy byl mírně vyšší než počet významných obcí s klesajícími počty vyjíždějících (viz tab. 14). Na základě výsledků analýz je zřejmé, že vyjížd'kové proudy z Ostravy do ostatních významných měst v transformačním období ochably a tím se zastavil i rozvoj oboustranných pracovních kooperačních vazeb mezi Ostravou a významnými obcemi. Zvláště silný úbytek byl zaznamenán v případě pracovní vyjížd'ky z Havířova (pokles o více než 3,5 tis. vyjíždějících) a z Hlučína (pokles o více než 2 tis. vyjíždějících) do Ostravy (viz příloha 11). Tyto změny úzce

souvisely s již diskutovaným poklesem pracovních příležitostí v průmyslových odvětvích.

4.3 – Vývoj dojížděky do zaměstnání mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi

Poslední část kapitoly se věnuje analýze dojížděky mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi. Významné integrované obce jsou definovány jako obce silně funkčně spjaté s jádrovou oblastí. Seznam těchto jednotek je uveden v tabulce 2 (viz podkapitola 2.5). Vývoj dojížděky za prací mezi jádrem/konurbací a integrovanými obcemi byl sledován v obou směrech. Prostřednictvím analýzy vývoje dojížděky za prací lze interpretovat rozvoj metropolizačních tendencí projevující se narůstající oboustrannou propojeností mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi. Vedle agregátních ukazatelů vývoje dojížděky byly diskutovány i konkrétní zajímavé příklady vývoje pracovní dojížděky mezi dvojicemi obcí. Poslední hodnocení se zaměřilo na analýzu tangenciálních pohybů. Měřena tak byla pracovní dojížděka pouze mezi významnými integrovanými obcemi. Tímto hodnocením se zjišťovalo, zda se zvyšuje propojenost i mezi menšími jednotkami metropolitních areálů.

Trendy v dojížděce do zaměstnání mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi byly velmi podobné v případě pražského, plzeňského a brněnského metropolitního areálu. Všechny tři metropolitní areály zvyšovaly intenzitu dojížděkových vztahů mezi zkoumanými jednotkami, přičemž rychlejší růst shodně zaznamenaly ve směrové vyjížděce z jádra/konurbace do zázemí (viz tab. 16). Odlišná byla pouze intenzita růstu dojížděkových vztahů. Zcela rozdílný byl vývoj v ostravském metropolitním areálu, kde intenzita pracovních dojížděkových proudů významně poklesla (viz tab. 16). Podrobnější hodnocení vývoje pracovní dojížděky v jednotlivých metropolitních areálech je uvedeno níže.

Pražský metropolitní areál vykazoval mimořádný růst vzájemné pracovní dojížděky mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi. Objem vzájemné pracovní dojížděky mezi těmito jednotkami rostl ještě významněji než v případě dojížděky mezi jádrem a zázemím. Objem celkové pracovní dojížděky se absolutně zvýšil o více než 50 % (viz tab. 16). V upravených hodnotách pak objem celkové

pracovní dojížděky stoupl o 81 %. Absolutně nejvyšší přírůstky dojížděky zaznamenala Praha s městy Kladno, Neratovice a Slaný (viz tab. 17). Řada obyvatel těchto průmyslových měst se musela v důsledku ztráty zaměstnání v těžkých průmyslových odvětvích přeorientovat na jiné pracovní profese často lokalizované v Praze. Důsledkem pak byl výše jmenovaný růst počtu dojíždějících do Prahy. Propojenost jádrové oblasti s významnými integrovanými obcemi v období 1991-2001 narůstala velmi rychle, přičemž rychlejší nárůst byl zaznamenán v případě vyjížděky z jádra/konurbace do významných integrovaných obcí (viz tab. 16). Významný nárůst vyjížděky z Prahy zaznamenaly obce Průhonice a Rudná (viz tab. 17). V obou jmenovaných obcích se zvýšil počet pracovních příležitostí v důsledku výstavby nových komerčních (hlavně Průhonice) a logistických objektů (spíše v Rudné).

Tab. 16 – Pracovní dojížděka mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi – index vývoje 2001/1991

Metropolitní areál	Objem vzájemné pracovní dojížděky		Objem vzájemné pracovní denní dojížděky		Vyjížděka z integrovaných obcí do jádra/konurbace		Vyjížděka z jádra/konurbace do integrovaných obcí	
	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.	Absl.	Korg.
Praha	154	181	143	168	151	178	171	201
Plzeň	106	125	100	118	103	121	121	142
Brno	107	126	100	118	104	122	114	134
Ostrava	77	91	74	87	91	107	65	76

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: vývojový index je vyjádřen jak v absolutních (neupravovaných) hodnotách (Absl.), tak v korigovaných hodnotách (Korg.) odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly 4.

Celkový objem vzájemné pracovní dojížděky mezi sledovanými jednotkami se zvýšil téměř stejnou měrou v plzeňském a brněnském metropolitním areálu (viz tab. 16). Integrační pracovní vazby u obou areálů rostly v případě vztahu jádro/konurbace a významné integrované obce rychleji než u pracovních vazeb mezi jádrem/konurbací a zázemím. Vyjížděka z integrovaných obcí do jádra/konurbace se zvyšovala u obou areálů absolutně pouze nepatrně. V korigovaných hodnotách se vyjížděka zvýšila významněji. V opačném směru vyjížděka do integrovaných obcí z jádra/konurbace rostla rychleji a více přispívala k celkovému růstu pracovní mobility mezi sledovanými jednotkami u obou areálů. Významný nárůst vyjížděky z Brna zaznamenaly Modřice, na

jejichž katastru se nachází nákupní centrum Olympia a mnoho dalších menších firem (viz tab. 17).

Tab. 17 – Pracovní dojíždka mezi vybranými obcemi – index vývoje 2001/1991

Obec dojíždky	Obec vyjíždky	Nárůst/pokles počtu dojíždějících
Praha	Kladno	4132
Praha	Neratovice	965
Praha	Slaný	844
Průhonice	Praha	672
Rudná	Praha	671
Brno	Blansko	379
Modřice	Brno	325
Stonava	Český Těšín	-791
Stonava	Karviná	-893
Paskov	Frýdek- Místek	-1525
Doubrava	Orlová	-927
Ostrava	Studénka	240

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Zcela odlišný vývoj v pracovní mobilitě obyvatelstva je sledován v ostravském metropolitním areálu. Celkový objem pracovní dojíždky mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi absolutně poklesl velmi významně (viz tab. 16). Značně se především snížil počet vyjíždějících z jádra/konurbace do významných integrovaných obcí. Tento pozorovaný jev je zcela v protikladu s vývojem v ostatních metropolitních areálech (viz tab. 16) Významné poklesy vyjíždky z jádrových měst například zaznamenaly obce Stonava a Doubrava (viz tab. 17). Pokles vyjíždky je v tomto případě spojen s redukcí pracovních příležitostí v hornictví. Dojíždka z významných integrovaných obcí do konurbace se tak razantně nesnižovala a v korigovaných hodnotách dokonce mírně rostla. Příkladem může být narůstající pracovní dojíždka do Ostravy ze Studénky (viz tab. 17) pravděpodobně spojená s redukcí pracovních míst ve vagónce Studénka.

Z analýzy vyjíždky zaměstnaných mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi lze poměrně dobře vypořádat nástup metropolizačních tendencí projevující se zvýšením oboustranné pracovní mobility u pražského, plzeňského a brněnského metropolitního areálu. V případě ostravského metropolitního areálu je útlum dojíždkové mobility za prací úzce spojen s transformačními změnami

v hospodářství. Tyto zásadní změny brzdí rozvoj metropolizace v ostravském areálu a způsobují opačné vývojové tendence než v ostatních sledovaných areálech.

Analýzu pracovních dojížděkových vztahů v rámci metropolitních areálů dále doplňují informace o dojížděce mezi integrovanými významnými obcemi. Tyto pohyby sice nemají klíčový vliv na objem celkové mobility uvnitř areálů, ovšem jejich růst přispívá k zvýšení celkových kooperačních vazeb v rámci metropolitních areálů. Z výsledků uvedených v tabulce 18 vyplývá několik zajímavých skutečností. Zaprvé je zřejmé, že mezi léty 1991 a 2001 se snížil absolutní objem vzájemně dojíždějících mezi významnými integrovanými obcemi ve všech metropolitních areálech (viz tab. 18). Téměř o polovinu se snížil objem vzájemné pracovní dojížděky mezi významnými obcemi v ostravském metropolitním areálu. U ostatních areálů byl absolutní pokles poměrně malý. Korigované indexy dojížděky pak ukazují, že pracovní dojížděka mezi významnými integrovanými obcemi se zvyšovala ve všech areálech mimo ostravský. Zaznamenaný růst byl ovšem značně nižší než v případě růstu objemu vztahů mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi. Popisovaný vývoj silně ovlivňuje dominance vůdčí jednotky v metropolitním areálu. Dobře to dokumentuje vývoj v pražském metropolitním areálu. Hodnoty vývojových indexů sledující pracovní dojížděku mezi významnými integrovanými obcemi jsou značně nižší než vývojové indexy za pracovní dojížděku mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi (viz tab. 16 a 18). Podobný vývoj, ale s nižšími rozdíly mezi hodnotami indexů, lze sledovat i v ostatních metropolitních areálech.

Tab. 18 – Pracovní dojížděka mezi významnými integrovanými obcemi – index vývoje 2001/1991

Metropolitní areál	Objem pracovní dojížděky	
	Abs.	Korg.
Praha	90	106
Plzeň	95	112
Brno	96	113
Ostrava	53	62

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: vývojový index je vyjádřen jak v absolutních (neupravovaných) hodnotách (Absl.), tak v korigovaných hodnotách (Korg.) odstraňující metodické problémy diskutované v úvodu kapitoly 4.

Kapitola 5

Vývoj migračních vazeb v rámci metropolitních areálů

Tato poslední analytická kapitola se zaměřuje na vývoj směrové migrace ve zkoumaných metropolitních areálech. V každém metropolitním areálu je sledována směrová migrace za tři základní jednotky. Tyto jednotky jsou jádro/konurbace, zázemí a významné integrované obce metropolitního areálu. Vývoj migrace je sledován ve dvou časových obdobích zahrnující roky 1993-1997 a 2002-2006. Pozornost je věnována především změnám v intenzitě stěhování obyvatelstva mezi vybranými jednotkami. Vedle intenzity stěhování je sledován i vývoj celkového salda vnitrostátní migrace za jednotlivé areály a směrové proudy migrace v rámci areálů.

Výstupy z těchto analýz by měly nalézt odpovědi na tyto klíčové otázky:

- Zda se zvyšuje oboustranná intenzita migrace mezi základními jednotkami metropolitních areálů.
- Jaké jsou hlavní rozdíly ve vývoji migrace mezi zkoumanými metropolitními areály.

Pokud se podaří prokázat, že se zvyšuje oboustranná intenzita migračních vazeb mezi jednotkami metropolitního areálu, je oprávněné předpokládat i prohlubování samotného procesu metropolizace (Hampl et al., 1987), který představuje klíčový předmět výzkumu.

První podkapitola zkoumá migrační atraktivitu jednotlivých areálů z hlediska domácí migrace a dále se zabývá migračními proudy vystěhovalých/přistěhovalých za vybrané jednotky metropolitních areálů. Druhá podkapitola se zaměřuje na vývoj intenzity migrace mezi základními jednotkami metropolitních areálů. Intenzita migrace mezi vybranými jednotkami je sledována prostřednictvím měř vystěhování z jedné zkoumané

jednotky do jiné (například míra vystěhování z jádra do zázemí). Míra vystěhování se vypočítá jako počet vystěhovaných z jedné jednotky do jiné jednotky vztažený ke střednímu stavu obyvatelstva z jednotky vystěhování.

5.1 – Domácí migrační atraktivita metropolitních areálů a územní struktura směrové migrace za jednotlivé areály

První vstupní analýza krátce přibližuje celkový vývoj migrace v jednotlivých areálech. Analyzovaná data jsou vždy pouze za vnitrostátní migraci, takže výsledky zde prezentované se mohou lišit od agregátní analýzy migrace uvedené v podkapitole 3.2.1, kde je zahrnuta i zahraniční migrace. Vstupní informace o migrační atraktivitě jednotlivých metropolitních areálů pro domácí migranty uvádí tabulka 19.

Tab. 19 – Vývoj vnitrostátní migrace v metropolitních areálech

Jednotky	Pražský		Plzeňský		Brněnský		Ostravský	
	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06
Přistěhovalí (v tis.)	52,9	85,9	10,0	12,3	19,2	23,0	16,0	14,1
Vystěhovalí (v tis.)	51,2	57,4	9,7	11,2	18,0	26,1	21,9	24,0
Saldo migrace (v tis.)	1,7	28,5	0,4	1,1	1,2	-3,1	-6,0	-9,9
Přírůstek stěhováním na 1000 obyvatel	0,21	3,40	0,24	0,74	0,38	-0,97	-1,33	-2,28

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRlab a vlastní výpočty.

Mezi sledovanými obdobími se měnila jak migrační atraktivita jednotlivých areálů, tak její intenzita vyjádřená mírou přírůstku obyvatelstva stěhováním. Nejvíce se toto tvrzení dotklo pražského metropolitního areálu, jehož migrační atraktivita se dynamicky zvýšila. Zcela opačný trend zaznamenal ostravský metropolitní areál, kde se úbytek obyvatelstva migrací ve sledovaných časových intervalech ještě zvýšil. Určité překvapení ve srovnání s již provedenými analýzami (viz podkapitola 3.2.1) představoval vývoj migrace v brněnském metropolitním areálu. Namísto předpokládaného vzestupu migrační atraktivity vykazoval brněnský metropolitní areál záporné saldo migrace. Z hlediska vnitrostátní migrace brněnský metropolitní areál sice ztrácel obyvatelstvo, ovšem na druhou stranu byl velmi atraktivní pro zahraniční migranty. Toto tvrzení lze doložit kladnými přírůstky obyvatelstva migrací ve sledovaném období 2002-2006, pokud je uvažován i vliv mezistátní migrace na

stěhování obyvatelstva (viz srovnání obr. 9 a tab. 19). V případě plzeňského metropolitního areálu byly zaznamenány pouze menší přírůstky obyvatelstva migrací a to v obou sledovaných obdobích (viz tab. 19).

Následující analýza se zabývá směrovou migrací, pomocí níž lze studovat konkrétní migrační redistribuci obyvatelstva v rámci jednotek metropolitních areálů. Sledován je především vývoj migračních proudů mezi jádrem/konurbací a dalšími vybranými jednotkami.

Jádrové oblasti všech metropolitních areálů dlouhodobě ztrácely obyvatelstvo migrací. Záporné saldo migrace jádrových oblastí bylo způsobeno především odchodem obyvatel do zázemí i do významných integrovaných obcí (viz tab. 20). Tyto decentralizační tendence spojené s rozvojem suburbanizace výrazně ovlivnily prostorovou redistribuci obyvatelstva v rámci vymezených metropolitních areálů. Nejsilněji se tyto změny projevily v pražském metropolitním areálu. Z hlediska vývoje je dále zřejmé, že se tyto tendence prohlubují. Celkový přírůstek/úbytek obyvatelstva migrací v jádru/konurbaci byl samozřejmě ovlivněn i vzájemným stěhováním s jednotkami mimo areál. V tomto ohledu se významně zvýšila migrační atraktivita jádra/konurbace pražského metropolitního areálu (viz tab. 20). Přírůstek obyvatelstva z jednotek mimo areál byl ve sledovaném období 2002-2006 velmi vysoký a plně kompenzoval ztráty jádrové oblasti se zázemím a s integrovanými městy. V případě ostatních jádrových oblastí metropolitních areálů toto tvrdit nelze. Dobře to dokumentuje případ ostravské konurbace, kde bylo v obou obdobích zaznamenáno záporné saldo migrace s jednotkami mimo areál a celkové ztráty obyvatelstva migrací se tím ještě prohloubily. Zajímavý byl vývoj v brněnském metropolitním areálu. V období 1993-1997 jádrová oblast ještě vykazovala drobné přírůstky migrací s jednotkami mimo areál. V dalším období již byly zaznamenány úbytky obyvatelstva. V období 2002-2006 tak jádrová oblast brněnského metropolitního areálu vykazovala záporné saldo migrace se všemi sledovanými jednotkami. V případě jádra plzeňského metropolitního areálu byl v čase zaznamenán nepatrný přírůstek obyvatelstva stěhováním s jednotkami mimo areál.

Tab. 20 – Migrační proudy mezi jádrem/konurbací a vybranými jednotkami

Jednotky	Saldo migrace jádra/konurbace s vybranými jednotkami (v tis.)							
	Pražský		Plzeňský		Brněnský		Ostravský	
	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06
Zázemí	-4,8	-19,3	-0,7	-2,8	-2,1	-6,4	-1,8	-3,8
Integrované obce	-1,7	-3,9	-0,4	-0,5	-0,1	-1,5	-0,8	-1,1
Mimo areál	1,3	23,2	0,0	0,8	1,2	-2,3	-5,0	-7,8
Celkem	-5,3	0,1	-1,1	-2,5	-1,0	-10,2	-7,6	-12,7

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

Migrační tendence v zázemích metropolitních areálů byly mnohem jasnější. Celkově migrací rostla všechna zázemí metropolitních areálů, přičemž nejvyšší kladná salda migrace byly zaznamenány s jádrovými oblastmi. Celkově se také migrační atraktivita zázemí ve sledovaných obdobích rychle zvyšovala a to ve všech metropolitních areálech (viz tab. 21). Nejvíce pak v případě zázemí pražského metropolitního areálu. Všeobecně zázemí vykazovala kladná salda migrace až na drobné výjimky se všemi sledovanými jednotkami. Významný přírůstek obyvatel migrací v zázemí byl jednoznačně nejvíce ovlivněn redistribucí obyvatel uvnitř areálu. Naproti tomu jádrové oblasti migračními pohyby uvnitř areálů obyvatelstvo ztrácely.

Tab. 21 – Migrační proudy mezi zázemím a vybranými jednotkami

Jednotky	Saldo migrace zázemí s vybranými jednotkami (v tis.)							
	Pražský		Plzeňský		Brněnský		Ostravský	
	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06	93-97	02-06
Jádro	4,8	19,3	0,7	2,8	2,1	6,4	1,8	3,8
Integrované obce	0,4	3,7	-0,1	0,4	0,4	0,5	0,8	1,4
Mimo areál	0,4	4,4	0,3	0,5	0,3	-0,5	0,2	-0,5
Celkem	5,6	27,5	0,9	3,8	2,9	6,4	2,8	4,7

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

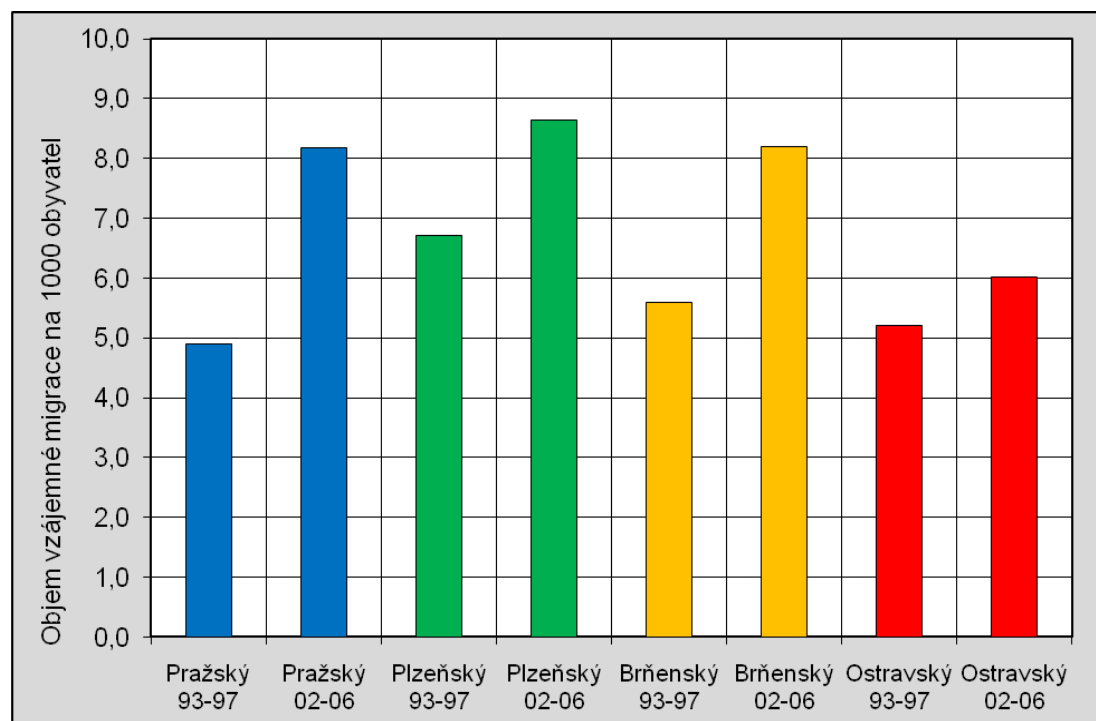
5.2 - Vývoj vnitřní intenzity migrace v rámci metropolitních areálů.

Předchozí analýzy poměrně jasně dokumentovaly významné proměny v redistribuci obyvatelstva v rámci areálů. Těžiště zájmu se nyní přeneslo na analýzu intenzity těchto změn. Sledován bude vývoj celkové vzájemné intenzity migrace mezi třemi základními prvky metropolitních areálů. Ten vypočítáme jako objem vzájemné migrace mezi zkoumanými jednotkami vztažený ke střednímu stavu populace jednotlivých

metropolitních areálů. Dále budou analyzovány změny v intenzitě vystěhování z jedné zkoumané jednotky do jiné (např. míra vystěhování obyvatel z jádra/konurbace do zázemí).

Analýza změn v celkové intenzitě vzájemné migrace mezi jádrem/konurbací, zázemím a významnými integrovanými obcemi přinesla jasně interpretovatelné výsledky. U všech metropolitních areálů se zvýšila celková intenzita migrace mezi základními jednotkami metropolitních areálů (viz obr. 19). Intenzita vzájemné migrace mezi sledovanými obdobími nejrychleji rostla v pražském a brněnském metropolitním areálu. V případě plzeňského metropolitního areálu intenzita vzájemné migrace mezi základními jednotkami rostla pomaleji vzhledem k vysoké intenzitě již v prvním sledovaném období 1993-1997. I ostravský metropolitní areál zaznamenal mírný nárůst migrační mobility (viz obr. 19). Na agregátní úrovni se tedy migrační propojenost zkoumaných jednotek zvýšila. Další analýzy blíže identifikují intenzity směrových migračních pohybů ovlivňující tento růst a specifikují, zda byl tento růst pozorován mezi všemi sledovanými jednotkami.

Obr. 19 – Intenzita vzájemné migrace mezi hlavními jednotkami metropolitních areálů (období 1993-1997 a 2002-2006)

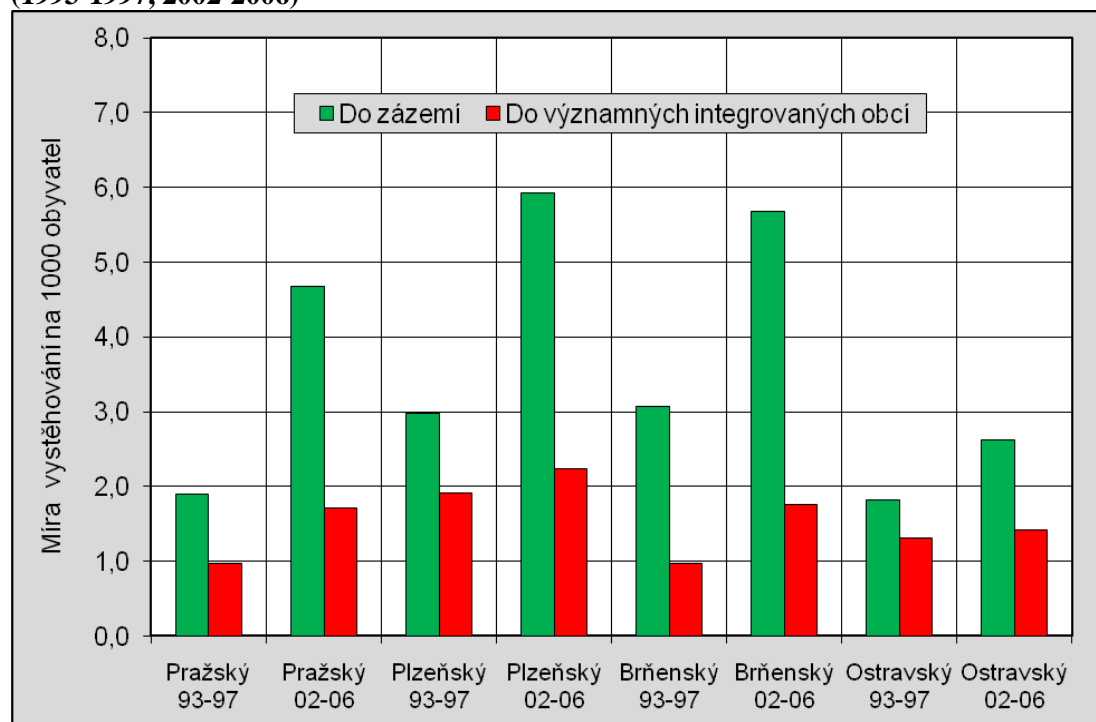

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

První směrová analýza se zaměřuje na změny v intenzitě vystěhování z jádrové oblasti do zázemí a významných integrovaných obcí. V důsledku rozvíjení

suburbanizace se intenzita vystěhování z jádrových oblastí do zázemí metropolitních areálů zvyšovala (viz obr. 20). V tomto ohledu zaznamenaly významný růst metropolitní areály pražský, plzeňský a brněnský. Ostravská konurbace vykazovala mírnější nárůst intenzity. Souhlasné růstové tendence byly pozorovány i v intenzitě vystěhování do významných integrovaných obcí. V této souvislosti se nejvíce zvýšila míra vystěhování z pražské a brněnské jádrové oblasti. Směrové proudy migrace z jádrové oblasti obecně zvyšovaly objem migračních toků uvnitř areálů. Následující analýzy potvrdí či vyvrátí, zda byla celková intenzita migračních toků zvyšována i v jiných migračních směrech.

Obr. 20 – Míra vystěhování z jádra/konurbace metropolitních areálů (1993-1997, 2002-2006)

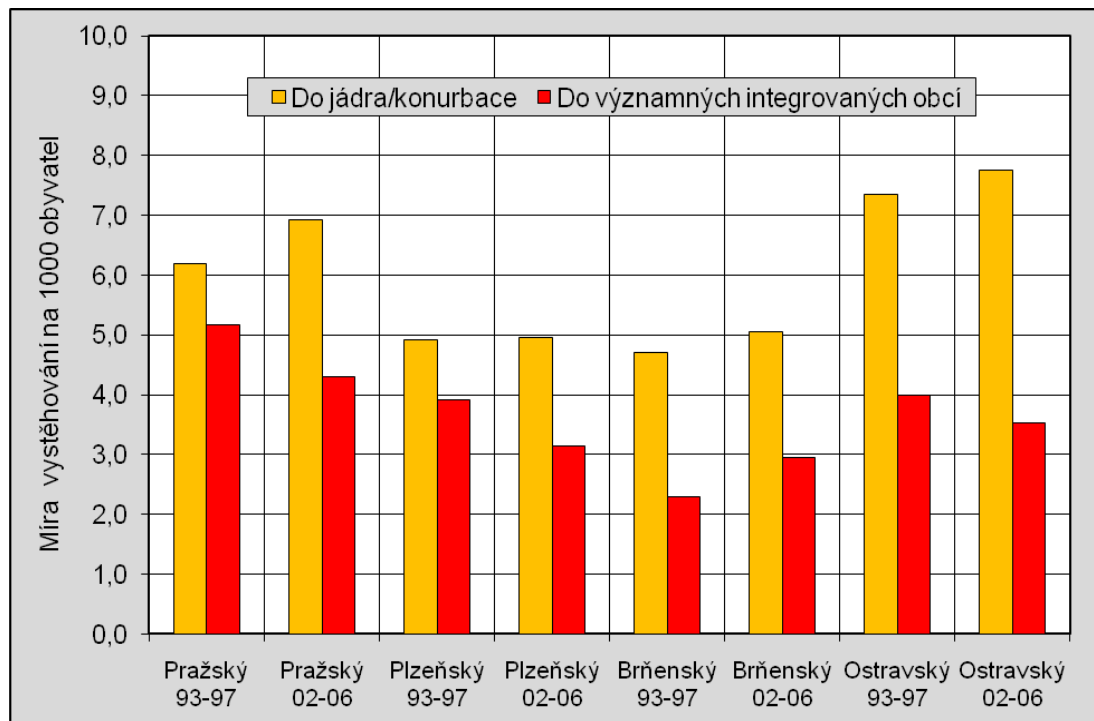

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

Další směrová analýza migrace zkoumá intezitu vystěhování obyvatelstva ze zázemí do sledovaných jednotek. Mezi sledovanými obdobími míra vystěhování obyvatelstva ze zázemí do jádra/konurbace mírně rostla v případě všech metropolitních areálů (viz obr. 21). Dynamika tohoto růstu však byla výrazně nižší než případě opačného směru vystěhování z jádra do zázemí. Sestupné tendence v intezitě vystěhování ze zázemí zaznamenaly významné integrované obce u všech sledovaných areálů mimo brněnský (viz obr. 21). Pro migranty ze zázemí obecně ztratily významné integrované obce na atraktivitě. Pohyby migrantů ze zázemí do významných integrovaných obcí

snížily svou intezitu a v tomto směru tedy nelze pozorovat oboustrnné rozvíjení migračních vztahů (mimo brněnský metropolitní areál).

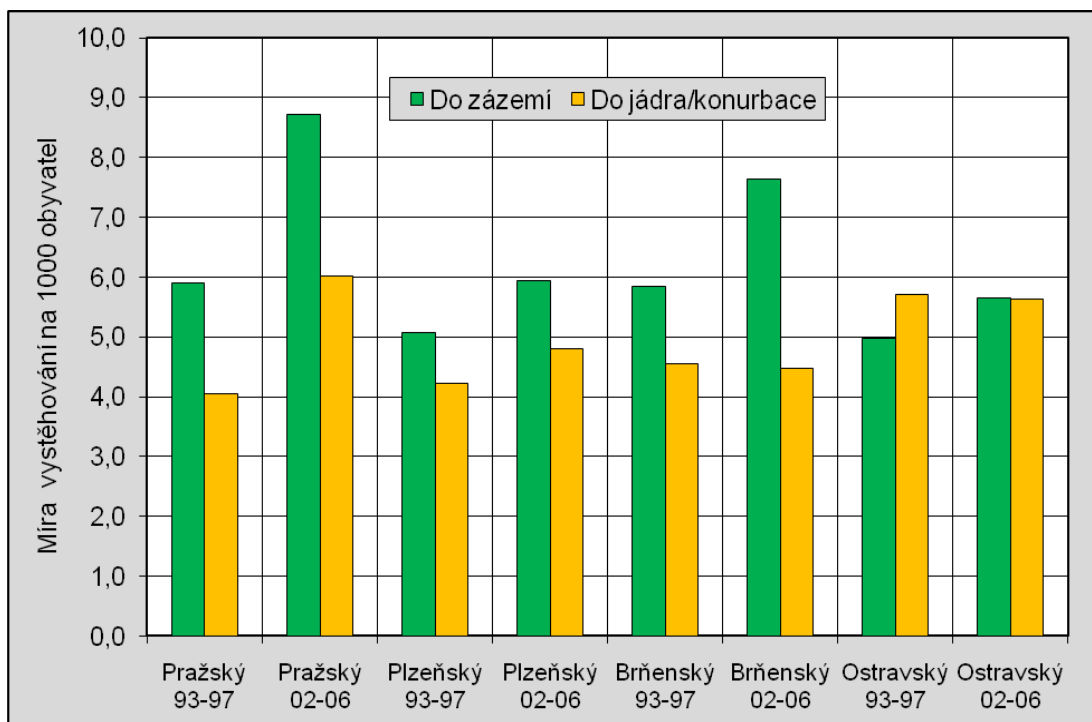
Obr. 21 – Míra vystěhování ze zázemí metropolitních areálů (1993-1997, 2002-2006)

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

Poslední zkoumané intenzity vystěhování obyvatelstva se vztahují k významným integrovaným obcím. U těchto jednotek lze podobně jako v případě jádrových oblastí vysledovat růstové tendence v intezitě vystěhování do zázemí (viz obr. 22). Rychlost růstu sice nebyla mezi sledovanými obdobími tak vysoká, ovšem směr vývojových tendencí byl stejný. Růst intezity vystěhování z významných integrovaných obcí do zázemí se nejvíce projevil v případě pražského a brněnského metropolitního areálu a pravděpodobně souvisel s rozvojem rezidenční suburbanizace v zázemí menších měst. Intezita vystěhování z významných integrovaných obcí do jádra/konurbace se mezi sledovanými obdobími zvýšila pouze v pražském a plzeňském metropolitním areálu (viz obr. 22). Významný růst této intezity byl zaznamenán v případě mimořádně atraktivního jádra pražského metropolitního areálu. V případě brněnského a ostravského metropolitního areálu se intezita vystěhování z významných integrovaných obcí do jádrové oblasti téměř neměnila. Všeobecně je ovšem možné říci, že k celkovému zintenzivnění migračních vazeb mezi všemi sledovanými jednotkami přispěla i intezita vystěhování z významných integrovaných obcí.

Obr. 22 – Míra vystěhování z významných integrovaných obcí metropolitních areálů (1993-1997, 2002-2006)

Zdroj: ČSÚ, 2007, Praha. **Zpracování:** URRLab a vlastní výpočty.

Závěr

Sociálně-geografický vývoj v metropolitních areálech silně ovlivnily zásadní změny a procesy pozorované v transformačním období. Ve zkoumaných metropolitních areálech se „nově“ projevoval proces suburbanizace, měnily se tendence v populačním vývoji obyvatelstva a proměnou prošly i integrační pracovní vazby uvnitř areálů. Zásadní změny ve vývoji se projevily ve všech sledovaných metropolitních areálech, ovšem pozorovaná hloubka a orientace změn byla často rozdílná. Také proces metropolizace představující hlavní předmět studia se rozvíjel ve sledovaných areálech s odlišnou intenzitou. Prostřednictvím cílů a teoretických předpokladů definovaných v úvodu práce a poté provedených analýz je v následujících odstavcích uvedena syntéza nejdůležitějších poznatků.

Prvním cílem diplomové práce bylo definovat pojem metropolitní areál a zhodnotit teoretické přístupy k vymezení metropolitních areálů. Definice a metody vymezení metropolitních areálů jsou v odborné literatuře mnohdy rozdílné. Obecně však lze metropolitní areál definovat jako významný integrovaný územní celek skládající se z městských i venkovských sídel. Přesnou definici pojmu nejvíce ovlivňuje zvolená metodika vymezení a účel zkoumání. Obecně je možné říci, že dle účelu zkoumání by měla být volena vhodná metodika vymezení. K vymezení metropolitních areálů jsou nejčastěji používána kritéria integrační, morfologická a velikostní. Integrační kritéria zachycují vazby v území, morfologická definují urbanizovaná území a velikostní určují význam jednotek.

Druhým cílem práce bylo definovat metodiku vymezení a vymežit metropolitní areály Prahy, Brna, Ostravy a Plzně. Důraz byl kladen na přesnost vymezení a způsob vymezení zaměřený na vztahové nadnodální vazby v metropolitních areálech. Areály byly vymezeny na základě kombinace morfologických, hierarchických a integračních kritérií. Morfologická kritéria definovala jádro/konurbaci metropolitních areálů jako populačně hustě zalidněné jednotky, které na sebe územně navazují. Poté byly na základě integračních oboustranných vazeb přiřazeny k jádru/konurbaci významné obce

silně spjaté s jádrovou oblastí. Kritériem byla stanovená intenzita oboustranné dojížděky. Tento krok byl inspirován vymezením integrovaného systému středisek dle Hampla (Hampl 2005). V posledním kroku vymezení byly přiřazovány k jádru/konurbaci a významným integrovaným obcím další obce na základě integračních kritérií (denní dojížděka za prací) zohledňující hierarchické vazby na hlavní prvky osídlení.

Empiricky zaměřené kapitoly se soustředily na vybrané procesy probíhající v metropolitních areálech ve sledovaném transformačním období. Sledováno bylo několik klíčových procesů, přičemž hlavní důraz byl kladen na zodpovězení otázky, zda se rozvíjí v jednotlivých metropolitních areálech metropolizační proces, charakterizovaný rozvojem kooperačních vazeb v prostoru, či nikoli. Před zodpovězením této otázky je nutné shrnout výsledky z jednotlivých empiricky zaměřených kapitol.

Nejprve byla sledována proměna významu jednotlivých metropolitních areálů z hlediska koncentrace obyvatelstva a pracovních příležitostí v rámci Česka.

Populační vývoj metropolitních areálů nejvíce ovlivnily demografické změny v chování obyvatelstva a preference domácích i zahraničních migrantů. V souvislosti s poklesem porodnosti všechny metropolitní areály dlouhodobě ztrácely obyvatelstvo. Diferenčním faktorem, který nejvíce ovlivnil růst populace v metropolitních areálech, byla migrace. Jednoznačně nejatraktivnější byl v tomto ohledu pražský metropolitní areál vykazující nejvyšší přírůstky obyvatelstva stěhováním výrazně převyšující úbytky přirozenou měnou. Vysoké přírůstky obyvatelstva byly zaznamenány především v posledních několika letech a úzce souvisely se zahraniční migrací. Pouze pražský metropolitní areál výrazně navýšil svůj podíl obyvatel na populaci celého Česka během sledovaného transformačního období. Ostravský metropolitní areál ztrácel obyvatelstvo jak přirozenou měnou, tak migrací. Jeho populační význam v rámci Česka se velmi výrazně snížil. Spíše stagnující byl podíl obyvatel brněnského a plzeňského metropolitního areálu na populaci celého Česka. Z hlediska migrace sice oba areály zaznamenaly růst populace kompenzující ztráty obyvatelstva přirozenou měnou, ovšem výsledný přírůstek byl oproti pražskému metropolitnímu areálu výrazně nižší.

Z hlediska vnitřní distribuce obyvatelstva nejrychleji rostly zázemí metropolitních areálů. Významnější populační růst jádrové oblasti byl zaznamenán pouze v případě pražského metropolitního areálu a to pouze v posledních několika letech. Ve všech sledovaných areálech se rozvíjel proces suburbanizace, ovšem jeho intenzita byla mezi areály značně odlišná. Rezidenční suburbanizace se nejrychleji rozvíjela v pražském

metropolitním areálu. Podíl obcí s vysokým přírůstkem obyvatelstva migrací zde rostl ve sledovaných obdobích jednoznačně nejrychleji. V brněnském a plzeňském metropolitním areálu se suburbanizační tendence rozvíjely pomaleji a působily selektivně. Rozvoj suburbanizace v ostravském metropolitním areálu lze sledovat pouze v malém měřítku.

Pracovní význam jednotlivých metropolitních areálů se měnil podobně jako jejich populační význam. Relativní růst/pokles pracovních příležitostí ve sledovaných metropolitních areálech silně ovlivnily hospodářské změny realizované v průběhu transformačního období. Zásadní pokles pracovních příležitostí spojený s restrukturalizací průmyslových odvětví a doprovázený růstem nezaměstnanosti zaznamenal ostravský metropolitní areál. Relativně se snížil pracovní význam i v plzeňském metropolitním areálu, ovšem pouze nepatrně ve srovnání s ostravským areálem. Pražský metropolitní areál naopak výrazně navýšil podíl pracovních příležitostí v rámci Česka. Zvýšení koncentrace pracovních příležitostí v tomto případě úzce souviselo s růstem pracovních příležitostí v nevýrobních odvětvích. Podíl pracovních příležitostí v rámci Česka rostl jak v jádrové oblasti, tak v zázemí pražského metropolitního areálu. Stagnaci z hlediska změn koncentrace pracovních příležitostí vykazoval brněnský metropolitní areál. Detailní studie mapující relativní změny v růstu/poklesu pracovních příležitostí uvnitř areálů odhalily následující zjištění:

- Růst pracovních příležitostí byl u všech metropolitních areálů územně diferencován.
- Pracovní příležitosti rostly především v menších obcích lokalizovaných v bezprostředním okolí jádrových oblastí metropolitních areálů, nebo v obcích ležících v blízkosti hlavních dopravních tahů.
- Pracovní příležitosti obecně ztrácely velká města dříve orientovaná na průmyslovou výrobu.

Změny v distribuci pracovních příležitostí uvnitř areálů spojené s útlumem či růstem pracovních příležitostí v některých obcích zásadně ovlivnily intenzitu pracovní dojížděky mezi obcemi metropolitních areálů. Vývojové trendy v dojížděce do zaměstnání byly sledovány v několika územních pohledech a jejich analýza představovala významný cíl práce.

Všechny provedené analýzy jasně potvrdily výrazné zvýšení pracovních vazeb v pražském metropolitním areálu. Intenzita dojížděky do zaměstnání se zvyšovala jak u

pohybů z jádra/konurbace do zázemí, tak u pohybů ze zázemí do jádra/konurbace. Shodný závěr platí i v případě analýzy dojížděky mezi jádrem/konurbací a významnými integrovanými obcemi. Značně vysoký byl především relativní nárůst pracovních vztahů ve směru vyjížděky z jádra do zázemí a významných integrovaných obcí. Významný pozorovaný nárůst oboustranné pracovní dojížděky mezi jednotkami pražského metropolitního areálu potvrdil významné rozvíjení metropolizačního procesu. Ve shodě s předpoklady práce byly pozorovány protikladné tendence v ostravském metropolitním areálu. Intenzita pracovních vazeb ochabla téměř ve všech sledovaných směrech. Objem pracovní dojížděky nejvíce poklesl mezi hlavními prvky osídlení. Tyto jednotky většinou reprezentovali průmyslová města zasažená útlumem výroby a vysokou nezaměstnaností. Výraznější nárůst intenzity pracovních vazeb byl realizován pouze vyšší vyjížděkou z jádrové oblasti do zázemí, kde jsou lokalizované populačně menší obce. V brněnském i plzeňském metropolitním areálu byly vývojové tendence v dojížděce do zaměstnání podobné jako v případě pražského metropolitního areálu. Rozvoj kooperačních vazeb však byl řádově nižší. Významně se rozvíjela především vyjížděka z jádrové oblasti do zázemí a významných integrovaných obcí. Rozvoj metropolizačních tendencí projevující se zvýšením oboustranné pracovní mobility byl prokázán u obou areálů.

Poslední analytická kapitola se zaměřila na vývoj migračních proudů uvnitř areálů mezi sledovanými jednotkami.

Ve všech sledovaných metropolitních areálech bylo možné zaznamenat zvyšující se dekoncentraci obyvatel z jádrové oblasti do zázemí a do významných integrovaných obcí. Tyto přesuny obyvatelstva nejvíce ovlivnily výsledné zvýšení migračních toků uvnitř areálů. Zvýšení bylo velmi intenzivní v případě pražského, plzeňského a brněnského metropolitního areálu. V případě ostravského areálu byl zaznamenán pouze nižší nárůst z důvodu pomalejšího rozvíjení procesu suburbanizace. Pražský metropolitní areál potvrdil svou zvyšující se atraktivitu i z hlediska vnitrostátní migrace. Mírné zvýšení zaznamenal i plzeňský metropolitní areál. Naopak brněnský metropolitní areál vykazoval v druhém sledovaném období záporný přírůstek obyvatelstva stěhováním. Ostravský areál zaznamenal v obou sledovaných obdobích záporné saldo vnitrostátní migrace, které se v čase zvyšovalo.

Nárůst migračních vazeb mezi sledovanými jednotkami byl prokázán u všech sledovaných areálů. V pražském, plzeňském a brněnském metropolitním areálu se

výrazně zvýšila intenzita migračních toků. Dynamický byl především vývoj v intenzitě vystěhování z jádrových oblastí do zázemí spojený s probíhající suburbanizací. Ostravský metropolitní areál v tomto směru zaznamenal mírnější nárůst. U všech areálů se mírně zvyšovala i intenzita vystěhování obyvatelstva ze zázemí do jádrových oblastí.

Provedené analýzy prokázaly zvyšující se oboustranné migrační vazby mezi sledovanými jednotkami metropolitních areálů, které obecně naznačují možné rozvíjení metropolizačního procesu.

Na základě výše zmíněných nejdůležitějších poznatků z empiricky zaměřených kapitol lze potvrdit rozvíjení metropolizačního procesu v pražském, plzeňském a brněnském metropolitním areálu. V případě pražského metropolitního areálu lze pozorovat rychlejší rozvíjení metropolizačního procesu zejména v souvislosti s rozvíjením oboustranných pracovních dojížděkových vztahů. V případě ostravského metropolitního areálu spíše převažují tendence brzdící rozvoj metropolizace. Vývoj v ostravském metropolitním areálu do jisté míry představuje protipól k vývoji v pražském metropolitním areálu.

Vývoj metropolizačního procesu v následujících letech bude silně ovlivněn pracovní a migrační atraktivitou areálů, rozvojem rezidenční a komerční formy suburbanizace a samozřejmě i ekonomickým vývojem celého státu. Další detailní analýzu vývoje metropolizace bude možné provést v souvislosti s výsledky sčítání lidu konaném v roce 2011.

Literatura:

AGUILERA, A. (2005): Growth in Commuting Distance in French Polycentric Metropolitan Areas: Paris, Lyon and Marseille. *Urban Studies*, 42, č. 9, s. 1537-1547.

ASENSIO, J. (2002): Transport Mode Choice by Commuters to Barcelona`s CBD. *Urban Studies*, 39, č. 10, s. 1881-1895.

BARTOŇOVÁ, D. (2007): Migrace. In: Fialová, L. (ed.): *Populační vývoj České republiky 2001-2006*. Univerzita Karlova, PŘF, Katedra demografie a geodemografie, Praha, s. 57-62.

BERG, L. van den, DREWETT, R., KLAASSEN, L. H., ROSSI, A., VIJVERBERG, C. H. T. (1982): *A Study of Growth and Decline*. Urban Europe, 1., Oxford, Pergamon Press.

BERG, L. van den, BURNS, L. S. (1987): *Spatial cycles*. Aldershot, Gower, 277 s.

BERRY, B. J. L., HORTON, F. E. (1970): *Geographic perspectives on urban systems: with integrated readings*. Prentice-Hall, New Jersey, 564 s.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 211 s.

BORCHERT, J. R. (1967): American metropolitan evolution. *Geographical Review*, 57, č. 3, s. 303-332.

BOURNE, L. (1996): Reinventing the suburbs: old myths and new realities. *Progress in Planning*, 46, č. 3, s. 163-184.

BOURNE, L. S., SIMMONS, J. W. (1978): *Systems of cities: readings on structure, growth, and policy*. New York, Oxford University Press, 565 s.

BURDACK, J. (1985): *Entwicklungstendenzen der Raumstruktur in Metropolitan Areas der USA*. Universität Bamberg, Bamberg, 165 s.

BURNS, M., GALAUP, M. (2003): The Use Satellite Images in the Delimitation of urban areas. *Semana de geomática, Actas. IdeG*, 2003, s. 1-7.

ČSÚ (2002): *Statistická ročenka České republiky 2002*. Scientia, Praha, 795 s.

ČSÚ (2003): Hlavní charakteristiky ekonomicky aktivních osob. In: *Ekonomická aktivita obyvatelstva*, dostupné na:

[http://www.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/A9002E937F/\\$File/3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003ediciplan.nsf/t/A9002E937F/$File/3.pdf)

[cit. 2009 – 05 – 05].

ČSÚ (2004): Vyjíždka do zaměstnání. In: *Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 - dojíždka a vyjíždka k 1. 3. 2001*, dostupné na:

[http://www.czso.cz/csu/2004ediciplan.nsf/t/EE002A6574/\\$File/412204a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004ediciplan.nsf/t/EE002A6574/$File/412204a1.pdf)

[cit. 2009 – 05 – 06].

ČSÚ (2008): Cizinci v České republice, ČSÚ, Praha, 249 s.

ČERMÁK, Z., HAMPL, M., MÜLLER, J. (2009): Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, 114, č. 1, s. 37–51.

HALL, P. (1974): The Containment of Urban England. *The Geographical Journal*, 140, č. 3, s. 386-408.

HAMPL, M. a kol. (1996): *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 395 s.

HAMPL, M. (2004): Současný vývoj geografické organizace a změny v dojížděcí práci a do škol. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, 109, č. 3, s. 205–222.

HAMPL, M. (2005): *Geografická organizace společnosti v České republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext*. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, 147 s.

HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): *Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR*. Univerzita Karlova, Praha, 236 s.

JOHNSON, J. H. (1972): *Urban geography: an introductory analysis*. Druhé vydání. Pergamon, Oxford, 203 s.

HOPPENBROUWER, E. C., MEIJERS E. J. (2002): Basis a regional approach in polycentric urban regions: The case of the Randstad. In: Markowski, T., Marzsal, T. eds.: *Polycentric metropolitan regions - new concepts and experiences*. Polish Academy of Sciences, Warszawa, s. 9-35.

KLOVE, R. C. (1952): The Definition of Standard Metropolitan Areas, *Economic Geography*, 28, č. 2, s. 95-104.

KLOVE, R. C. (1961): Metropolitan Areas - A Review of Three Recent Publications. *Economic Geography*, 37, č. 3, s. 267-275.

KORČÁK, J. (1966): Vymezení oblastí maximálního zalidnění. *Acta Universitatis Carolinae - Geographica* 1, s. 65-72.

KÖRNER, M. (2006): Srovnání metropolitních regionů Prahy, Mnichova, Bruselu, Milána a Budapešti. *Urbanismus a územní rozvoj*, 9, č. 2, s. 8-16.

KOSTELECKÝ, T., ČERMÁK, D. (2004): Metropolitan Areas in the Czech Republic – Definitions, Basic Characteristics, Patterns of Suburbanisation and Their Impact on political Behaviour. In: *Sociologické studie*, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 57 s.

MAIER, K., DRDA, F., MULÍČEK, O., SÝKORA, L. (2007): Dopravní dostupnost funkčních městských regionů a urbanizovaných zón v České republice. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, č. 3, s. 75-80.

MARKOWSKI, T., MARSZAL, T. eds. (2002): *Polycentric metropolitan regions - new concepts and experiences*. Polish Academy of Sciences, Warszawa, 193 s.

NOVÁK, J. (2004): Časoprostorová mobilita obyvatel a strukturované prostředí metropolitní oblasti. *Magisterská práce*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 112 s.

OMB (2000): Standards for Defining Metropolitan and Micropolitan Statistical Areas, Notice. Dostupné na: <http://www.whitehouse.gov/omb/fedreg/metroareas122700.pdf> [cit. 2009 – 04 – 05].

OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis* 39, č. 2, s. 235–253.

OUŘEDNÍČEK, M. ed. (2006): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 159 s.

OUŘEDNÍČEK, M., POSOVÁ, D. (2006): Suburbánní bydlení v Pražském městském regionu: etapy vývoje a prostorové rozmístění. In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Praha, s. 96–113.

PACIONE, M. (2001): *Urban geography: a global perspective*. Routledge, London, 663 s.

PACIONE, M. ed. (2002): *The city: critical concepts in the social sciences*. Volume I, *The city in global context*. Routledge, London, 711 s.

SALET, W., THORNLEY, A., KREUKELS, A. eds. (2003): *Metropolitan Governance and Spatial Planning: Comparative Case Studies of European City-Regions*. Spon Press, London, 406 s.

SCOTT, A. J. (1982): Production System Dynamics and Metropolitan Development. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, č. 2, s. 185-200.

SÝKORA, L. (2003): Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 217-233.

SÝKORA, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Sprawling post-communist metropolis: commercial and residential suburbanisation in Prague and Brno, the Czech Republic. In: Dijst, M., Razin, E., Vazquez, C., eds, *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas: Market Forces versus Planning Regulations*, Springer, Dordrecht, The Netherlands, s. 209-233.

SÝKORA, L., POSOVÁ, D. (2007): Specifika suburbanizace v postsocialistickém kontextu: nová bytová výstavba v metropolitní oblasti Prahy 1997-2005. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, 112, č. 3, s. 334-356.

ŠNEJDOVÁ, I. (2006): Změny ve vzdělanostní struktuře obyvatelstva Pražského městského regionu. In: Ouředníček, M. (ed.): Sociální geografie Pražského městského regionu. Univerzita Karlova v Praze, Praha, s. 114–127.

WEILER, C. J. (1971): Metropolitan Definitions in Comparative Political Research. *Comparative Politics*, 3, č. 3, s. 429-446.

ZELINSKY, W. (1971): The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Review*, 61, č. 2, s. 219-249.

Datové zdroje:

Data za vnitřní stěhování obyvatelstva mezi obcemi České republiky, ČSÚ, Praha, 2007.

Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha, 2009 [online]. Dostupné na: http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm [cit. 2009 – 05 – 05].

Malý lexikon obcí 2008, ČSÚ, Praha, 2008 [online]. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/1302-08> [cit. 2009 – 07 – 06].

Počet obyvatel v obcích k 1. 1. 2009, ČSÚ, Praha, 2009 [online]. Dostupné na: http://www2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/1301-09-k_1_1_2009 [cit. 2009 – 06 – 06].

Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha.

Výsledky SLDB 1991, 2001, elektronické verze. ČSÚ, Praha.

Internetové odkazy:

Bureau of labor statistics: In: <http://www.bls.gov/lau/maps/uscmpr.htm>

Internetová aplikace: www.mapy.cz

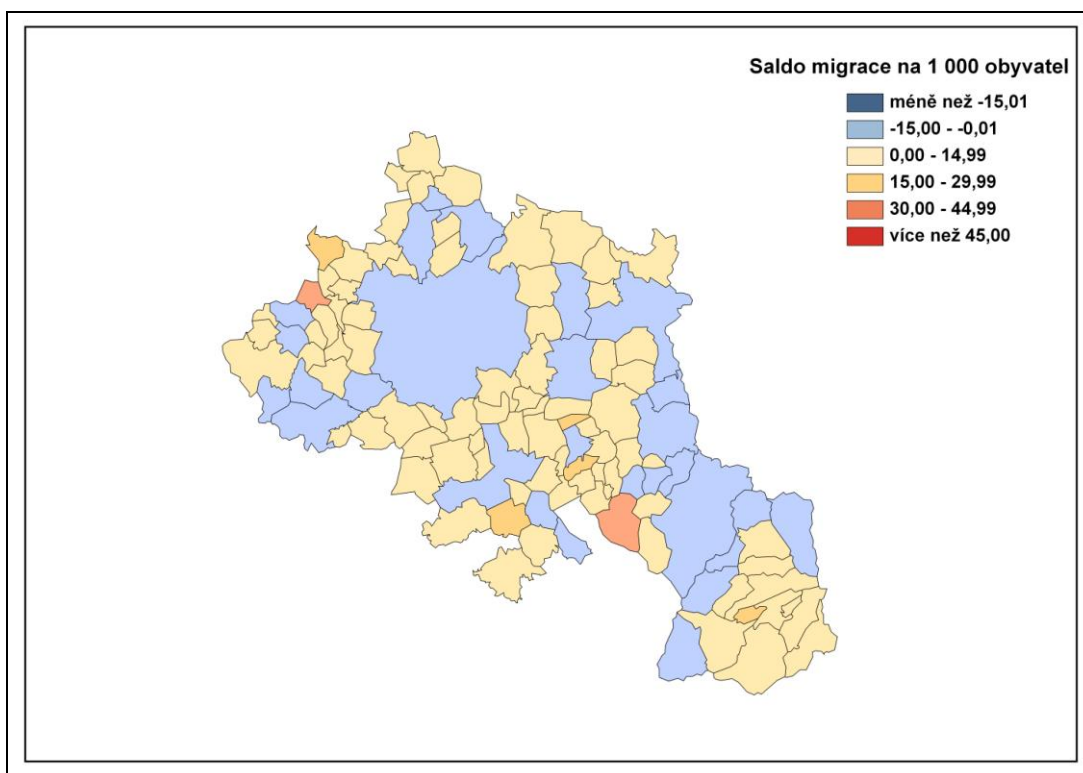
Přílohy

1. Seznam významných obcí v jednotlivých metropolitních areálech zobrazených dle čísel v obrázcích 3, 4, 5 a 6.
2. Migrační saldo v obcích ostravského metropolitního areálu – data za období 1993-1997
3. Migrační saldo v obcích ostravského metropolitního areálu – data za období 2003-2007
4. Migrační saldo v obcích plzeňského metropolitního areálu – data za období 2003-2007
5. Migrační saldo v obcích plzeňského metropolitního areálu – data za období 2003-2007
6. Migrační saldo v obcích brněnského metropolitního areálu – data za období 2003-2007
7. Migrační saldo v obcích brněnského metropolitního areálu – data za období 2003-2007
8. Pracovní celková vyjížďka z Prahy do významných obcí a pracovní dojížďka do Prahy z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)
9. Pracovní celková vyjížďka z Plzně do významných obcí a pracovní dojížďka do Plzně z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)
10. Pracovní celková vyjížďka z Brna do významných obcí a pracovní dojížďka do Brna z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)
11. Pracovní celková vyjížďka z Ostravy do významných obcí a pracovní dojížďka do Ostravy z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)

Příloha 1 – Seznam významných obcí v jednotlivých metropolitních areálech zobrazených dle čísel v obrázcích 3, 4, 5 a 6.

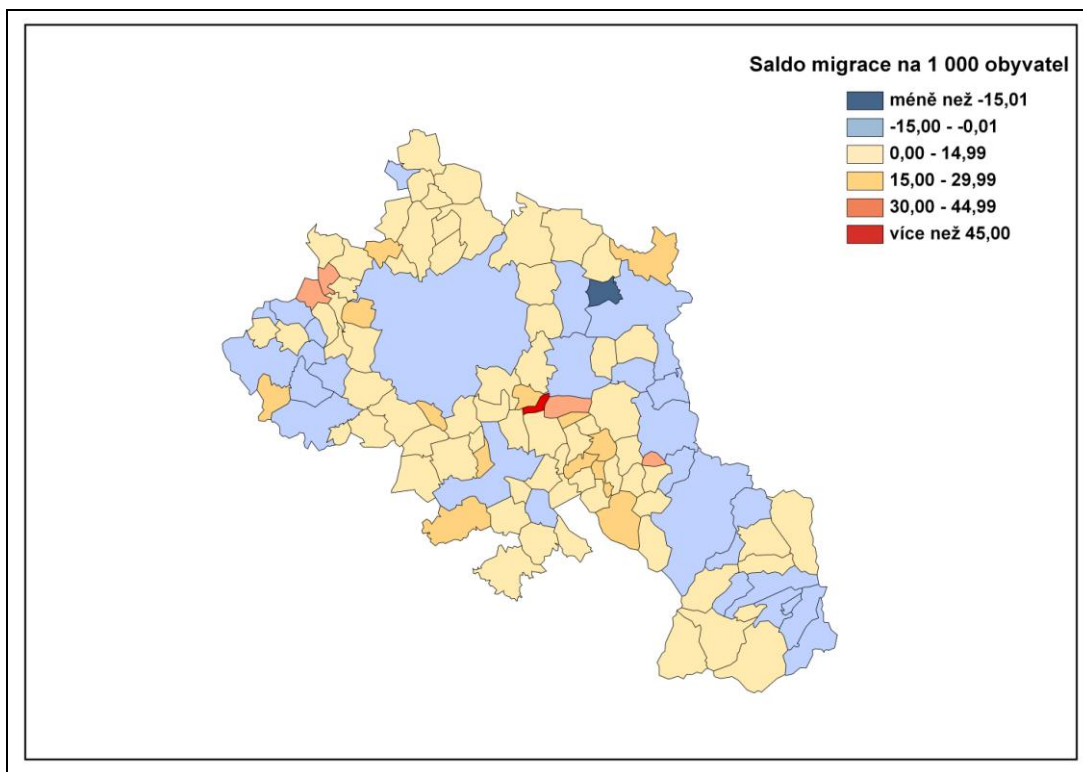
Pražský metropolitní areál		Plzeňský metropolitní areál		Brněnský metropolitní areál		Ostravský metropolitní areál	
1.	Praha	1.	Plzeň	1.	Brno	1.	Ostrava
2.	Říčany	2.	Starý Plzenec	2.	Šlapanice	2.	Hlučín
3.	Úvaly	3.	Rokycany	3.	Adamov	3.	Ludgeřovice
4.	Roztoky	4.	Třemošná	4.	Modřice	4.	Bohumín
5.	Libčice nad Vltavou	5.	Horní Bříza	5.	Židlochovice	5.	Rychvald
6.	Hostivice	6.	Kaznějov	6.	Hrušovany	6.	Petřvald
7.	Černošice	7.	Nýřany	7.	Pohořelice	7.	Orlová
8.	Průhonice	8.	Dobřany	8.	Slavkov u Brna	8.	Havířov
9.	Jesenice	9.	Chlumčany	9.	Rousínov	9.	Horní Suchá
10.	Jílové u Prahy	10.	Přeštice	10.	Blansko	10.	Karviná
11.	Kamenice	11.	Blovice	11.	Kuřim	11.	Český Těšín
12.	Český Brod			12.	Tišnov	12.	Třinec
13.	Čelákovice			13.	Veverská Bítýška	13.	Vratimov
14.	Lysá nad Labem			14.	Rosice	14.	Paskov
15.	Brandýs nad Labem			15.	Ivančice	15.	Frýdek-Místek
16.	Neratovice					16.	Klimkovice
17.	Odolena Voda					17.	Studénka
18.	Kralupy nad Vltavou					18.	Bílovec
19.	Slaný					19.	Dětmorovice
20.	Kladno					20.	Doubrava
21.	Unhošť					21.	Petrovice u Karviné
22.	Rudná					22.	Stonava
23.	Beroun					23.	Šenov
24.	Mníšek pod Brdy					24.	Bystřice
25.	Dobříš					25.	Jablunkov

Příloha 2 - Migrační saldo v obcích ostravského metropolitního areálu – data za období 1993-1997

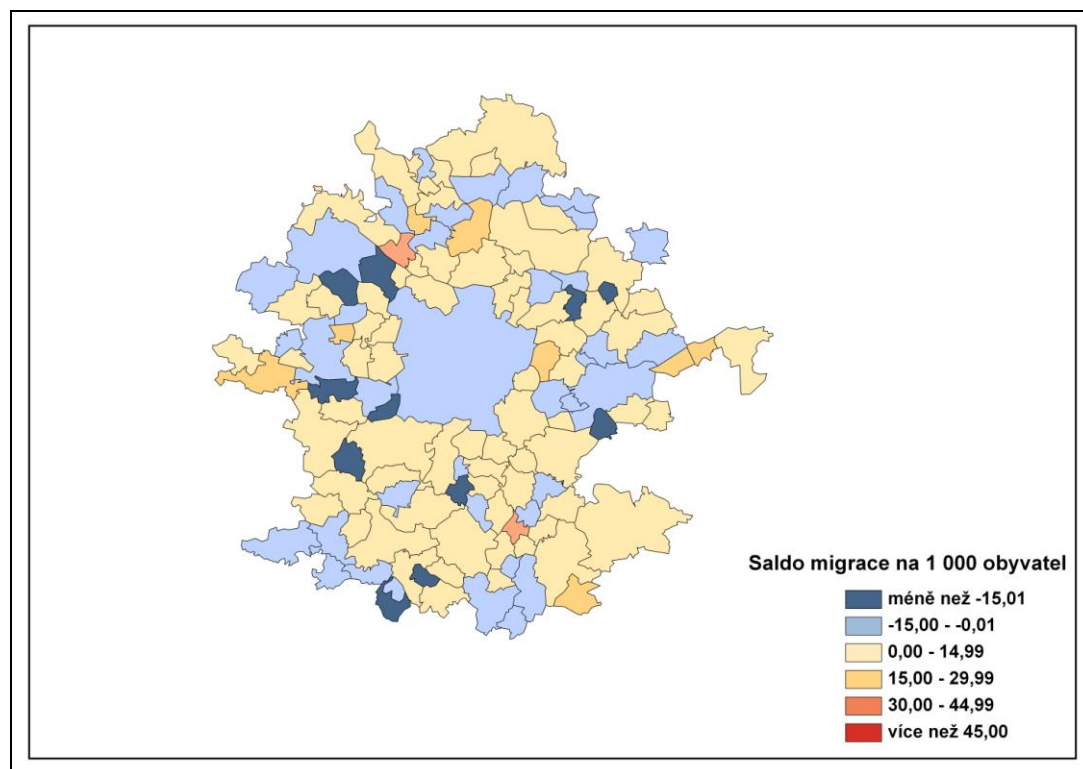
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 3 - Migrační saldo v obcích ostravského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

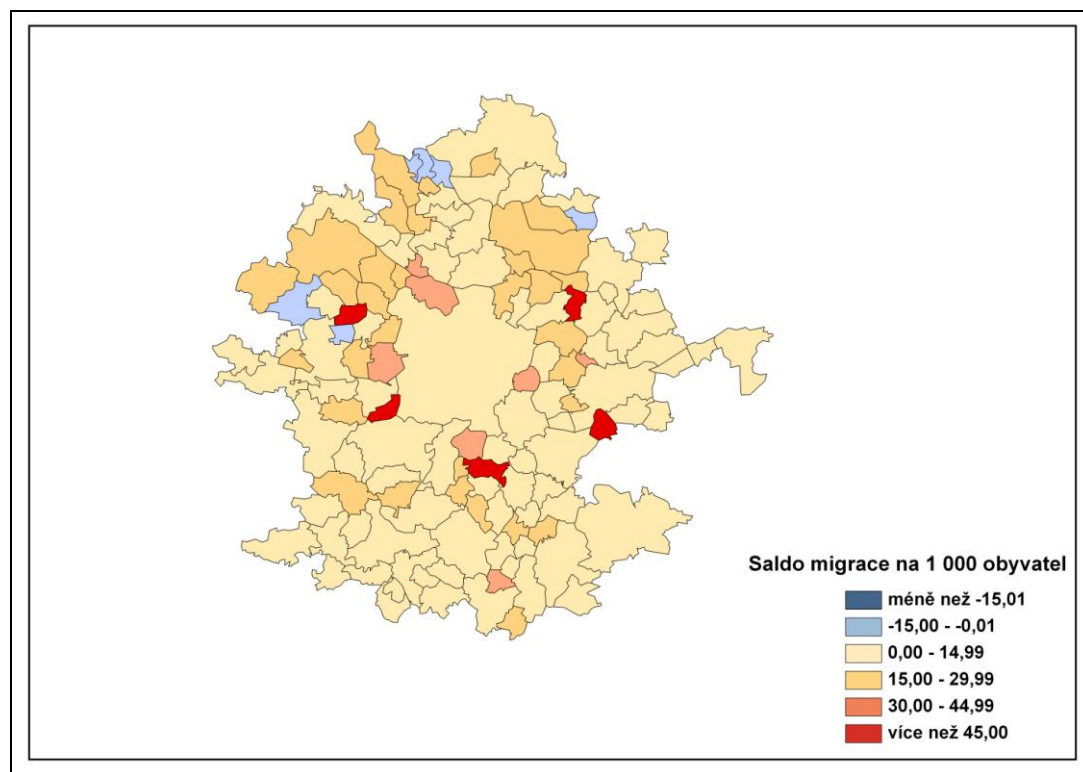
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 4 - Migrační saldo v obcích plzeňského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

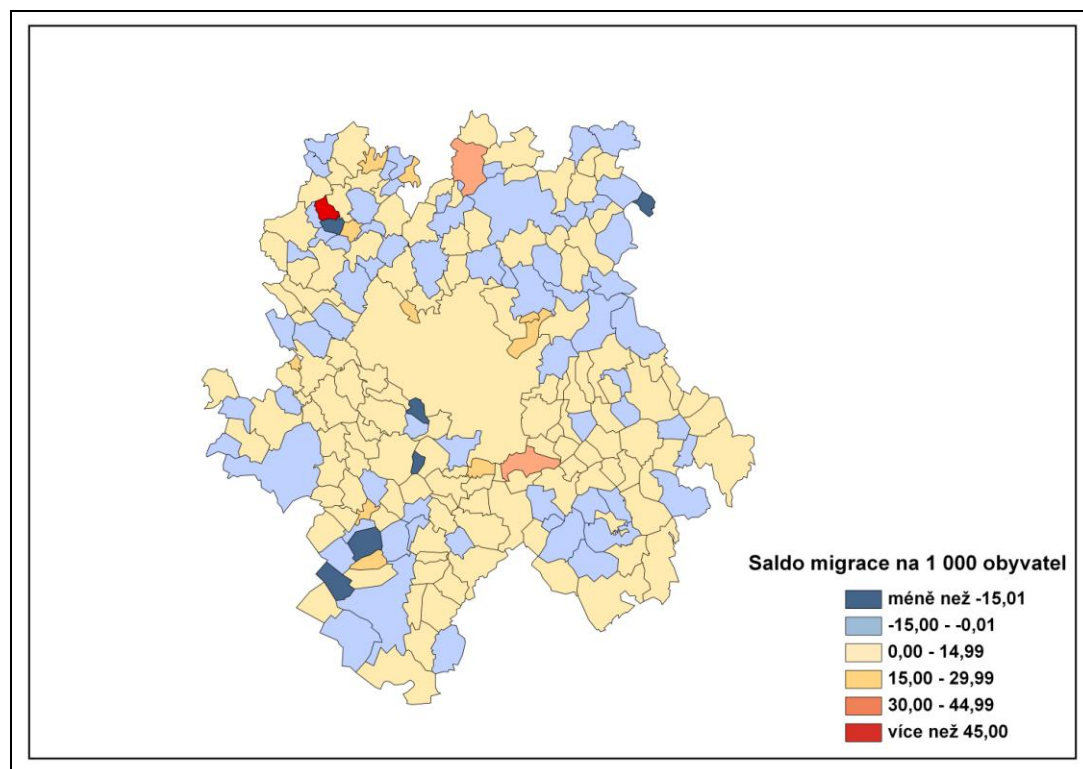
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 5 - Migrační saldo v obcích plzeňského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

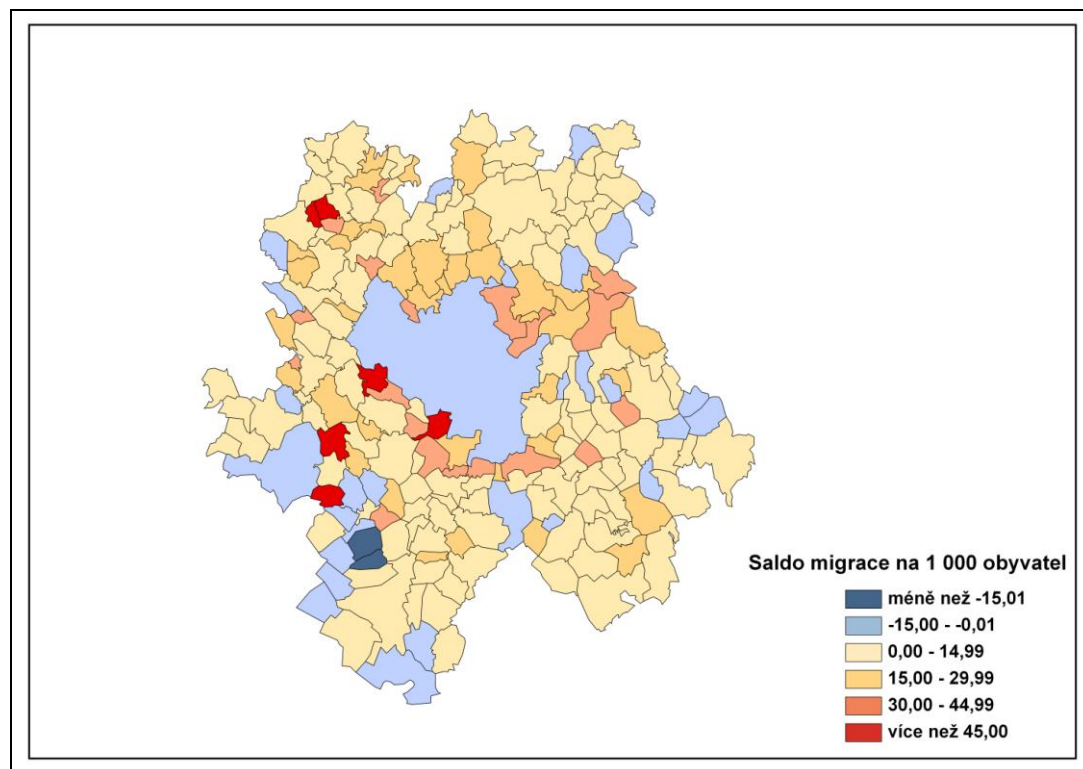
Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 6 - Migrační saldo v obcích brněnského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 7 - Migrační saldo v obcích brněnského metropolitního areálu – data za období 2003-2007

Zdroj: Vlastní vymezení. Výstup z programu ArcGis. **Zdroj dat:** Databáze demografických údajů za obce České republiky, ČSÚ, Praha.

Příloha 8 – Pracovní celková vyjíždka z Prahy do významných obcí a pracovní dojíždka do Prahy z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)

Obec	Vyjíždka 1991	Dojíždka 1991	Vyjíždka 2001	Dojíždka 2001	Index - vyjíždka 2001/1991	Index - dojíždka 2001/1991	Index - pracovní příležitosti 2001/1991
Beroun	230	947	322	1597	140,0	168,6	87,6
Kladno	760	4213	696	8345	91,6	198,1	73,3
Slaný	85	728	122	1572	143,5	215,9	79,7
Unhošť	33	587	54	619	163,6	105,5	101,0
Český Brod	67	867	99	1152	147,8	132,9	85,7
Kralupy nad Vltavou	165	1044	303	1461	183,6	139,9	93,7
Neratovice	189	991	220	1956	116,4	197,4	78,0
Lysá nad Labem	16	730	73	892	456,3	122,2	95,7
Brandýs nad Labem	322	2074	583	2079	181,1	100,2	95,9
Čelákovice	60	1158	125	1444	208,3	124,7	91,3
Kamenice	23	323	75	470	326,1	145,5	115,7
Odolena Voda	179	609	263	822	146,9	135,0	156,2
Říčany	538	2220	1155	2079	214,7	93,6	118,5
Úvaly	103	1375	177	1189	171,8	86,5	116,1
Černošice	95	1398	165	1285	173,7	91,9	135,7
Hostivice	218	1222	255	1250	117,0	102,3	118,5
Jesenice	156	539	399	632	255,8	117,3	222,5
Jílové u Prahy	164	513	98	564	59,8	109,9	75,8
Libčice nad Vltavou	56	418	34	520	60,7	124,4	95,3
Mníšek pod Brdy	113	506	88	781	77,9	154,3	65,5
Průhonice	385	435	1057	382	274,5	87,8	226,0
Roztoky	197	1585	269	1466	136,5	92,5	112,7
Rudná	98	752	769	768	784,7	102,1	325,0
Dobříš	48	539	83	947	172,9	175,7	83,4

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: Data za jednotlivé obce v roce 2001 jsou přepočítána na administrativní vymezení obcí k roku 1991.

Příloha 9 – Pracovní celková vyjíždka z Plzně do významných obcí a pracovní dojíždka do Plzně z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)

Obec	Vyjíždka 1991	Dojíždka 1991	Vyjíždka 2001	Dojíždka 2001	Index - vyjíždka 2001/1991	Index - dojíždka 2001/1991	Index - pracovní příležitosti 2001/1991
Blovice	115	466	140	470	121,7	100,9	91,6
Dobřany	178	893	191	907	107,3	101,6	98,4
Chlumčany	61	301	57	272	93,4	90,4	75,3
Přeštice	84	633	149	686	177,4	108,4	98,0
Starý Plzenec	267	1067	247	941	92,5	88,2	97,1
Horní Bříza	188	595	79	714	42,0	120,0	69,8
Kaznějov	90	262	53	349	58,9	133,2	69,7
Nýřany	232	943	388	884	167,2	93,7	109,0
Třemošná	221	1221	374	1114	169,2	91,2	128,5
Rokycany	264	727	387	955	146,6	131,4	98,7

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: Data za jednotlivé obce v roce 2001 jsou přepočítána na administrativní vymezení obcí k roku 1991. Výjimku tvoří pouze obec Blovice, kde jsou data přepočítána na administrativní vymezení k roku 2001.

Příloha 10 – Pracovní celková vyjíždka z Brna do významných obcí a pracovní dojíždka do Brna z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)

Obec	Vyjíždka 1991	Dojíždka 1991	Vyjíždka 2001	Dojíždka 2001	Index - vyjíždka 2001/1991	Index - dojíždka 2001/1991	Index - pracovní příležitosti 2001/1991
Adamov	104	327	59	549	56,7	167,9	54,5
Blansko	250	677	306	1056	122,4	156,0	75,4
Hrušovany	85	453	52	606	61,2	133,8	47,4
Ivančice	111	622	130	746	117,1	119,9	82,9
Kuřim	624	1272	550	1462	88,1	114,9	98,5
Modřice	992	928	1317	890	132,8	95,9	99,5
Rosice	169	1031	222	950	131,4	92,1	95,0
Šlapanice	293	2341	314	1876	107,2	80,1	112,5
Tišnov	163	878	168	968	103,1	110,3	85,2
Veverská Bítýška	89	472	80	471	89,9	99,8	133,3
Židlochovice	108	597	86	472	79,6	79,1	94,8
Pohořelice	80	348	65	485	81,3	139,4	89,2
Rousínov	69	547	62	502	89,9	91,8	69,9
Slavkov u Brna	69	778	134	711	194,2	91,4	105,6

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: Data za jednotlivé obce v roce 2001 jsou přepočítána na administrativní vymezení obcí k roku 1991.

Příloha 11 – Pracovní celková vyjíždka z Ostravy do významných obcí a pracovní dojíždka do Ostravy z významných obcí a vývoj pracovních příležitostí ve významných obcích (indexy vývoje 2001/1991, 1991=100)

Obec	Vyjíždka 1991	Dojíždka 1991	Vyjíždka 2001	Dojíždka 2001	Index - vyjíždka 2001/1991	Index - dojíždka 2001/1991	Index - pracovní příležitosti 2001/1991
Bystřice	0	15	0	17	-	113,3	156,6
Frýdek-Místek	1026	2636	821	2548	80,0	96,7	77,3
Jablunkov	0	45	0	52	-	115,6	85,4
Paskov	1196	405	508	482	42,5	119,0	42,9
Šenov	263	1242	100	1121	38,0	90,3	63,3
Třinec	54	193	79	189	146,3	97,9	76,0
Vratimov	166	1994	283	1564	170,5	78,4	129,6
Bohumín	739	1155	536	1243	72,5	107,6	71,2
Český Těšín	60	316	78	351	130,0	111,1	90,8
Dětmarovice	92	84	61	96	66,3	114,3	88,2
Doubrava	55	29	41	31	74,5	106,9	50,2
Havířov	593	10613	533	7001	89,9	66,0	85,1
Horní Suchá	80	123	67	148	83,8	120,3	46,5
Karviná	687	1244	562	1101	81,8	88,5	68,3
Orlová	487	2000	336	1672	69,0	83,6	76,3
Petrovice u Karviné	24	34	0	60	0,0	176,5	118,0
Petřvald	556	699	204	706	36,7	101,0	40,5
Rychvald	130	984	123	912	94,6	92,7	101,4
Stonava	114	13	203	25	178,1	192,3	65,3
Bílovec	96	834	81	738	84,4	88,5	74,5
Klimkovice	107	1303	262	1009	244,9	77,4	153,1
Studénka	94	333	63	573	67,0	172,1	54,4
Hlučín	188	5337	366	3299	194,7	61,8	119,0
Ludgeřovice	43	1799	100	1220	232,6	67,8	199,1

Zdroj dat: Publikace ze sčítání lidu v roce 1991 a 2001, ČSÚ, Praha. Vlastní výpočty.

Poznámka: Data za jednotlivé obce v roce 2001 jsou přepočítána na administrativní vymezení obcí k roku 1991.